

Raport Końcowy

**Kultura a kapitał społeczny na wsi.
Ewaluacja wsparcia kultury na
obszarach wiejskich poprzez
Programy Ministra Kultury (wersja 2.0)**

Warszawa, grudzień 2014 roku

Spis treści

KULTURA NA WSI, KULTURA WIEJSKA, KULTURA LUDOWA, KULTURA NA OBSZARACH WIEJSKICH? ...	4
WIELOKRYTERIALNA ANALIZA PROGRAMÓW MKIDN	8
PRAKTYKI, BRAKI, BARIERY	39
WNIOSKI I REKOMENDACJE.....	45
ZAŁĄCZNIKI - STUDIA PRZYPADKU.....	49

Badanie dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Wersja 2.0 Raportu

Treść raportu dostępna na licencji Uznanie autorstwa 3.0 Polska (CC BY 3.0 PL)

<http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/pl/>

Publikacja jest dostępna na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa 3.0 Polska. Pewne prawa zastrzeżone na rzecz autorów oraz Fundacji Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego. Zezwala się na dowolne wykorzystanie treści - pod warunkiem zachowania niniejszej informacji licencyjnej i wskazania autorów oraz FRSI jako właścicieli praw do tekstu. Treść licencji jest dostępna na stronie <http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/pl/>.

KULTURA NA WSI, KULTURA WIEJSKA, KULTURA LUDOWA, KULTURA NA OBSZARACH WIEJSKICH?

Zadanie, które postawiliśmy sobie w niniejszym projekcie badawczym, wynika z naszych długoletnich doświadczeń jako ewaluatorów programów rozwoju obszarów wiejskich.

Pojęciu „rozwój” w tych programach towarzyszą różne przymiotniki: społeczny, gospodarczy, zrównoważony, a środki publiczne – pochodzące z różnych źródeł, choć dwa najważniejsze to oczywiście Unia Europejska i budżet państwa polskiego – kierowane są na różne cele. We wszystkich działaniach, finansowanych w ten sposób pojawia się jednak – bądź jako kontekst, bądź jako cel bezpośredni – pojęcie **kapitału społecznego**. Można dyskutować, czy przemiany wsi polskiej, jakie zachodziły czy to w ciągu ostatniego 25-lecia, czy w okresie po II wojnie św., czy też – sięgając jeszcze głębiej - od połowy XIX wieku były bardziej rewolucyjne niż całościowa przemiana społeczeństwa polskiego w tym samym czasie, bądź przemiany społeczności miejskich. Nie ulega wątpliwości, że w tych trzech, zawartych w sobie ciągach czasowych akurat na wsi **mieliśmy do czynienia z przekształceniem homogenicznego w praktyce układu społecznego w społeczeństwo zupełnie innego rodzaju**. Przekształceniem, które każe pytać, czy na tak zwanych „obszarach wiejskich” zamieszkuje jeszcze jakaś jeden typ społeczności, czy może wiele różnych typów egzystujących równolegle i bez ściślejszych relacji między sobą? Czy owe „obszary wiejskie” (opisowość i pozorna neutralność tego pojęcia zdaje się być próbą ucieczki od pojęcia „wieś” sugerującego jednak jakąś całość kulturową) - nie są właśnie niczym innym jak „obszarem” – neutralną przestrzenią, zamieszkaną przez grupy ludzkie, czy nawet prędkiej rodziny i jednostki, które łączy przede wszystkim to, iż ową przestrzeń zamieszkują. Nasze badanie miało cel ściśle związany z naszą praktyką jako ewaluatorów: obserwujemy od lat pewien zestaw polityk, których obszarem oddziaływania jest wieś i w miarę trwania tych obserwacji, w miarę zbierania doświadczeń coraz ważniejszymi stają się dla nas dwie kategorie pytań:

- **o integrację tych działań, synergii kierowanych na wieś środków finansowych;**
- **oraz o podmiotowość działań, podejmowanych przy wsparciu tych środków, to, na ile mieszkańcy wsi znajdują w kierowanych do nich politykach obszar artykulacji i zaspokojenia swoich rzeczywistych potrzeb, tych wynikających z faktu, iż przyszło im zamieszkiwać określoną przestrzeń.**

Pojęcie kapitału społecznego jest w ostatnich latach jedną z najważniejszych kwestii w dyskusji o polskich szansach rozwojowych i pojawia się w różnych kontekstach, gdy mowa o rozwoju obszarów wiejskich. Wzrost kapitału społecznego został wymieniony w raporcie „Polska 2030. Wyzwania

rozwojowe” jako jedno z 10 wyzwań stojących przed Polską w najbliższych latach. Zadania związane ze wzmocnieniem kapitału społecznego ujęte zostały w Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego na lata 2011-2020 (SRKS), której powstawanie koordynowane jest przez MKiDN. W dyskusjach naukowych nad tym pojęciem tworzone są różne definicje i propozycje sposobów pomiaru, ale najbardziej użyteczna wydaje się definicja sformułowana w SRKS: „wynikająca z zaufania oraz obowiązujących norm i wzorów postępowania zdolność obywateli do mobilizacji i łączenia zasobów, która sprzyja kreatywności oraz wzmocnia wolę współpracy i porozumienia w osiąganiu wspólnych celów”.

Integrująca, sprzyjająca rozwojowi kapitału społecznego na wsi rola kultury wydaje się oczywista. Działające na obszarach wiejskich instytucje kultury, z uwagi na względnie niewielką grupę odbiorców ich oferty, są bardziej niż instytucje w większych miastach uzależnione od inicjatywy i zaangażowania mieszkańców. Kultura, rozumiana zarówno jako działania artystyczne, podejmowane w środowiskach wiejskich lub kierowane do wiejskiej publiczności, a także jako animacja uczestnictwa mieszkańców wsi w kulturze - wydaje się zatem **jednym z najbardziej adekwatnych obszarów interwencji na rzecz poprawy tworzenia kapitału społecznego na wsi.**

Warto w tym miejscu zwrócić też uwagę na kontekst zachodzącej globalnie zmiany kulturowej, jaką określa się jako przejście od kultury hierarchicznej do kultury uczestnictwa. Wiąże się to z zachodzącą obecnie rewolucją komunikacyjną, wywołaną przez pojawienie się interaktywnych i konwergentnych, cyfrowych mediów opartych na internecie. Po okresie kultury centralnie tworzonej i dystrybuowanej, uwikłanej w podział na aktywne elity artystyczne oraz bierne, mało świadome i krytyczne masy konsumentów nowe media wzmocniły (w wielu sytuacjach uruchomiły) zmianę, którą kulturoznawcy opisują jako przejście do kultury uczestnictwa, zaś aktywizujących się dzięki temu konsumentów i masy określają coraz częściej takimi kategoriami jak *auktor*, czyli połączenie autora i aktora, lub, jak go nazywa Zygmunt Bauman, medialnego *prosumenta*, czyli aktywnego konsumenta (od połączenia produkcji i konsumpcji). Mieszkańcy wsi z uwagi na izolację przestrzenną od dużych ośrodków kultury są w dużej mierze skazani na bierną konsumpcję produkcji przemysłów medialnych, dostępną za pośrednictwem mediów elektronicznych. Równocześnie (co wykazało m.in. badanie „Wieś czy globalna wioska”) raczej nie mają nawyku kreatywnego korzystania z cyfrowych narzędzi komunikacji (nowych mediów). Są grupą, dla której przejście od modelu kultury hierarchicznej (w którym z natury rzeczy zawsze będą należeć do zagrożonych wykluczeniem) do kultury uczestnictwa może okazać się najtrudniejsze. Wsparcie Ministra dla projektów z różnych obszarów kultury, realizowanych na obszarach wiejskich lub kierowanych do ich mieszkańców może być zatem znakomitym polem budowania na wsi kultury uczestnictwa, a co za tym idzie – kapitału społecznego. Może też służyć włączeniu mieszkańców wsi w szerszy obieg kultury – narodowej i globalnej. Wsparcie dla włączenia takich działań w lokalne obiegi kultury może służyć integracji społeczności wiejskich. Dowartościowanie twórczości mieszkańców wsi oraz wzmocnienie pozycji lokalnych twórców może prowadzić do wzmocnienia lokalnych tożsamości. W związku z tym interwencja polegająca na wsparciu dla kultury na obszarach wiejskich, obok innych pozytywnych oddziaływań społecznych, może być postrzegana jako katalizator więzi lokalnych.

Czy mamy jednak do czynienia z kulturą, kulturami, różnymi aspektami kultury? Czym jest owa kultura, która ma być tym ważnym czynnikiem społecznej spójności i czynnikiem rozwoju? Skoro wieś nie jest już miejscem zamieszkania względnie jednolitej społeczności producentów rolnych – kogo z

kim można integrować, czyje (i jakie?) budować czy wzmacniać należy tożsamości? W jakim celu „obywatele” występujący w przytoczonej wyżej definicji mieliby się wspólnie mobilizować (czy istnieją wspólne cele?), łączyć zasoby i kreować wspólne (dlaczego wspólne?) wartości? Postawiony wobec takiego pytania ekspert, zajmujący się ocenianiem wniosków, składanych w ramach Programów Ministra, wskazuje na fakt, iż integrującym czynnikiem może być przede wszystkim stworzona na wsi infrastruktura kultury i prowadzona w niej działalność: „...*najmniej groźnie brzmi kultura na obszarach wiejskich. (...). Ona się krzewi przez domy kultury, biblioteki, szkoły, przedszkola, domy parafialne, kluby; słowem przez sieć materialną instytucji krzewienia kultury. Są one miejscem przekazywania tradycji, ale mogą być też siecią nowoczesnych mediów i technik komunikacji, słownej, obrazowej, dźwiękowej. W nich organizowane są imprezy, od tradycyjnych festynów, po konkursy, festiwale lokalne, koncerty z udziałem twórców lokalnych, a nierzadko gwiazd, drogich wykonawców o wartości niekoniecznie kultury wysokiej*”. W podobnej sytuacji operowania wśród kategorii rozmytych i niejednoznacznych pojęć (i pokusy ucieczki w wymiar kultury wyłącznie materialny) znaleźć się może przedstawiciel dowolnej instytucji czy organizacji, zainteresowanej rozwojem obszarów wiejskich lub mającej to po prostu wśród swoich statutowych zadań. Cel naszego badania – być może nieambitny i wąsko, operacyjnie zakreślony – polegał z jednej strony na uwidocznieniu, na wyeksplikowaniu problemów, wobec których stają tego rodzaju podmioty, chcąc korzystać z Programów Ministra (i, w dalszej kolejności, łączyć to z innego rodzaju środkami finansowymi i posiadanymi zasobami); a z drugiej strony, postawiliśmy sobie za zadanie przeanalizowanie zawartości tych Programów pod kątem ich dostosowania do potrzeb interwencji w sferze kultury na obszarach wiejskich. Nie było naszym założeniem analizowanie i porządkowanie pojęć, związanych z interwencją w sferze kultury, zwłaszcza, że zostało to już znakomicie przeprowadzone w takich opracowaniach, jak *W Polsce lokalnej. Między uczestnictwem w kulturze a praktykami kulturowymi* Wojciecha Burszty i Izabelli Bukraby-Rylskiej, *Nic? Aktywność kulturalna i czas wolny na wsi i w małych miastach* Tomasza Szlendaka czy *Nasze globalne wioski, czyli o tożsamości kulturowej i świadomości kulturalnej* Mirosława Pęczaka¹, a także Barbary Fatygi *Nieład pojęciowy a program wspierania kultury ludowej przez MKiDN*². Przyjęliśmy założenie, że moment aplikowania o środki z Programów Ministra jest tym punktem, w którym spotyka się polityka kulturalna Państwa z realnymi potrzebami podmiotów planujących i dokonujących interwencji w obszarze kultury. Z tej przyczyny w badaniu postanowiliśmy oddać głos dwóm stronom tego procesu: samym aplikującym oraz ekspertom oceniającym wnioski, nakładając na to naszą własną, ekspercką analizę Programów.

Pierwszemu służyć miała przeprowadzona wśród aplikujących ankieta internetowa, standaryzowana, ale i zawierająca pytania otwarte, z zachętą do szerszych wypowiedzi. Właśnie te odpowiedzi na pytania otwarte okazały się szczególnie ciekawe i w raporcie naszym staramy się je dość szeroko przytaczać. W ankiecie wysłanej do dobranej celowo próby aplikujących z lat 2008-2014 udało się uzyskać dość znaczną zwrotność – z ponad 400 rozesłanych ankiet otrzymaliśmy 97 odpowiedzi, co wskazywałoby na to, iż wśród aplikujących zainteresowanych wiejskimi obszarami lub działającymi

¹ Wszystkie w zbiorze: Stan i różnicowanie kultury wsi i małych miast w Polsce. Kanon i rozproszenie, pod red. Izabelli Bukraby-Rylskiej i Wojciecha Burszty, NCK, Warszawa 2011.

² W: Barbara Fatyga, Ryszard Michalski [red.] *Kultura ludowa. Teorie, praktyki, polityki*. Warszawa 2014.

tam wyraźnie daje się zaobserwować gotowość do ekspresji własnych potrzeb oraz oczekiwań wobec Programów Ministra.

Z ekspertami oceniającymi z kolei przeprowadzono indywidualne wywiady pogłębione (IDI), zakładając, że o potencjale programów w zakresie wsparcia kultury na obszarach wiejskich decydują nie tylko czynniki programowe, ale i praktyka oceniających projekty.

Dalszym warunkiem skuteczności może być praktyka realizatorów projektów, w związku z czym materiał badawczy uzupełniły studia przypadku wybranych projektów oraz studia terenowe przypadków łączenia środków z wielu źródeł dla realizacji na obszarach wiejskich różnych inicjatyw kulturalnych.

1. Wprowadzenie

Zakres działań Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego został określony przez ustawę z roku 1997 roku o działach administracji rządowej:

Tabela 1 : Zakres zadań Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Art. 14. 1. Dział kultura i ochrona dziedzictwa narodowego obejmuje sprawy rozwoju i opieki nad materialnym i niematerialnym dziedzictwem narodowym oraz sprawy działalności kulturalnej, w tym mecenatu państwowego nad tą działalnością, w szczególności w zakresie:

- 1) podtrzymywania i rozpowszechniania tradycji narodowej i państwowej;
- 2) ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 3) działalności muzeów;
- 4) miejsc pamięci narodowej, grobów i cmentarzy wojennych, pomników zagłady i ich stref ochronnych;
- 5) działalności twórczej, artystycznej, kultury ludowej i rękodzieła artystycznego oraz ich ochrony;
- 6) wydawnictw, księgarstwa, bibliotek i czytelnictwa;
- 7) edukacji kulturalnej;
- 8) wystaw artystycznych;
- 9) polityki audiowizualnej, w szczególności w zakresie prasy, radia, telewizji i kinematografii;
- 10) amatorskiego ruchu artystycznego, organizacji i stowarzyszeń regionalnych oraz społeczno-kulturalnych;
- 11) wymiany kulturalnej z zagranicą;
- 12) działalności widowiskowej i rozrywkowej.

Jak widać z przedstawionego wyżej zakresu zadań, MKiDN na mocy delegacji ustawowej ponosi odpowiedzialność za wydatkowanie i zarządzanie środkami publicznymi wspierającymi szerokie spectrum działań związanych z kulturą i dziedzictwem narodowym, w tym również na obszarach wiejskich - jako części terytorium Polski. **Jednakże, co warto podkreślić, obszary te z punktu widzenia zadań MKiDN nie stanowią specjalnie wydzielonego osobnego pola interwencji w relacji do obszarów zurbanizowanych.** Uwzględnianie tego faktu miało kluczowe znaczenie w trakcie analizy programów MKiDN w ramach niniejszego badania.

Celem niniejszego badania była ocena skuteczności Programów Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego jako narzędzia poprawy jakości życia mieszkańców obszarów wiejskich poprzez wzrost kapitału społecznego, budowanego wokół lokalnych działań na rzecz kultury oraz ocena spójności wsparcia Ministra i wsparcia z innych źródeł (m.in. Regionalne Programy Operacyjne na lata 2007 - 2013, Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007/2013, środki własne JST) dla kultury na obszarach wiejskich.

Przeprowadzona analiza oraz wypracowane rekomendacje mają odpowiedzieć na następujące pytania badawcze:

- Na ile programy Ministra KiDN, wdrażane na obszarach wiejskich, realizowane są w synergii z wydatkowaniem innych środków na kulturę?
- W jakim stopniu programy Ministra KiDN realizowane w latach 2007 - 2013 skutecznie wspierały mechanizmy wzmacniania/budowania kapitału społecznego na obszarach wiejskich w Polsce poprzez funkcje kulturotwórcze?

Należy przy tej okazji podkreślić, że punktem wyjścia do analizy programów MKiDN była **perspektywa oddolna**, perspektywa podmiotów realizujących projekty na obszarach wiejskich. Istotą analizy było rozważenie kwestii na ile programy MKiDN mają **potencjał pobudzania inicjatyw aktorów na obszarach wiejskich do aktywności prowadzących do rozwoju/tworzenia kapitału społecznego**. Nie była istotna lokalizacja aktorów inicjujących działania na terenach wiejskich, czynnikiem krytycznym było tworzenie poprzez projekty finansowane przez MKiDN warunków do angażowania/wciągania społeczności lokalnych.

Równie istotną kwestią było podejście oparte na szerokim rozumieniu aktywności w sferze kultury. Obejmowało ono zarówno typy działalności tradycyjnie powiązane z obszarami wiejskimi (np. kultura ludowa), jak i aktywności **otwierające te obszary na inne formy odbioru i działalności kulturalnej**.

Kluczową kwestią w kontekście tak określonych pytań badawczych była **analiza logiki interwencji programów MKiDN pod kątem ich faktycznego i potencjalnego oddziaływania na obszary wiejskie**. Większość z tych programów miała charakter ogólny skierowany do obszaru Polski jako całości bez wyróżniania obszarów wiejskich. **W wymiarze metodologicznym** głównym zadaniem w ramach prac nad niniejszym raportem było wypracowanie „filtrów” badawczych pozwalających na zdiagnozowanie w jakim zakresie te ogólne programy MKiDN rzeczywiście oddziałują na obszary wiejskie oraz jaki jest ich potencjał budowania kapitału społecznego poprzez pobudzanie aktywności aktorów lokalnych na tych obszarach.

2. Porządek analizy

Badanie przeprowadzono w następujących etapach:

I - Wybór programów MKiDN realizowanych w latach 2008 – 2013 do dalszej analizy pod kątem finansowania przez nie działań skierowanych na wsparcie kultury na obszarach wiejskich.

II – Analiza wybranych programów z wykorzystaniem wielokryterialnej matrycy. Jej struktura i zastosowania kryteria zostały przedstawione na str. 10-12 niniejszego raportu.

III – Weryfikacja i uzupełnienie wyników analizy wielokryterialnej uzyskanych w fazie II poprzez badanie ankietowe CAWI i jakościowe studia przypadków oraz indywidualne wywiady pogłębione.

Tabela 2.: Struktura matrycy oceniającej oddziaływanie programów MKiDN na obszary wiejskie

Obszar oceny	Trafność pod kątem możliwości kierowania środków na rozwój kultury na obszarach wiejskich	Spójność z innymi programami zawierającymi możliwość wsparcia kultury na obszarach wiejskich	Adekwatność do potrzeb mieszkańców obszarów wiejskich	Potencjał aktywizowania mieszkańców wsi jako twórców i uczestników kultury lokalnej	Potencjał poprawy dostępu mieszkańców wsi do obiegu kultury narodowej i obiegów globalnych	Potencjał budowania kapitału społecznego	Komentarz
Założenia programowe, w tym cele							
Grupy docelowe programu							
Budżet programu							

W ramach każdego z kryteriów, wyrażona ma zostać ocena ekspercka w skali punktowej od 1 do 5, gdzie 1 oznacza brak wpływu lub minimalny wpływ, kolejno: założeń i celów programu, katalogu grup docelowych, budżetu programu w obrębie każdego z sześciu kryteriów. 5 natomiast oznacza wpływ bardzo duży. Dla każdego z programów została następnie wykonana ocena zbiorcza, która mogła wynosić maksimum 90 punktów.

Oceny w ramach każdego z kryteriów zostały udzielone poprzez odpowiedzi na szczegółowe pytania badawcze. Przy każdym pytaniu przyznawano ocenę 1-5, a potem dla wszystkich łącznie wyciągając średnią.

Trafność pod kątem możliwości kierowania środkami na rozwój kultury na obszarach wiejskich

- ✓ Czy w budżecie wydzielono środki kierowane na działania specyficznie na rzecz wsi?
- ✓ Na ile cele i obszary działań, na które są przydzielane pieniądze (na podstawie regulaminów) pozwalają realizować projekty specyficznie wiejskie?
- ✓ Na jakie projekty rzeczywiście były przyznawane pieniądze i dla jakich podmiotów (analiza faktycznego podziału tortu w poszczególnych latach)?
- ✓ Czy w założeniach są preferencje dla rozwoju kultury na wsi?

Spójność z innymi programami zawierającymi możliwość wsparcia kultury na obszarach wiejskich?

- ✓ Czy występują w celach i regulaminach programów zapisy utrudniające w korzystaniu środków z innych programów zawierających możliwość wsparcia na kultury na obszarach wiejskich (montaż finansowy)?
- ✓ Ile programów nieministerialnych można wykorzystać do montażu finansowego z programem analizowanym? (ocena ilościowa)
- ✓ Jaka jest realna możliwość wykorzystania programów nieministerialnych do montażu z analizowanym programem (ocena jakościowa, wyłapywanie barier)?

Adekwatność do potrzeb mieszkańców obszarów wiejskich

- ✓ Czy konstrukcja budżetu/kryteria przydziału środków (punkty) zawiera jakieś odwołania do potrzeb mieszkańców wsi?
- ✓ Czy program wymaga postawienia diagnozy potrzeb środowiska, do którego się zwraca?
- ✓ Czy założenia i cele zawarte w regulaminie w jakikolwiek sposób definiują potrzeby odbiorców programu? Czy można z tej definicji wysnuć, że mieszczą się w niej potrzeby mieszkańców wsi?
- ✓ Czy potrzeby mieszkańców wsi są zdefiniowane/wskazane gdzieś wprost w założeniach? Czy jest to w naszej ocenie trafna definicja?
- ✓ Na jakie projekty rzeczywiście są przyznawane pieniądze i dla jakich podmiotów - analiza podziału tortu?

Potencjał aktywizowania mieszkańców wsi jako twórców i uczestników kultury lokalnej

- ✓ Na ile program jest kierowany jako wsparcie organizacji statutowo działających na wsi/w małych miastach? Na ile może być przez nie wykorzystywany?
- ✓ Czy cele programu są raczej specyficznie nastawione na kulturę „miejską”, ogólną czy „wiejską”?
- ✓ Na ile program premiuje partycypację odbiorców w przedsięwzięciu?

Potencjał poprawy dostępu mieszkańców wsi do obiegu kultury narodowej i obiegów globalnych

- ✓ Czy program zawiera elementy wsparcia dla grup wykluczonych/o utrudnionym dostępie do kultury?
- ✓ Czy program służy wsparciu infrastruktury kultury na obszarach wykluczenia/wiejskich?
- ✓ Czy program premiuje działania przeciw wykluczeniu cyfrowemu?
- ✓ Na jakie projekty rzeczywiście są przyznawane pieniądze i dla jakich podmiotów - analiza podziału tortu?

Potencjał budowania kapitału społecznego

- ✓ Czy w budżecie, kryteriach oceny, wskazaniach co do grup docelowych istnieją jakieś preferencje dla realizacji programu w partnerstwie?
- ✓ Czy program premiuje sieciowanie podmiotów?
- ✓ Czy program przewiduje możliwość aplikowania przez organizacje pozarządowe?
- ✓ Czy program przewiduje możliwość aplikowania grupom nieformalnym?
- ✓ Czy program przewiduje powierzanie zarządzania rezultatami środowiskom skonsolidowanym wokół projektu?
- ✓ Czy program przewiduje wspieranie tożsamości lokalnej poprzez wsparcie dziedzictwa, tradycji, lokalnych autorytetów, „społeczne tworzenie tożsamości”? czy odwołuje się do takich pojęć jak mała ojczyzna, kultura lokalna itp.?
- ✓ Czy program wspiera działania edukacyjne, integrujące różne środowiska (np. terytorialnie)?
- ✓ Na ile program sprzyja rozwijaniu nowych (i najlepiej innowacyjnych) struktur komunikacji, nowych kanałów i instrumentów komunikacji, na ile ta komunikacja, której sprzyja program, może mieć znaczenie dla obszarów wiejskich?

3. Prezentacja wyników badania z wykorzystaniem matrycy wielokryterialnej.

Etap I

Celem etapu I była wstępna analiza programów MKiDN z punktu widzenia ich potencjału oddziaływania na obszary wiejskie. Zarysował się podział na trzy grupy programów:

a) **Programy o charakterze ogólnym**, oddziałujące na właściwe im obszary interwencji **poprzez mechanizmy nie pozwalające na weryfikację ich relacji z obszarami wiejskimi**. Można tu wskazać programy specjalistyczne skierowane do wyraźnie określonych grup odbiorców (np. programy Narodowe kolekcje sztuki współczesnej, Edukacja artystyczna, Literatura, Film, Promocja kultury polskiej za granicą). Sam cel i logika interwencji wyznacza tu oddziaływanie na poziomie kultury narodowej/globalnej.

Warto jednakże w tym miejscu przypomnieć czynniki na które już wielokrotnie zwracano uwagę w dokumentach diagnostycznych i analizach:

- Lokalizacja wielu instytucji kultury w miastach (teatry, filharmonie, opery) ogranicza dostęp do nich mieszkańcom wsi. Bariera ta w niewielkim stopniu jest minimalizowana poprzez dostęp do kultury przez media elektroniczne, bądź też organizację przez domy kultury wycieczek z małych miast/wsi do miast w celu zobaczenie spektaklu czy koncertu.
- Ograniczony dostęp do szkolnictwa artystycznego dla uzdolnionej młodzieży z obszarów wiejskich/małych miast. To ograniczenie może wynikać z odległości do najbliższej szkoły artystycznej o odpowiednim profilu, często połączonej z brakiem pieniędzy na pokrycie kosztów nauki i samego dojazdu.

Te dwa czynniki tylko w minimalnym stopniu wydają się być mitygowane przez np. system stypendiów. Stanowi to w praktyce dużą, bardzo często nieprzezwyciężalną, barierę dla uzdolnionej artystycznie młodzieży z obszarów wiejskich. Ewentualne działania w tym zakresie musiałyby być podejmowane jako zadanie międzyresortowe włączające obok MKiDN inne resorty (np. Ministerstwo Edukacji Narodowej).

b) **Program analityczny – Obserwatorium kultury**. Raporty/analizy przygotowane w ramach tego programu również z racji logiki interwencji działania tego programu nie poddają się weryfikacji pod kątem celów niniejszego badania. Należy jednak podkreślić, że część z dokumentów analitycznych w połączeniu z wnioskami z ewaluacji poszczególnych programów MKiDN zleczanych przez Ministerstwo, stanowi dobrą podstawę analityczną do ewentualnych modyfikacji programów MKiDN pod kątem aktywizacji mieszkańców obszarów wiejskich.

c) **Programy, które z powodu ich celów i mechanizmów wdrażania mogą oddziaływać na obszary wiejskie**. Zostały one podzielone ze względu na cele i zakres interwencji na programy miękkie i twarde.

Tabela 3: Programy MKiDN zakwalifikowane jako mające potencjał oddziaływania na obszary wiejskie.

Programy „miękkie”	Programy „twarde”
Rozwój inicjatyw lokalnych. Blok 2007 – 2013 Kultura ludowa. Edukacja kulturalna i artystyczna. Dom Kultury Plus.	Rozwój infrastruktura kultury - Infrastruktura domów kultury. Dziedzictwo kulturowe – ochrona zabytków. Priorytet „Biblioteka+. Infrastruktura bibliotek. Realizowany w latach 2011-2015.

Etap II

W ramach tej części badania poddano analizie poprzez matrycę wielofunkcyjną programy, które zakwalifikowano jako mające potencjał oddziaływania na obszary wiejskie. Poniżej przedstawiono wyniki analizy w rozbiciu na wskazane powyżej kategorie, na programy twarde i miękkie.

Programy twarde

Program: Infrastruktura kultury – infrastruktura domów kultury.

Tabela 3: Infrastruktura kultury – infrastruktura domów kultury.

Obszar oceny	Trafność pod kątem możliwości kierowania środków na rozwój kultury na obszarach wiejskich	Spójność z innymi programami zawierającymi możliwość wsparcia kultury na obszarach wiejskich	Adekwatność do potrzeb mieszkańców obszarów wiejskich	Potencjał aktywizowania mieszkańców wsi jako twórców i uczestników kultury lokalnej	Potencjał poprawy dostępu mieszkańców wsi do obiegu kultury narodowej i obiegów globalnych	Potencjał budowania kapitału społecznego
Założenia programowe, w tym cele	5	5	5	5	5	5
Grupy docelowe programu	5	5	5	5	5	5
Budżet programu	4	4	4	4	4	4

Ocena zbiorcza wg. kryterium	14	14	14	14	14	14
Ocena zbiorcza razem	84/90					

Sieć domów kultury na obszarach wiejskich i małych miast ma ogromne znaczenie w promowaniu lokalnej działalności kulturalnej, a przez to potencjalnie aktywizującej mieszkańców. Ich rola nie zawsze jest doceniana przez samorządy, co potwierdzają wypowiedzi respondentów:

„Samorządy gmin są niezainteresowane programami nie inwestycyjnymi i obliczonymi na długofalowe efekty niematerialne.”

„Problemem jest słaba współpraca (podmiotów zajmujących się kulturą) z samorządem (słabe rozumienie ważności edukacji artystycznej, głównie dzieci i młodzieży)”

Aż nadto konsekwentne stosowanie tego podejścia przez władarzy samorządów doprowadziło do sytuacji zaniku placówek kultury na terenach wiejskich, co znajduje odbicie w ocenach respondentów:

„Kultury na wsi w naszej okolicy praktycznie nie ma. Mieszkańcy potracili centra, które służyły jako miejsca spotkań całej społeczności – np. zlikwidowano świetlice”.

Stąd bardzo wysoka ocena akurat tego programu MKiDN jako mechanizmu skutecznie budującego potencjał domów kultury jako niezwykle istotnego instrumentu wspierania tworzenia przestrzeni infrastrukturalnej dla działań oddolnych. Należy przy tym podkreślić **efekt synergii w działaniach MKiDN** – otóż domy kultury są dodatkowo wspierane programem miękkim Domy Kultury Plus. Można znaleźć w tym podejściu odzwierciedlenie strategicznego podejścia łączącego twarde i miękkie programy dla osiągnięcia celów interwencji publicznej w zakresie kultury.

Domy kultury są również istotne z perspektywy celów tego badania. Zarówno sama infrastruktura domów kultury (jako miejsce spotkań, organizacji aktywności lokalnych), jak i podejmowane działania przez pracowników tych placówek mają duże znaczenie dla wspierania działalności oddolnej na obszarach wiejskich. Kluczowe znaczenie w tym kontekście mają kwalifikacje, umiejętności i aktywność pracowników domów kultury.

Warto jednak zwrócić uwagę na istotną barierę tego programu wskazywaną jednogłośnie, zarówno przez beneficjentów, jak i przedstawicieli MKiDN:

„Finansowanie wkładu własnego w realizowanych projektach - dotacja organizatora i wypracowane dochody starczą zasadniczo do zapewnienia bieżącego funkcjonowania placówek kultury; na wkład własny (zwłaszcza przy bardziej zaawansowanych i rozbudowanych projektach) tych środków nie starcza. Jest to podstawowa i jedyna bariera.”

„Przy realizacji dużych projektów (około 1 mln zł) małe miejscowości i wsie nie zawsze mogą zabezpieczyć wymagany wkład własny na realizację projektów, co skutkuje odstąpieniem od wnioskowania o środki oraz rezygnacją z dużych przedsięwzięć.”

„Małe ośrodki, korzystające głównie z subwencji gminnych nie mają szans na realizowanie dużych projektów, warsztatów artystycznych, na zakup wyposażenia i sprzętu służącego działalności kulturalnej, bez dotacji z zewnątrz.”

„Wysokie progi minimalnego dofinansowania. Nasz ośrodek chciał w tym roku zrealizować mały remont na kwotę 60 tysięcy zł. z programu Infrastruktura Domów Kultury, niestety minimalna kwota dofinansowania wynosi tu 200 tysięcy zł. Rozumiemy, że przy inwestycjach jest uzasadnienie dla takiej kwotach, ale przy remontach bieżących jest to dla nas wykluczenie.”

„Pojawia się takie myślenie, w wypadku ośrodków mniejszych, że ja temu zadaniu nie podołam, są ośrodki duże i duże projekty, a ja szaraczek nie mam szans. Mówię trochę o infrastrukturze, budżet jest mały. Małe ośrodki borykają się z tym, że nie mają na wkład własny, to jeszcze mają inne przeszkody. Małe ośrodki mają poczucie, że co by nie zrobiły to i tak nie dorównają dużym ośrodkom.”

A zatem występowanie tej bariery finansowej jest postrzegane jako istotny aspekt wdrażania tego programu. W komentarzach części respondentów pojawiała się propozycja przynajmniej częściowego przewyciężenia tej bariery:

„Chciałoby się żeby było inaczej, można myśleć nad jakimś rozwiązaniem odrębnym dla małych, nie chodzi o ich preferowanie, ale o zmianę kryteriów.”

Wydaje się, że jest to bardzo interesująca opcja na dodatkowe usprawnienie już i tak dobrze działającego programu, przynajmniej z punktu widzenia samych potencjalnych beneficjentów. Jednakże MKiDN musiałoby również brać również pod uwagę kwestie związane z zarządzaniem takim dodatkowym instrumentem wsparcia dla mniejszych podmiotów, jak np. liczba osób zatrudnionych przy jego obsłudze, lokalizacja (czy można zarządzać tak zdecentralizowanym programem tylko z poziomu Warszawy?).

Program: Dziedzictwo kulturowe – ochrona zabytków

Tabela 4: Dziedzictwo kulturowe – ochrona zabytków

Obszar oceny	Trafność pod kątem możliwości kierowania środkami na rozwój kultury na obszarach wiejskich	Spójność z innymi programami zawierającymi możliwość wsparcia kultury na obszarach wiejskich	Adekwatność do potrzeb mieszkańców obszarów wiejskich	Potencjał aktywizowania mieszkańców wsi jako twórców i uczestników kultury lokalnej	Potencjał poprawy dostępu mieszkańców wsi do obiegu kultury narodowej i obiegów globalnych	Potencjał budowania kapitału społecznego

Założenia programowe, w tym cele	4	3	3	2	2	2
Grupy docelowe programu	4	5	3	2	2	2
Budżet programu	4	3	3	2		2
Ocena zbiorcza wg kryterium	12	11	9	6	6	6
Ocena zbiorcza razem	50/90					

Program ten jest postrzegany przez respondentów jako istotny dla obszarów wiejskich. Wynika to z ilości obiektów zabytkowych na tych obszarach i ograniczonych środków finansowych dostępnych na poziomie samorządów na renowację lokalnych zabytków. Należy również pamiętać o symbolicznym znaczeniu dla społeczności lokalnych obiektów sakralnych/zabytkowych znajdujących się na ich terenie.

Jednakże z punktu widzenia celów niniejszego badania **potencjał aktywizujący tego programu jest bardzo ograniczony**. Jest to całkowicie zgodne z logiką interwencji tego programu skierowanego na ochronę zabytków (w tym w dużej mierze obiektów sakralnych), a nie inne aktywizujące cele.

Warto wskazać na **potencjał odnowionej infrastruktury zabytkowej** jako podstawy do budowania strategii zwiększania atrakcyjności danego obszaru pod kątem rozwoju np. turystyki i rekreacji. Wykorzystanie takiego potencjału wymagałoby jednak albo istnienia na poziomie społeczności lokalnych inicjatorów takich działań, albo też dalszych działań wspierających przez MKiDN/inny podmiot zewnętrzny. Jednakże patrząc z perspektywy rozwoju obszarów wiejskich, tworzenie takich przedsięwzięć powinno być oparte na autentycznej działalności oddolnej angażującej społeczności lokalne, a nie tylko kreowaniu „produktu turystycznego” pod kątem oczekiwań klienta zewnętrznego.

Priorytet „Biblioteka+. Infrastruktura bibliotek. Realizowany w latach 2011-2015,

Tabela 5: Priorytet „Biblioteka+. Infrastruktura bibliotek. Realizowany w latach 2011-2015

Obszar oceny	Trafność pod kątem możliwości	Spójność z innymi programami	Adekwatność do potrzeb mieszkańców	Potencjał aktywizowania mieszkańców	Potencjał poprawy dostępu	Potencjał budowania kapitału
--------------	-------------------------------	------------------------------	------------------------------------	-------------------------------------	---------------------------	------------------------------

	kierowania środków na rozwój kultury na obszarach wiejskich	zawierającymi możliwość wsparcia kultury na obszarach wiejskich	obszarów wiejskich	wsi jako twórców i uczestników kultury lokalnej	mieszkańców wsi do obiegu kultury narodowej i obiegów globalnych	społecznego
Założenia programowe, w tym cele	3	3	3	2	4	2
Grupy docelowe programu	4	4	3	2	4	2
Budżet programu	3	3	3	2	4	2
Ocena zbiorcza wg. kryterium	10	10	9	6	12	6
Ocena zbiorcza razem	53/90					

Jest to niewątpliwie program kluczowy dla rozwoju albo wręcz podtrzymywania istniejących sieci bibliotek na obszarach wiejskich/małych miast. Podobnie jak w przypadku domów kultury, biblioteki funkcjonują w warunkach ograniczonych budżetów samorządowych. Stąd właśnie wynika rola programu MKiDN jako źródła finansowania projektów.

Warto zwrócić uwagę na występowanie podobnego problemu jak w przypadku programu infrastruktury domów kultury:

„Biblioteki nie dysponują dużymi środkami na wkład własny, piszą niskobudżetowe projekty, które zawsze przegrywają z tymi dużymi, ciekawymi. Powinny być dwie kategorie w ramach tych projektów, w zależności od kwoty dofinansowania.”

Pojawia się po raz kolejny kwestia postrzegania samych siebie przez potencjalnych beneficjentów-biblioteki z obszarów wiejskich jako słabszych, mniej konkurencyjnych w porównaniu z ich odpowiednikami z dużych miast. Przy czym takie odczucie jest, przynajmniej w sferze możliwości finansowych, całkowicie uzasadnione.

Wydaje się więc, że wobec zidentyfikowanego problemu pewnej dychotomii w oczekiwaniach i potrzebach potencjalnych beneficjentów w dużych miastach oraz na obszarach wiejskich/małych

miastach, **MKiDN powinno rozpatrzyć wypracowanie osobnych instrumentów wsparcia w zależności od wartości projektu i jego lokalizacji.**

Jeśli chodzi o ocenę programu z punktu widzenia pobudzania aktywności społeczności lokalnych to w dużej mierze można odwołać się do komentarza odnoszącego się do programu Ochrona zabytków. Program Infrastruktura bibliotek zwiększa **potencjał infrastrukturalny realizacji projektów oddolnych** na obszarach wiejskich, gdyż biblioteka na wsi pełni szereg dodatkowych funkcji: publicznej przestrzeni spotkań, miejsca wydarzeń nie tylko związanych z kulturą i edukacją (często warsztatów aktywizujących z różnych dziedzin). W pełni jest to zgodne z logiką interwencji tego programu.

Podsumowując blok programów twardych, należy wskazać na następujące kwestie:

- Z trzech programów infrastrukturalnych jeden, Infrastruktura kultury – infrastruktura domów kultury, **poprzez synergiczne połączenie tego programu z jego komplementarnym odpowiednikiem Dom Kultury Plus** tworzył efektywne możliwości pobudzania społeczności lokalnych do działań oddolnych opartych na kulturze. Przy czym kontynuacja wsparcia w zakresie infrastruktury poprzez działania miękkie (animacja, partnerstwo, diagnoza potrzeb lokalnych) tworzy dobrą podstawę instytucjonalno-kadrową do skutecznego aplikowania/realizacji projektów z innych zewnętrznych źródeł finansowania aktywności lokalnych.
- Dwa programy Dziedzictwo kulturowe – ochrona zabytków oraz Biblioteka+ Infrastruktura bibliotek **zgodnie z ich logiką interwencji** koncentrowały się na rozwoju infrastruktury tworząc przez to **potencjał infrastrukturalny** dla innych, miękkich form aktywności na obszarach wiejskich/małych miastach.
- Analiza dwóch programów, Infrastruktura kultury – infrastruktura domów kultury oraz Biblioteka+ Infrastruktura bibliotek, pozwoliła na zidentyfikowanie kwestii mniejszej konkurencyjności wniosków z obszarów wiejskich/małych miast w relacji do projektów z dużych ośrodków miejskich. Stąd warto zarekomendować MKiDN rozważenie wypracowania **osobnych instrumentów wsparcia w zależności od wartości projektu i jego lokalizacji.**

Programy miękkie

Program Rozwój inicjatyw lokalnych

Tabela 6: Rozwój inicjatyw lokalnych.

Obszar oceny	Trafność pod kątem możliwości kierowania środków na rozwój kultury	Spójność z innymi programami zawierającymi możliwość wsparcia kultury	Adekwatność do potrzeb mieszkańców obszarów wiejskich	Potencjał aktywizowania mieszkańców wsi jako twórców i uczestników kultury lokalnej	Potencjał poprawy dostępu mieszkańców wsi do obiegu kultury	Potencjał budowania kapitału społecznego

	na obszarach wiejskich	na obszarach wiejskich			narodowej i obiegów globalnych	
Założenia programowe, w tym cele	5	4	5	5	5	5
Grupy docelowe programu	5	5	5	5	5	5
Budżet programu	5	5	5	5	5	5
Ocena zbiorcza wg. kryterium	15	14	15	15	15	15
Ocena zbiorcza razem	89/90					

Program ten wdrażany w roku 2008 został oceniony we wszystkich kategoriach bardzo wysoko jako wręcz idealnie dopasowany do potrzeb obszarów wiejskich i małych miast.

Wychodził on naprzeciw oczekiwaniom podmiotów małych, z mniejszym budżetem. Oczekiwania te pojawiły się wielokrotnie w badaniu CAWI, w których respondenci definiowali bariery w dostępie do programów MKiDN:

„Ograniczone środki finansowe. Brak priorytetów w Programach Ministra skierowanych do małych miast i wsi. Trudno jest konkurować w programach na realizację zadań edukacyjnych z podmiotami z dużych miast posiadającymi znacząco lepszą infrastrukturę, bardziej znanych i doświadczonych ekspertów etc.”

„Specyfiką małych ośrodków jest brak lub niedobór prywatnych sponsorów, dzięki którym można by zwiększyć częstotliwość prowadzonych przez nas działań lub dostosować formę tak, by mogło z nich korzystać możliwie najwięcej osób.”

Zakres kwalifikowalnych działań promujący aktywność oddolną (np. projekty animacyjne, warsztaty) wpasowywał się w potrzeby obszarów wiejskich, gdzie obok wspierania już istniejących potrzeb, trzeba poprzez animacje pobudzać nowe potrzeby.

Jednakże program nie był kontynuowany w następnym roku, co było tłumaczone trudnościami w zarządzaniu. Program bowiem generował bardzo wiele projektów o ograniczonej wartości i wąskim oddziaływaniu terytorialnym, które trudno było koordynować z poziomu Ministerstwa. Pod znakiem zapytania stała również jakość wielu projektów, trudna do zweryfikowania przez oceniających

projekt. Można w pełni rekomendować MKiDN wznowienie tego programu jako znakomitego instrumentu pobudzania aktywności oddolnych opartych na kulturze, jednakże z uwzględnieniem następujących warunków brzegowych:

- **Określenie celów strategicznych interwencji** w ramach tego programu z punktu widzenia zadań ustawowych MKiDN oraz potrzeb obszarów wiejskich/małych miast,
- Rozważenia kwestii **decentralizacji systemu składania/oceny wniosków** z punktu widzenia: 1) odpowiedniego rozłożenia ciężaru pracy na zaangażowanych pracowników/ekspertów; 2) posiadania przez ekspertów oceniających wnioski rozeznania co do warunków panujących w poszczególnych regionach; 3) przyjęcia jako modelu zarządzania modelem zdecentralizowanego, opartego o współpracę z samorządami regionów, które pełniłyby rolę instytucji pośredniczącej we wdrażaniu programu (model taki np. został przyjęty przy wdrażaniu III i IV Osi PROW 2007-2013).

Program Blok 2007 – 2013 Kultura ludowa

Tabela 7: Blok 2007 – 2013 Kultura ludowa

Obszar oceny	Trafność pod kątem możliwości kierowania środkami na rozwój kultury na obszarach wiejskich	Spójność z innymi programami zawierającymi możliwość wsparcia kultury na obszarach wiejskich	Adekwatność do potrzeb mieszkańców obszarów wiejskich	Potencjał aktywizowania mieszkańców wsi jako twórców i uczestników kultury lokalnej	Potencjał poprawy dostępu mieszkańców wsi do obiegu kultury narodowej i obiegów globalnych	Potencjał budowania kapitału społecznego
Założenia programowe, w tym cele	5	4	5	5	4	5
Grupy docelowe programu	5	4	5	5	4	5
Budżet programu	5	4	5	5	4	5
Ocena zbiorcza wg. kryterium	15	12	15	15	12	15
Ocena zbiorcza	84/90					

razem

Jest to program, który również został wysoko oceniony w większości obszarów. Przede wszystkim należy podkreślić znaczenie kultury ludowej na obszarach wiejskich podkreślane przez respondentów:

„Kultura ludowa odgrywa dużą rolę w środowisku wiejskim i małomiasteczkowym z racji dużej odległości od wielkich centrów kulturalnych.”

„Kultura na wsi to tradycja. To ona charakteryzuje się szczególnie i wyróżnia się na tle kultury narodowej.”

„Kultura na wsi przeżywa swój renesans. Powraca się do korzeni środowisk wiejskich, kultywuje tradycje, próbuje się ocalić od zapomnienia zwyczajów ludowe”

Należy przy tym podkreślić, że część respondentów rzutuje kulturę ludową w szerszą przestrzeń społeczną:

„Kultura na wsi skłania się do kultywowania tradycji ludowych, ale jest również otwarta na kulturę i sztukę współczesną.”

I wydaje się, że właśnie ta wypowiedź określa skalę działań MKiDN w zakresie kultury ludowej. Można zauważyć dwa generalne wzorce oddziaływania tego programu:

- Zachowanie/kultywowanie poprzez różne formy wspierania istniejących działań w tym zakresie, ze szczególnym uwzględnieniem wymiaru regionalnego. **I to jest nurt dominujący.**
- Szczególnie interesująca **animacja odnawiania tradycji kultury ludowej jako formy pobudzania aktywności społeczności lokalnych**, jako „społeczne tworzenie tożsamości”. Główną rolę w tym procesie odgrywają animatorzy, często wywodzący się z zewnątrz danej społeczności. Ich zadaniem jest rozbudzenie aktywnego udziału społeczności lokalnych w działaniach na rzecz regionalnej kultury ludowej, moderowania w fazie pośredniej i wycofania, kiedy ten ruch już ma szansę funkcjonowania bez wsparcia moderatora.

Nie można zarazem przy tej okazji pominąć z jednej strony szeregu problemów definicyjnych, związanych z kulturą ludową, dyskusji wokół tego pojęcia, toczonych w środowiskach antropologów kultury, socjologów, kulturoznawców³, a z drugiej kwestii zróżnicowania kulturowego obszarów wiejskich, o której wspominaliśmy w rozdziale poprzednim. Utożsamienie kultury na wsi z kulturą ludową niesie ryzyko ograniczenia jej do jednego wymiaru, a ponadto skażone jest swego rodzaju paternalizmem, gdyż o tym, co jest „kulturą ludową” nie decyduje bynajmniej „lud” (którego na wsi obecnie, w wyniku przemiany homogenicznych społeczności w złożone i często zdeintegrowane po prostu nie ma), lecz różnego autoramentu „specjaliści o tożsamości”: etnografowie, folklorysty, działacze kulturalni, pracownicy instytucji kultury, animatorzy, urzędnicy. Pod pojęciem tym nie kryje się żaden podmiot, który mógłby się jako taki ustanowić. Moderator zewnętrzny, który w tym dopomaga, też zwykle nie jest wolny od własnych wizji i przekonań, i nie zawsze jest skłonny do

³ Por. Barbara Fatyga [red.], ibidem.

wycofania się w momencie, gdy przedsięwzięcie animacyjne zaczyna żyć własnym życiem. Część takich działań animacyjnych, notabene, bywa na obszarach wiejskich przez ich mieszkańców traktowana jako ciało obce, co jest po części efektem nadawania im przez animatorów i potencjalnych odbiorców/aktywizowanych odmiennych kulturowo sensów, często wrogich lub wykluczających się. Przykładem takiego zjawiska – jednym z wielu – może być działalność Fundacji „Pogranicze” w Sejnach, która jest ignorowana przez większość mieszkańców lub traktowana jako ciekawostka, między innymi w wyniku lokalizacji w synagodze, która jest dla nich traktowana jako przestrzeń obca, do której się nie wkracza. Z drugiej strony, ciekawa jest lokalna recepcja działań Fundacji In Situ w Sokołowsku koło Wałbrzycha, gdzie część działań z obszaru sztuki jest odrzucana, ale wzbudza zainteresowanie i chęć włączenia się do działania z pogranicza kultury „wysokiej” i popularnej, czyli festiwal „Hommage a Kieślowski”.

Z punktu widzenia angażowania mieszkańców obszarów wiejskich (pozostajmy przy tym wygodnym pojęciu) w życie lokalne, ta druga forma – animacja – jest szczególnie cenna ze względu na **zachowanie pełnego szacunku dla tych tysięcy ludzi w Polsce już obecnie zaangażowanych w jakąkolwiek formę pracy na rzecz egionalnych/lokalnych tradycji**, na ich pracę, która, niezależnie od sporów definicyjnych, **po prostu jest wykonywana**.

Warto w tym kontekście podnieść kwestię misji MKiDN w zakresie programów wspierania kultury ludowej. Czy – używając pojęć wypracowanych przez Barbarę Fatygę⁴ – MKiDN postrzega swoje zadanie jako wspieranie modelu etnograficzno-paternalistycznego (koncentracja na zachowaniu tradycji i dziedzictwa) czy też bardziej podejścia animacyjnego (kultura ludowa jako instrument aktywizacji kulturowej mieszkańców obszarów wsi i małych miast)?

Nie jest to wcale tylko kwestia akademickich dyskusji. Przy przyjęciu modelu pierwszego naturalną przewagę w wykorzystaniu środków mają regiony Polski z silną kulturą lokalną kosztem obszarów np. Polski zachodniej, gdzie na skutek ruchów migracyjnych po 1945 roku trudno mówić o spójnej tradycji. Trzeba też zwrócić uwagę na istotny fakt, że tak jak zawsze w przypadku finansowania polityki publicznej, ewentualne zmiany w zasadach wdrażania programu mogą doprowadzić do pojawienia się przegranych (np. mniejsze środki dla województw z silną kulturą tradycyjną) i zwycięzców (np. ruchy animacyjne w regionach, które dotychczas mniej korzystały ze wsparcia w ramach tego działania).

Ponadto w przypadku ewentualnego, nawet stopniowego przechodzenia od modelu etnograficzno-paternalistycznego do podejścia animacyjnego **powstaje pytanie o logikę interwencji MKiDN – czy celem jest jeszcze kultura ludowa czy raczej już aktywizacja społeczności lokalnych poprzez kulturę ludową?** Jest zdecydowanie aspekt do rozważenia przez Kierownictwo MKiDN pod kątem następującej alternatywy:

- czy ze względu na niewątpliwie ogromne znaczenie tradycyjnej kultury ludowej kontynuować dotychczasową politykę, a aktywizację społeczności lokalnych wspierać przez inne programy (np. typu Rozwój inicjatyw lokalnych),

⁴ Barbara Fatyga [red.], *ibidem*

- czy jednak zmieniać podejście od modelu etnograficzno-paternalistycznego w stronę animacji.

Program Edukacja kulturalna i artystyczna

Tabela 8: Edukacja kulturalna i artystyczna.

Obszar oceny	Trafność pod kątem możliwości kierowania środkami na rozwój kultury na obszarach wiejskich	Spójność z innymi programami zawierającymi możliwość wsparcia kultury na obszarach wiejskich	Adekwatność do potrzeb mieszkańców obszarów wiejskich	Potencjał aktywizowania mieszkańców wsi jako twórców i uczestników kultury lokalnej	Potencjał poprawy dostępu mieszkańców wsi do obiegu kultury narodowej i obiegów globalnych	Potencjał budowania kapitału społecznego
Założenia programowe, w tym cele	2	3	3	4	4	4
Grupy docelowe programu	2	3	3	4	4	4
Budżet programu	2	2	3	4	4	4
Ocena zbiorcza wg. kryterium	6	8	9	12	12	12
Ocena zbiorcza razem	59/90					

Program ten uzyskał relatywnie niską ocenę w zakresie trafności pod kątem potrzeb obszarów wiejskich, ale należy pamiętać o kryterium przyjętym w niniejszym badaniu – szeroko pojęta aktywizacja/pobudzenie tworzenia kapitału ludzkiego właśnie na obszarach wiejskich. Przyjmując jako **punkt oceny logikę interwencji określoną w dokumentacji MKiDN program jest skonstruowany w sposób jak najbardziej adekwatny do założonych celów.**

Jednakże cechą charakterystyczną obszarów wiejskich jest:

„Brak zaangażowanych, dobrze wykształconych animatorów kultury na wsi.”

„Podejmują się tej działalności z reguły amatorzy, na ogół zaangażowani, ale słabo, albo w ogóle nieorientujący się w potrzebach kulturalnych wsi.”

„Trudność w realizacji projektów stanowi także niski stopień świadomości kulturalnej mieszkańców wsi i małych miast - nieprzyzwyczajonej do odbioru informacji kulturalnej.”

A zatem program ten ma wszystkie pożądane cechy w zakresie animacji i budzenia kapitału społecznego, jednakże problematyczny wydaje się potencjał większości obszarów wiejskich w zakresie np. edukacji medialnej. Przy czym podkreślić trzeba, że nie ma barier dla podmiotów już mających potencjał do realizacji tego typu projektów na wsi do aplikowania do tego programu. Jest za to kwestia ilości takich podmiotów i ich możliwości merytoryczno-finansowych.

Wypada zatem w pełni akceptując przyjętą logikę interwencji w ramach akurat tego działania, postawić szerszą kwestię. **Czy MKiDN powinno w ramach swoich ustawowych zadań mieć wypracowany osobny instrument dla budzenia, animowania tworzenia potrzeb kulturalnych na obszarach wiejskich**, aby wyjść z obecnej sytuacji trafnie określonej w wypowiedziach respondentów CAWI w następujący sposób:

„Niska aktywność społeczna i kulturalna części środowisk wiejskich, ograniczanie się do konsumpcji kultury masowej”

„Kultura wsi sprowadza się do pikników rodzinnych i imprez ludycznych, gdyż na takie przedsięwzięcia są fundusze. Ciągle brak jest działań edukacyjnych”

Jest to kwestia stanowiąca odbicie lustrzane pytań dotyczących programów infrastrukturalnych w zakresie potrzeb tworzenia specjalnych programów dla podmiotów na obszarach wiejskich ze względu na ich słabszy potencjał w porównaniu z ich odpowiednikami z dużych miast.

Program Dom Kultury Plus

Tabela 9: Dom Kultury Plus

Obszar oceny	Trafność pod kątem możliwości kierowania środków na rozwój kultury na obszarach wiejskich	Spójność z innymi programami zawierającymi możliwość wsparcia kultury na obszarach wiejskich	Adekwatność do potrzeb mieszkańców obszarów wiejskich	Potencjał aktywizowania mieszkańców wsi jako twórców i uczestników kultury lokalnej	Potencjał poprawy dostępu mieszkańców wsi do obiegu kultury narodowej i obiegów globalnych	Potencjał budowania kapitału społecznego
Założenia programowe, w tym cele	5	5	4	5	4	5
Grupy docelowe programu	5	5	5	5	4	5

Budżet programu	5	5	5	5	4	5
Ocena zbiorcza wg. kryterium	15	15	14	15	12	15
Ocena zbiorcza razem	86/90					

Program ten został bardzo wysoko oceniony we wszystkich kategoriach. Szczególnie warto jeszcze raz podkreślić **synergię między oboma programami wspierającymi domy kultury** w zakresie wsparcia twardego i miękkiego.

Komponent miękkiej zawiera wszystkie elementy kluczowe dla stworzenia w domach kultury potencjału do **angażowania społeczności lokalnych opartych na odpowiedniej diagnozie potrzeb oraz zasadzie partycypacji społecznej**.

A takie podejście jest szczególnie istotne z powodów wskazanych przez respondentów CAWI:

„Bierność części ludności. Pomimo wychodzenia naprzeciw potrzebom mieszkańców, część z nich pozostaje bierna.”

„Działamy w małym mieście i mamy bliski kontakt z wiejskimi obszarami, ale nasze możliwości oddziaływania na ten obszar są marginalne, bo niewiele osób, które chciałyby skorzystać z naszych ofert posiada własne samochody, a komunikacja zbiorowa praktycznie w godzinach wieczorowych nie kursuje. Większość imprez: wernisaże, koncerty, spotkania autorskie odbywają się w późnych godzinach popołudniowych.”

„Status ekonomiczny mieszkańców wsi w naszym rejonie jest bardzo niski, powoduje to, że zainteresowanie ofertą kulturalną spada na plan dalszy, a priorytetem jest zabieganie o codzienny byt. Większość mieszkańców wsi naszego regionu to pracownicy byłych zlikwidowanych PGR-Ów, istnieje tylko zainteresowanie popkulturą, szeroko pojętą kulturą masową”

„Brak inicjatyw lokalnych - oddolnych.”

„Mała integracja społeczeństwa na wsi.”

„Brak zainteresowania mieszkańców ofertą kulturalną.”

Stąd w kontekście małego zaangażowania mieszkańców wsi i małych miast w szeroką pojętą sferę kultury, właśnie ta synergia wsparcia twardego i miękkiego jest szczególnie istotna jako **krytyczny element spójnej interwencji publicznej MKiDN**. Jednakże warto podkreślić, że ta polityka MKiDN jest realizowana w niesprzyjającym otoczeniu w postaci dominacji mediów proponujących niewymagającą ofertę zdecydowanie bardziej rozrywkową niż kulturalną. Ponadto warunki społeczno-ekonomiczne na obszarach wiejskich trudno zakwalifikować jako zachęcające do udziału w

kulturze. Dlatego należy postawić **pytanie o rolę programów MKiDN w edukowaniu do korzystania z oferty kulturalnej i promowaniu kultury jako czynnika aktywizacji społeczności lokalnych.**

Podsumowując blok programów miękkich, należy wskazać na następujące kwestie:

- Należy ponownie podkreślić wysoką ocenę programu Dom Kultury Plus jako **synergicznego z odpowiadającym mu programem infrastrukturalnym** Infrastruktura kultury – infrastruktura domów kultury.
- Rekomendować MKiDN **wznowienie programu Rozwój inicjatyw lokalnych** jako znakomitego instrumentu pobudzania aktywności oddolnych opartych na kulturze przy jednoczesnym doprecyzowaniu jego celów oraz rozważeniu decentralizacji jego wdrażania.
- W kontekście programów wspierania kultury ludowej podnieść **kwestię misji MKiDN**. Czy używając pojęć wypracowanych przez Barbarę Fatygę (Kultura ludowa. Teorie. Praktyki. Polityki.) MKiDN postrzega swoje zadanie jako wspieranie modelu etnograficzno-paternalistycznego (koncentracja na zachowaniu tradycji i dziedzictwa) czy też bardziej podejścia animacyjnego (kultura ludowa jako instrument aktywizacji kulturowej mieszkańców obszarów wsi i małych miast)?
- Odnośnie programu Edukacja kulturalna i artystyczna warto rozważyć, czy MKiDN powinno w ramach swoich ustawowych zadań mieć wypracowany **osobny instrument dla budzenia, animowania tworzenia potrzeb kulturalnych na obszarach wiejskich**. Jest to kwestia stanowiąca odbicie lustrzane pytań dotyczących programów infrastrukturalnych, w zakresie potrzeb tworzenia specjalnych programów dla podmiotów na obszarach wiejskich, ze względu na ich słabszy potencjał w porównaniu z ich odpowiednikami z dużych miast.
- Ponadto w kontekście wszystkich programów miękkich MKiDN postawić **pytanie o rolę tych programów w edukowaniu do korzystania z oferty kulturalnej i promowaniu kultury jako czynnika aktywizacji społeczności lokalnych.**

Podsumowując blok programów miękkich i twardych, zamiast powtarzania przedstawionych w tym rozdziale argumentów zdecydowanie lepiej będzie odwołać się do głosu jednego z najbardziej zainteresowanych – czyli respondenta CAWI mającego doświadczenie w realizacji projektów na wsi. Otóż rekomenduje on:

„Proponuje się, aby utworzyć dodatkowy program Ministra Kultury na wspieranie małych ośrodków kultury w miejscowościach do 10 000 ludności o niewielkich budżetach gminy (np. do 30 mln. zł rocznie). Program mógłby obejmować wspieranie działań edukacyjnych, organizację przeglądów, festiwali. Obecne podobne programy Ministra Kultury bardziej dotyczą dużo większych i majątnych instytucji kultury, a oddziaływanie projektów ma być nastawione na obszary ponadregionalne.”

Być może warto rozważyć szerszą kwestię czy wobec zróżnicowania uwarunkowań w Polsce w zakresie dostępu do kultury MKiDN nie powinno się w większym stopniu stosować zróżnicowanych instrumentów w zależności od celu interwencji publicznej, np. na obszarach wiejskich/małych miastach i terenach zurbanizowanych.

Obszary synergii: inne programy

Zarządzanie zasobami kultury wiejskiej

Zarządzanie zasobami kulturalnymi odbywa się poprzez instytucje kultury. Obszar kultury jest zdominowany przez podmioty publiczne. Liczba podmiotów prywatnych podejmujących działalność kulturalną w ostatnim okresie rośnie, ale nadal stanowi margines⁵. Dlatego rozwój kultury jest wciąż uzależniony od wydatków budżetu państwa i jednostek samorządu terytorialnego. Zarządzanie instytucjami kultury napotyka na swojej drodze wiele problemów. Jak wynika z przeprowadzonych do tej pory analiz działalności Instytucji kultury zatrudnienie w tych instytucjach jest zbyt duże, co wiąże się z dużymi środkami na utrzymanie instytucji, a jednocześnie powoduje, że pensje pracowników są bardzo niskie⁶. Korzystanie w miarę potrzeb z outsourcingu, na przykład w zakresie ochrony obiektów, konserwacji, pracowni fotograficznych, digitalizacji, transportu, księgowości, prowadzenia archiwum, poligrafii, marketingu, usług internetowych itp., może przełożyć się na polepszenie sytuacji ekonomicznej instytucji. Należy w tym przypadku dokonać rzetelnego rachunku ekonomicznego instytucji.

Dla zarządzania jednostkami kultury ważne są nowe środki przekazu. Internet daje nowe możliwości dotarcia do odbiorców, pozwala też przekształcać relacje z nimi w bardziej twórcze (nawiązywanie współpracy i włączanie amatorów np. do współpracy, dwustronna komunikacja). Równocześnie marginalizuje wpływy oficjalnych instytucji, coraz częściej zastępując je w kwestii archiwizowania, recenzowania i dystrybucji treści kulturowych obiegami nieformalnymi. Za przykład mogą posłużyć produkcje partnerskie, odbywające się poza rynkiem i instytucjonalnymi hierarchiami, sieci wymiany plików, zapewniające dostęp do ogromnych zbiorów medialnych „pod palcami”, bez wychodzenia z domu i wydawania pieniędzy (choć nierzadko – z naruszeniem prawa). Choć ocena tego typu praktyk może być różna, to trzeba uznać, że wobec rosnącej skali i zasięgu takich zjawisk, stanowią one istotną składową współczesnego ekosystemu kultury i wpływają na warunki, w jakich działają jej instytucje⁷.

⁵ Sponsoring kultury, Raport TNS OBOP, 2010

⁶ Kompetencje Kadr Kultury a rozwój Kapitału Społecznego, Małopolski Instytut Kultury, Kraków, 2013

⁷ Diagnoza stanu kultury w Województwie Małopolskim i analiza SWOT, Instytut Badań Strukturalnych, 2012

Ciekawym przykładem jest tu model GLAM-Wiki opierający się na współpracy instytucji kultury z encyklopedią internetową współtworzoną przez użytkowników Internetu. Celem tej współpracy jest publiczne prezentowanie i powszechne udostępnianie wiedzy i osiągnięć kultury jak najszerszej rzeszy odbiorców poprzez szersze prezentowanie zbiorów. Pozwala to tym instytucjom uzyskać dotrzeć do większej liczby odbiorców zarówno w kraju, jak i zagranicą oraz często ułatwia aktywne zaangażowanie lokalnej społeczności w życie instytucji⁸.

Główne źródła finansowania działań związanych z ochroną i wykorzystaniem dziedzictwa kulturowego na wsi i kultury wiejskiej stanowią programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Kulturowego realizowane ze środków budżetowych. Poza podstawowymi źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków odbywa się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej oraz Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego, ale również środki prywatne (sponsoring, mecenat) oraz wydatki jednostek samorządu terytorialnego w ramach zadań własnych.

Wskazane wcześniej fundusze można podzielić na kilka grup pod kątem źródła finansowania: programy finansowane ze środków budżetowych, programu wsparcia unijnego oraz programy wspierane ze środków samorządowych i prywatnych. Przy realizacji projektów z zakresu dziedzictwa kulturowego ważne jest włączenie społeczności lokalnej już od początku procesu zabiegania o fundusze na realizację projektu co przełoży się na jego późniejszy sukces. Takie podejście przyczynia się również do aktywizacji mieszkańców. Społeczność lokalna – mieszkańcy, lokalne organizacje pozarządowe, lokalni liderzy powinni mieć swój udział już na etapie przygotowania wniosku aplikacyjnego co przyczyni się do właściwego zdiagnozowanie problemów i potrzeb, a także celów projektu⁹.

Środki pomocowe z budżetu państwa

W ramach badań terenowych poddano dodatkowej analizie efekty wsparcia programów „ministerialnych” łącznie z dodatkowymi środkami na kulturę wiejską pozyskiwanymi komplementarnie przez beneficjentów. Na podstawie analizy *desk research* można wskazać szereg dodatkowych funduszy, których celem jest wsparcie projektów kultury na wsi. Podstawowym wsparcie wydatków inwestycyjnych na ochronę zabytków stanowi wsparcie ze **środków budżetowych Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków**. Środki te przeznaczane są na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków¹⁰. Dysponentami powyższych środków są: Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Wojewódzcy Konserwatorzy Zabytków, organ stanowiący - gminy, powiatu, samorządu województwa. Standardowo dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie

⁸ Wikipedia, pl.wikipedia.org/wiki/Wikiprojekt:GLAM, [dostęp: 16.01.2014]

⁹ Planowanie rozwoju lokalnego z udziałem społeczności; Poradnik partycypacji publicznej oparty na doświadczeniach projektu decydujemy razem, Fundacja Fundusz Współpracy, 2012

¹⁰ Por. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. Nr 162 z 2003 roku poz. 1568 z późn. zm.) – rozdział 7: zasady finansowania opieki nad zabytkami oraz Rozporządzenia Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 roku w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (DZ. U. Nr 112, poz. 940).

powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli: zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową, wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, lub stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Do finansowania działań związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego można wykorzystywać również środki niezwiązane bezpośrednio z działalnością kulturalną **Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych PFRON**, w celu przystosowania obiektów kulturalnych do potrzeb osób niepełnosprawnych. O dofinansowanie ze PFRON mogą ubiegać się również organizacje sportu, kultury, rekreacji i turystyki osób niepełnosprawnych mogą ubiegać się osoby prawne i jednostki organizacyjne nie posiadające osobowości prawnej¹¹.

W celu wzmocnienie kompetencji zarządczych i twórczych pracowników oraz stworzenie grupy liderów określonych specjalizacji w obszarze zarządzania dziedzictwem kulturowym na obszarach wiejskich można skorzystać ze środków **Funduszu Inicjatyw Obywatelskich**. Rządowy program Fundusz Inicjatyw Obywatelskich jest instrumentem programowym i finansowym zwiększający dynamikę rozwoju społeczeństwa obywatelskiego oraz przejawem, wypracowanej w partnerstwie publiczno-społecznym, troski o rozwój aktywności obywatelskiej i potrzeby wzmocnienia miejsca i roli trzeciego sektora w realizacji zadań publicznych. Konkursy przeprowadzane są zgodnie z zasadami określonymi w Programie Fundusz Inicjatyw Obywatelskich na lata 2014-2020 przyjętym przez Radę Ministrów w 2013 roku. Celem głównym FIO jest zwiększenie zaangażowania obywateli i organizacji pozarządowych w życie publiczne. Realizacja P FIO ma umożliwić obywatelom angażowanie się w różnorodne działania na rzecz innych, swoich wspólnot oraz w tworzenie, realizację i monitoring polityk publicznych. Wysokość wnioskowanej dotacji: dla projektów „jednorocznych”: od 10 tys. zł. do 100 tys. zł, dla projektów „dwuletnich”: od 20 tys. zł. do 200 tys. zł (minimalna dotacja w danym roku nie mniej niż 10 tys. zł), natomiast dla projektów „trzyletnich”: od 30 tys. zł. do 300 tys. zł (minimalna dotacja w danym roku nie mniej niż 10 tys. zł).

Innym programem wsparcia projektów kulturowych są środki **Narodowego Instytutu Audiowizualnego realizującego Program "Dziedzictwo Cyfrowe"**, który zakłada finansowe wspieranie inicjatyw w sektorze pozarządowym, służących szeroko pojętej digitalizacji dziedzictwa kulturowego. Założeniem programu jest finansowe wsparcie digitalizacji. Program zakłada digitalizację materiałów audiowizualnych, obiektów bibliotecznych, archiwaliów, muzealiów oraz zabytków. Uprawnionymi wnioskodawcami w ramach Programu są organizacje pozarządowe. Minimalna wysokość wnioskowanej dotacji z w ramach Programu wynosi 50 000 zł.

Środki pomocowe z funduszy europejskich

Środki z funduszy zagranicznych to przede wszystkim środki z UE. Środki na działania związane z ochroną i wykorzystaniem dziedzictwa kulturowego, jak i również kultury wiejskiej można pozyskać

¹¹ Por. Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz.U. z 2011 r. Nr 127, poz. 721 z późn. zm.), Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 25 czerwca 2002 r. w sprawie określenia zadań powiatu, które mogą być finansowane ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych (Dz.U. z 2013 r. poz. 1190 z późn. zm.).

zarówno w programach krajowych, jak i regionalnych. Środki na kulturę przewidziane są w następujących **Programie Operacyjnych Infrastruktura i Środowisko na lata 2007-2013**. W ramach Priorytetu XI Kultura i dziedzictwo kulturowe dostępne było wsparcie w kwocie 20 mln zł oraz pomoc na zabezpieczanie zabytków przed kradzieżą i zniszczeniem w kwocie minimum 4 mln zł. W kolejnej perspektywie finansowej na lata 2014-2020 również przewidziane zostało wsparcie infrastrukturalne projektów kultury ze środków polityki spójności. W ramach Priorytetu VI Ochrona i rozwój dziedzictwa kulturowego dostępne będzie wsparcie na inwestycje w ochronę i rozwój dziedzictwa kulturowego oraz zasobów kultury, np. instytucji kultury, czy też szkół artystycznych. Beneficjentami w ramach priorytetu inwestycyjnego będą instytucje kultury, archiwa państwowe, jednostki samorządu terytorialnego, szkoły i uczelnie artystyczne prowadzone i nadzorowane przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, kościoły i związki wyznaniowe, organizacje pozarządowe, podmioty zarządzające obiektami indywidualnie wpisanymi na Listę Dziedzictwa UNESCO.

Środki na ochronę dziedzictwa kulturowego przewidziane są także **w ramach szesnastu Regionalnych Programów Operacyjnych na lata 2007-2013**. Każde województwo posiada opracowany przez siebie Regionalny Program Operacyjny i samodzielnie nim zarządza. Dlatego też w poszczególnych województwach z RPO wspierane są różne działania, m.in. z zakresu przedsiębiorczości, turystyki, edukacji, ochrony środowiska, promocji regionu, kultury, sportu itd. Za przygotowanie i realizację RPO odpowiadają urzędy marszałkowskie. Dokonują one również oceny i wyboru projektów do dofinansowania, a także odpowiadają za dokonywanie płatności i kontrolę projektu. Część z nich to projekty bezpośrednio dotyczące dziedzictwa kulturowego, np. rozwoju produktów dziedzictwa kulturowego, infrastruktury z zakresu kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego. Inne działania priorytetowe są pośrednio związane z dziedzictwem kulturowym – np. wspierają rozwój przedsiębiorczości, turystyki, itp.) dotacje mogą ubiegać się podmioty z danego województwa: przedsiębiorcy, instytucje otoczenia biznesu, organizacje pozarządowe, jednostki naukowe, szkoły wyższe, kościoły i związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych, PGL Lasy Państwowe i jego jednostki organizacyjne, jednostki samorządu terytorialnego i ich związki i stowarzyszenia. W kolejnym okresie programowania na lata 2014-2020 również dostępne będą środki wsparcia na kulturę w ramach środków rozwoju regionalnego. Projekty kultury będą mogły być wspierane w ramach Celu tematycznego 2. Zwiększenie dostępności, stopnia wykorzystania i jakości technologii informacyjno-komunikacyjnych, PI 2.3 wzmacnianie zastosowania technologii komunikacyjno-informacyjnych dla e-administracji, e-learningu, e-integracji, e-kultury i e-zdrowia oraz Celu tematycznego 6. Ochrona środowiska naturalnego i wspieranie efektywności wykorzystania zasobów, PI 6.3. Ochrona, promocja i rozwój dziedzictwa kulturowego i naturalnego. Zwiększony zostanie pułap wsparcia do 30 mln zł na realizację projektów dotyczących ochrony, zachowania i zabezpieczenia obiektów dziedzictwa kulturowego i obiektów zabytkowych oraz rozwój zasobów kultury. Dobrym przykładem wsparcia projektów kulturalnych ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego również na terenach wiejskich są działania zrealizowane w ramach Priorytetu IV. Kultura, Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Śląskiego na lata 2007-2013 (RPO WSL). Zgodnie z treścią RPO WSL - celem głównym Priorytetu IV Kultura był wzrost znaczenia kultury jako czynnika rozwoju społeczno – gospodarczego. Realizacja celu głównego osiągnięta miała zostać przez realizację następujących celów szczegółowych: zachowanie dla przyszłych pokoleń dziedzictwa

kulturowego (alokacja finansowa ogółem na działanie realizujące ten cel 57 mln euro), zwiększenie dostępu do informacji o zasobach i wydarzeniach kulturalnych w regionie (alokacja finansowa ogółem na działanie realizujące ten cel 5,6 mln euro) oraz wzrost rozpoznawalności oferty kulturalnej regionu (alokacja finansowa ogółem na działanie realizujące ten cel 5,6 mln euro). W wyniku interwencji realizowanej dzięki RPO WSL 2007-2013 poprawia się sytuacja w zakresie zachowania dziedzictwa kulturowego regionu dla przyszłych pokoleń. Inwestycje realizowane w tym obszarze wpisywane są do rejestru zabytków, co przyczynia się do ich ochrony oraz stanowi dodatkowy element promocji. Pozytywnym miernikiem efektów inwestycji kultury może być nie tylko liczba utworzonych miejsc pracy (37), gdyż ta wydaje się ograniczona biorąc pod uwagę kwotę wydatkowanych środków (przeszło 220 mln zł). Istotniejszym elementem oceny efektów inwestycji w obszarze kultury był wpływ na wskaźniki społeczne regionu, szczególnie dużych miast (wyludnianie się regionu i wzrost aktywności społecznej mieszkańców). Inwestycję w kulturę ponoszą bowiem podniesienie jakości życia i podnoszą konkurencyjność regionu, a tym samym przyczyniają się do poprawy sytuacji społeczno-ekonomicznej mieszkańców¹².

Oprócz programów wsparcia kultury dostępnych z poziomu regionalnego podstawowym funduszem wsparcia projektów kultury na wsi są obecnie środki **Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich – PROW 2007-2013**. Kultura wsi wspierana jest w ramach działania Podstawowe usługi i odnowa wsi na obszarach wiejskich, Odnowa i rozwój wsi oraz z Małych projektów dostępnych w ramach Osi 4. PROW Leader.

W ramach działania Podstawowe usługi i odnowa wsi na obszarach wiejskich; Badania i inwestycje związane z utrzymaniem, odbudową i poprawą stanu dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego wsi, krajobrazu wiejskiego i miejsc o wysokiej wartości przyrodniczej, w tym dotyczące powiązanych aspektów społeczno-gospodarczych oraz środków w zakresie świadomości środowiskowej oraz poddziałanie dotyczące Inwestycji w tworzenie, ulepszanie lub rozwijanie podstawowych usług lokalnych dla ludności wiejskiej, w tym rekreacji i kultury oraz powiązanej. Beneficjentami w ramach tych działań mogą być gminy oraz instytucje kultury. Z kolej ze środków na Odnowę wsi dofinansowane są renowacje i adaptacje do nowych funkcji świetlice wiejskie. Z danych sprawozdawczych MRiRW wynika, że do końca 2013 r. zrealizowano ponad 5 tys. projektów w ramach działania Odnowa i rozwój wsi. W ramach zrealizowanych operacji m.in.: wybudowano, zmodernizowano lub wyposażono 3,5 tys. budynków pełniących funkcje rekreacyjne, sportowe i społeczno-kulturalne, w tym świetlic i domów kultury.

Dobrym przykładem na komplementarne wykorzystanie środków „ministerialnych” z budżetu MKiDN, Programu Wieloletniego Kultura+, priorytet „Infrastruktura bibliotek” na wsi są działania zrealizowane przez gminę Narol z woj. podkarpackiego. W gminie Narol komplementarnie wykorzystano środki PROW 2007-2013 skierowane na terenach wiejskich organizując świetlicę wiejską.

¹² Por. Ewaluacja ex post Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Śląskiego na lata 2007-2013, Agrotec Polska i WISE, Warszawa 2014

Biblioteka w Narolu pozyskała środki finansowe w ramach Programu Wieloletniego Kultura+, priorytet „Infrastruktura bibliotek” w kwocie 637 352,00 zł na realizację zadania pn. „Adaptacja części budynku starej szkoły w Narolu na potrzeby utworzenia nowej siedziby Miejsko-Gminnej Biblioteki Publicznej w Narolu”. Łączna wartość projektu wyniosła przeszło 800 tys. zł, ze środków „ministerialnych” sfinansowano 75% wartości inwestycji. Gmina Narol pozyskała również dodatkowe środki finansowe w wysokości 151 315,00 zł z funduszu Unii Europejskiej w ramach PROW na lata 2007-2013, Odnowa i rozwój wsi na realizację projektu pn. „Remont zabytkowego budynku starej szkoły w Narolu na cele publiczne”. Cele projektu „ministerialnego” wpisywały się idealnie w cele rozwoju gminy.

W dużych społecznościach cele i zadania rozkładają się na różne instytucje kultury. Niektóre są nakierowane na aktywność sportową, inne stricte kulturalną, inne promocyjną, informacje turystyczną itp. Jednak w społecznościach wiejskich najczęściej różne funkcje wypełnia jedna, dwie instytucje. Wprawdzie określane są one mianem instytucji kultury, w praktyce jednak ich działania obejmują o wiele większy zasięg. A możliwości przecież są o wiele mniejsze niż w przypadku ich większych odpowiedników w miastach. Inwestycja w instytucję kultury na wsi daje zwielokrotniony efekt. Instytucje kultury na terenach wiejskich pełnią bowiem wiele dodatkowych funkcji (kultura, dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze, sport i rekreacja, edukacja, informacja i promocja), które w dużym ośrodku miejskim realizowane są przez inne instytucje gminne. W mniejszych społecznościach następuje kumulacja tych zadań. Znaczenie pojedynczej instytucji kultury działającej w społeczności wiejskiej jest zatem większe od instytucji tego rodzaju działającej w większych skupiskach miejskich

Cele projektu „ministerialnego” odnosiły się również do potrzeb mieszkańców gminy i działającej na tym obszarze Lokalnej Grupy Działania „Serce Roztocza”. Odbiorcą projektu „ministerialnego” byli mieszkańcy terenów wiejskich, gminy Narol. Realizacja projektu wynika z diagnozy potrzeb środowiska. Umiejętnie powiązano dodatkowe środki na kulturę z PROW 2007-2013 w ramach działania Odnowa i rozwój wsi. Zgodnie z oczekiwaniami mieszkańców w nowej bibliotece powstanie dodatkowo Klub Seniora dla starszych czytelników oraz kącik dla najmłodszych. Podczas badań terenowych w gminie Narol respondenci wskazywali, że w ich ocenie nowa biblioteka może stać się jednym z ważniejszych organów budowy aktywnego społeczeństwa, świadomego swojej wartości oraz możliwości – prawdziwego społeczeństwa obywatelskiego w obrębie małej społeczności wiejskiej jaką jest gmina. Projekt został pozytywnie przyjęty przez społeczność lokalną, która od dłuższego czasu oczekiwała zapewnienia możliwości rozwoju biblioteki, która nie mogła rozwijać się bez decyzji zapewnienia wystarczającej infrastruktury.

W ramach PROW funkcjonuje również **program Leader**, który jest realizowany przez Lokalne Grupy Działania (LGD). Celem tego programu było budowanie kapitału społecznego wsi poprzez aktywizację mieszkańców oraz przyczynianie się do tworzenia nowych miejsc pracy na obszarach wiejskich. Polega on na opracowaniu przez społeczność wiejską Lokalnej Strategii Rozwoju (LSR) oraz realizacji wynikających z niej innowacyjnych projektów, łączących zasoby ludzkie, naturalne, kulturowe, historyczne itp. W całym kraju działa ponad 300 LGD, które obejmują swoim działaniem ponad 90% terenu kraju. O wsparcie może się ubiegać osoba fizyczna, organizacja pozarządowa, przedsiębiorca

lub JST. Wysokość pomocy nie może przekroczyć 80% kosztów kwalifikowanych i nie więcej niż 50 tys. zł na jeden mały projekt. Całkowita wartość projektu nie może być mniejsza od 4,5 tys. zł oraz większa niż 100 tys. zł. W zakresie projektów kulturowych wymienić należy m.in.: organizacje imprez kulturalnych, festiwali; organizacja konkursów wiedzy o regionie; wspieranie zespołów folklorystycznych i artystycznych; otwieranie muzeów; odtwarzanie starych zawodów, sztuki rzemieślniczej; powoływanie regionalnych izb pamięci, czy organizacja plenerów malarskich i rzeźbiarskich. Z danych sprawozdawczych MRiRW wynika, że do końca 2013 roku zrealizowane operacje w ramach Małych projektów dotyczyły najczęściej organizacji imprez kulturalnych, rekreacyjnych lub sportowych – 3 508 operacji oraz remontu lub wyposażenia świetlic wiejskich – 2 425 operacji.

Również w przyszłej perspektywie finansowej na lata 2014-2020 dostępne będą środki na wsparcie kultury wiejskiej z funduszy wiejskich i rybackich. W ramach **Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020**, dostępne będą środki na podstawowe usługi i odnowę miejscowości na obszarach wiejskich, Poddziałanie: Badania i inwestycje związane z utrzymaniem, odbudową i poprawą stanu dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego wsi, krajobrazu wiejskiego i miejsc o wysokiej wartości przyrodniczej, w tym dotyczące powiązanych aspektów społeczno-gospodarczych oraz środków w zakresie świadomości środowiskowej. W przypadku budowy, przebudowy, modernizacji lub wyposażenia obiektów pełniących funkcje kulturalne przewiduje się preferencje w przyznawaniu pomocy dla operacji, których realizacja umożliwi przeprowadzenie większej liczby inicjatyw społecznych. W przypadku kształtowania przestrzeni publicznej przewiduje się preferencje dla operacji realizowanych na obszarze o potencjale turystycznym. Realizacja działania wpłynie na poprawę warunków życia na obszarach wiejskich poprzez zapewnienie dostępu do podstawowych usług, w tym infrastruktury technicznej i kulturalnej, dla ludności zamieszkującej obszary wiejskie.

W ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020, Leader wyodrębnione zostaną oddzielne środki dla Lokalnych Grup Działania na wdrażanie Lokalnych Strategii Rozwoju. LEADER to rozwój lokalny kierowany przez społeczność (RLKS). W ramach Leader wspierane będą operacje mające na celu: wzmocnienie kapitału społecznego, w tym z wykorzystaniem rozwiązań innowacyjnych i wspieranie partycypacji społeczności lokalnej w realizacji LSR; rozwój przedsiębiorczości, z wyłączeniem świadczenia usług rolniczych; rozwój ogólnodostępnej i niekomercyjnej infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej lub kulturalnej. Natomiast w ramach **Programu Operacyjnego „Rybacko i Morze” na lata 2014-2020 przewidziano środki w ramach Priorytetu 4. Zatrudnienie i spójność terytorialna na obszarach rybackich** przez realizację następujących celów szczegółowych: promowanie wzrostu gospodarczego, włączenia społecznego, tworzenia miejsc pracy oraz wspieranie mobilności na rynku pracy w społecznościach obszarów przybrzeżnych i śródlądowych zależnych od rybołówstwa i akwakultury; różnicowanie działalności związanej z rybołówstwem również w kierunku innych sektorów gospodarki morskiej. W ramach dostępnych środków Lokalne Grupy Działania będą mogły przyznawać środki na propagowanie dobrostanu społecznego i dziedzictwa kulturowego na obszarach rybackich i obszarach akwakultury, w tym dziedzictwa kulturowego rybołówstwa i akwakultury oraz morskiego dziedzictwa kulturowego.

Ponadto wśród zagranicznych funduszy w ramach, których można otrzymać dofinansowanie na działania związane z ochroną kultury znajdują się Fundusze Norweskie i Fundusze EOG, czyli **Norweski Mechanizm Finansowy oraz Mechanizm Finansowy EOG**. Są to fundusze pochodzące z bezzwrotnej pomocy zagranicznej przyznanej przez Norwegię, Islandię i Liechtenstein nowym członkom Unii Europejskiej, które mają pomóc w zmniejszaniu różnic ekonomicznych i społecznych między krajami w obrębie wspólnego, Europejskiego Obszaru Gospodarczego. Wśród 19 programów, można znaleźć program Konserwacja i rewitalizacja dziedzictwa kulturowego i naturalnego przeznaczony na współfinansowanie następujących typów działań: rewitalizacja, konserwacja, renowacja i adaptacja na cele kulturalne historycznych obiektów i zespołów zabytkowych wraz z otoczeniem (z zakupem wyposażenia mogącym stanowić integralną część projektu), budowa, rozbudowa, remont instytucji kultury. Beneficjentami mogą być jednostki samorządu terytorialnego, państwowe i samorządowe instytucje kultury i instytucje filmowe, państwowe szkoły i uczelnie artystyczne, archiwa państwowe, organizacje pozarządowe ze sfery kultury, kościoły i związki wyznaniowe.

Środki pomocowe samorządowe i prywatne

Jeśli chodzi o środki prywatne przeznaczone na działalność kulturalną to nie są one mocno zakorzenioną formą finansowania kultury w Polsce. Jak pokazują badania przeprowadzone na zlecenie Obserwatorium Kultury¹³ charakterystyczną cechą polskich instytucji kultury jest silne uzależnienie od środków publicznych, co wpływa na intensywność pozyskiwania środków z innych źródeł. W 2009 roku ze sponsoringu skorzystały 2 na 3 badane instytucje kultury.

Na realizację działań z zakresu kultury mogą być przeznaczone środki gminne wyodrębnione w ramach **funduszu sołectkiego**. Fundusz sołectki to środki wyodrębnione z budżetu gminy, zagwarantowane na realizację przedsięwzięć służących poprawie życia mieszkańców. Podstawą prawną jego funkcjonowania jest Ustawa z dnia 21 lutego 2014 r. o funduszu sołectkim (Dz.U. z 2014 r. poz. 301). Kwota środków przypadająca na dane sołectwo obliczana jest na podstawie wzoru przedstawionego w ww. ustawie. O tym na co zostaną przeznaczone decydują mieszkańcy poszczególnych miejscowości¹⁴. Ustawa o funduszu sołectkim umożliwia wyodrębnienie funduszu jedynie dla jednostek pomocniczych jakimi są sołectwa. Nie ogranicza to jednak stosowania funduszu sołectkiego jedynie do terenów wiejskich. Zgodnie z danymi Instytutu Spraw Publicznych, sołectwa istnieją w 2175 gminach w Polsce (na 2479 gmin ogółem) co oznacza, że fundusze sołectkie mogą być wdrożone aż w 88% gmin. W 2013 roku w 1241 gminach (57% spośród gmin posiadających sołectwa) podjęto uchwałę o wyodrębnieniu funduszu sołectkiego, 793 gminy (37%) podjęły uchwały o niewyodrębnieniu funduszu, a w 141 gminach (6%) nie podjęto żadnych uchwał. Zachętą dla gmin do wyodrębniania funduszu sołectkiego w gminie jest możliwość otrzymania zwrotu części poniesionych wydatków z budżetu państwa. Zwrot może dotyczyć 20, 30 lub 40% poniesionych kosztów, zależnie od zamożności gminy, która zdecydowała się wyodrębnić fundusz sołectki. O tym na co zostaną przeznaczone środki w konkretnym sołectwie decydują mieszkańcy głosując w trakcie zebrania wiejskiego. **W skali ogólnopolskiej w budżetach funduszy sołectkich w 2012 r. dominowały wydatki**

¹³ Sponsoring kultury, Raport TNS OBOP, 2010

¹⁴ Ustawa z dnia 21 lutego 2014 r. o funduszu sołectkim (Dz.U. z 2014 r. poz. 301)

kulturę (25%), zaraz przed wydatkami na drogi (36%). Dobrym przykładem wykorzystania środków funduszu sołeckiego jest Zalesie Górne w gminie miejsko-wiejskiej Piaseczno. We wsi funkcjonuje gminna biblioteka, która jest filią miejscowego ośrodka kultury. W ramach funduszu sołeckiego wieś Zalesie Górne wydaje bezpłatną gazetę lokalną – „Przystanek Zalesie”, która jest dostępna w 15 sklepach dla mieszkańców i na dwóch powiatowych portalach. Dodatkowo za pieniądze z funduszu, które oscylują wokół sumy 32 tys. zł realizowane są jeszcze inne przedsięwzięcia takie jak: powstają nowe place zabaw, realizowane są festyny, zabawy dla mieszkańców, kupowane są materiały do klubu „Kultura”. Sołectwo wyróżnione zostało przez Wojewodę Mazowieckiego za najaktywniejsze sołectwo na Mazowszu. Przykład Zalesia Górnego dobitnie pokazuje jak ważną rolę odgrywają środki na kulturę dostępne w funduszu sołeckim.

Innym przykładem komplementarnych środków na wsparcie inicjatyw kultury na wsi są **Granty Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności "Działaj Lokalnie"**. Celem „Działaj Lokalnie” jest aktywizowanie lokalnych społeczności wokół różnych celów o charakterze dobra wspólnego. Realizacji Programu służy organizowanie konkursów grantowych, w ramach których wspierane są projekty inicjujące współpracę mieszkańców z małych miejscowości. Program koordynowany jest przez Akademię Rozwoju Filantropii w Polsce. Co roku ośrodki „Działaj Lokalnie” (ODL) ogłaszają na swoim terenie lokalne konkursy grantowe. W ramach każdego z nich ODL przyznaje od kilku do kilkudziesięciu grantów w kwocie maksymalnie 6 tys. zł każdy. Dobrym przykładem wykorzystania tych środków na kulturę był projekt „Letnia akademii dziecięcej twórczości i zabawy” zrealizowany przez Stowarzyszenie Stromiecczyzna z gminy Stromiec w ramach ODL "Koalicja dla Młodych" - Fundusz Lokalny Ziemi Białobrzesckiej. Celem projektu zrealizowanego w 2013 roku było stworzenie dzieciom jak najlepszych warunków do budowania poczucia własnej wartości, rozbudzania ciekawości, promowania i rozwijania talentów artystycznych. Efektem działań projektowych było umocnienie więzi międzypokoleniowych i rozwój osobisty dzieci i młodzieży. Partnerami projektu byli Biblioteka w Stromcu oraz OSP Wola Stromiecka. Projekt uzyskał dotację w wysokości 6 tys. zł.

Innym ciekawym programem wsparcia inicjatyw kulturowych na wsi ze środków pozabudżetowych jest **Program Wspierania Aktywności Lokalnej Razem Możemy Więcej**. Jest to program grantowy Europejskiego Funduszu Rozwoju Wsi Polskiej (EFRWP), którego celem jest promowanie postaw aktywności obywatelskiej, zachęcanie mieszkańców obszarów wiejskich do samoorganizacji oraz wspieranie współpracy samorządów i lokalnych organizacji. W ramach programu organizacje pozarządowe oraz podmioty kolegialne, m.in. rady sołeckie i koła gospodyń wiejskich mogą ubiegać się o dotacje na realizację projektów w zakresie rozwoju kulturowo-historycznego dziedzictwa regionu, zwłaszcza w zakresie kultywowania tradycji, zachowania obrzędów i ginących zawodów, troski o zabytki kultury materialnej i niematerialnej.

Pośród środków prywatnych, które mogą być komplementarnie wykorzystywane na projekty kultury wraz ze środkami „ministerialnymi” wskazać należy również na **Granty Fundacji Polska Miedź**. Fundacja wspiera wiele obszarów społeczno-gospodarczych. Jednymi z nich są: podtrzymywanie tradycji narodowej, pielęgnowanie polskości oraz rozwoju świadomości narodowej, obywatelskiej i kulturowej; działalność na rzecz mniejszości narodowych oraz kultura, sztuka, ochrona dóbr kultury i tradycji. Dotacje przyznawane są na bieżąco. Dobrym przykładem wykorzystania tych środków na

projekt kulturalny był projekt zrealizowany przez II Liceum Ogólnokształcące w Lubinie w 2014 roku. Ze środków grantu dofinansowano organizację Międzyszkolnego Festiwalu Piosenki Francuskiej w kwocie 3,5 tys. zł.

Innym źródłem wsparcia realizacji projektów kulturalnych ze środków prywatnych jest **Program grantowy Fundacji PZU „Z PZU po lekcjach”**. Celem Konkursu Fundacji Powszechnego Zakładu Ubezpieczeń „Z PZU z po lekcjach” jest wsparcie inicjatyw edukacyjnych na obszarach wiejskich i w małych miastach (do 30 tys. mieszkańców) mających na celu rozbudzenie w uczniach (szkoły podstawowe, gimnazja, szkoły ponadgimnazjalne) ciekawości świata, pasji i aktywności życiowej, a także poprawianie standardów nauczania i rozwijania zdolności uczniów oraz aktywności. Ciekawym przykładem projektu dotyczącego kultury był projekt „Aktywnie i ciekawie po lekcjach-różnorodne formy zajęć pozaszkolnych” zrealizowany przez Fundację SCALAM-PROSTUJEMY DROGI ŻYCIA z Przasnysza. Beneficjentami projektu są głównie uczniowie lokalnych szkół licealnych i gimnazjum. W ramach projektu zrealizowano różnorodne zajęcia artystyczne oraz warsztaty psychologiczne i filmowe, cieczki rowerowe po najbliższej okolicy dla dzieci i młodzieży, zajęcia kulturalno-artystyczne „Warsztaty ze scenografii filmowej i teatralnej”.

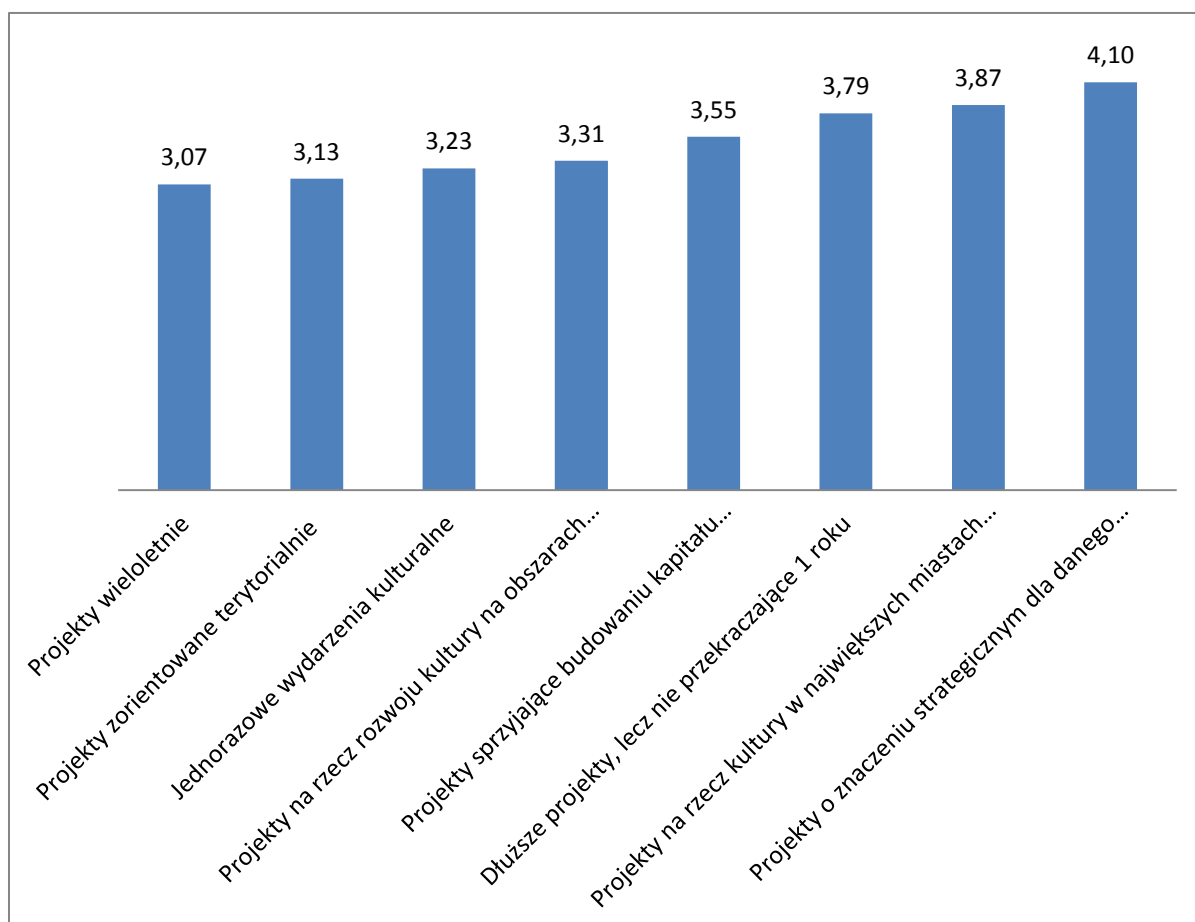
PRAKTYKI, BRAKI, BARIERY

Jak realnie wykorzystywana jest oferta Programów Ministra we wsparciu kultury na wsi? W jakich zakresach, jakie aspekty kultury na obszarach wiejskich mogą znaleźć zaspokojenie swoich potrzeb poprzez Programy Ministra? Gdzie programy Ministra zawiodą lub nie mogą być stosowane? Co sprawia, że pewne grupy potrzeb zaspokojone być nie mogą? Warto też rozważyć, czy pewnego zakresu potrzeb kultury na obszarach wiejskich nie zakrywają stereotypowo wiązane z wsią koncepty „kultury lokalnej”, „pielęgnowania dziedzictwa”, wspierania tradycji, kultury ludowej. Czy nie ograniczają wsparcia zjawisk ważnych w kulturze powstającej „na wsi”, a nie mieszczących się w ich polu semantycznym? W tym rozdziale, będącym próbą podsumowania naszej analizy, podejmujemy próbę odpowiedzi na te pytania.

W opinii aplikujących największe szanse (ocena w skali 1-5, gdzie 1 oznacza typ przedsięwzięcia w ogóle nie wspieranych, a 5 - typ przedsięwzięć wspieranych najchętniej) mają **projekty o znaczeniu strategicznym dla danego obszaru tematycznego** (ocena 4,1), co, w świetle odpowiedzi na pytania otwarte oznacza, że są to raczej projekty realizowane przez duże, zwykle miejskie organizacje, najczęściej takie, w przypadku których można oczekiwać szerokiego grona odbiorców – licznej publiczności, znacznej liczby uczestników. To również wskazuje przede wszystkim na miasto jako naturalny obszar generowania projektów. W tym kontekście ciekawa może być jedna z odpowiedzi na pytanie otwarte o bariery w aplikowaniu do MKiDN, która skupia w sobie kilka wątków, pojawiających się w wielu innych wypowiedziach: *„Mimo, że działamy również na obszarach wiejskich, nigdy nie składaliśmy wniosku na działanie tylko na tych obszarach. Wręcz przeciwnie, uważaliśmy, że **takie wnioski nie mają szans**. W formularzu wniosku jest punkt z pytaniem o liczbę uczestników wydarzeń i liczbę odbiorców. W rankingach instytucji, które dostają dofinansowania jest Warszawa, Poznań i inne duże miasta - jak zestawiać z tym sołectwo z liczbą odbiorców nawet 500 osób? (...)Na wsiach nie ma infrastruktury (...) Nie znalazłam w Programach Ministra zachęty do składania wniosków na edukację artystyczną i kulturalną dotyczących obszarów wiejskich. W moim przekonaniu Programy - poza infrastrukturą domów kultury - faworyzują duże miasta i duże wydarzenia. I oczywiście takie wydarzenia, które mimo, że odbywają się na wsi, mają znaczący aspekt kulturowy - np. cykl koncertów w leśniczówce Pranie - bo to sezon turystyczny na Mazurach itp. itd. Takie projekty to jednak, przy uznaniu ich wielkich atutów, to coś innego niż realizowanie edukacji na obszarach wiejskich”.*

Projekty na rzecz rozwoju kultury na obszarach wiejskich oraz **projekty zorientowane terytorialnie** (konkretne miasto, wieś, region) mają, w ocenie aplikujących, znacząco mniejsze szanse (oceny odpowiednio: 3,31 i 3,13). Niskie szanse (ocena 3,07, najniższa ze wszystkich) mają też **projekty wieloletnie**, co z uwagi na potrzebę długotrwałego oddziaływania na rozwój kapitału społecznego może mieć szczególne znaczenie w przypadku obszarów wiejskich. Pełny rozkład odpowiedzi ilustruje poniższy wykres:

Wykres 1. Jakiego rodzaju przedsięwzięcia najchętniej wspierane są w ramach programów Ministra KiDN

Źródło: *Badania własne, na podstawie ankiety CAWI*

Aplikujący, proszeni o wskazanie najważniejszych barier w uzyskiwaniu środków z Programów Ministra, wskazują przede wszystkim na różnego typu różnice potencjału ośrodków miejskich i wiejskich:

Finansowe – gmina wiejska, która zwykle jest zarządzającym instytucją kultury, dysponuje zazwyczaj dużo mniejszymi środkami, i dotyczy to również wiejskich organizacji (*przy realizacji dużych projektów (około 1 mln zł) małe miejscowości i wsie nie zawsze mogą zabezpieczyć wymagany wkład własny na*

realizację projektów co skutkuje odstąpieniem od wnioskowania o środki oraz rezygnacją z dużych przedsięwzięć).

Różnice w ilości odbiorców. Kryteria oceny są takie same dla większych i mniejszych ośrodków, większych i mniejszych przedsięwzięć, co oznacza m.in. konieczność dotarcia z projektem do liczniejszego grona, a w konsekwencji – większą łatwość realizacji projektu w mieście. Dotyczy to zarówno działań skierowanych do publiczności, przedsięwzięć typu spektakle czy koncerty, pokazy itp., jak i przedsięwzięć edukacyjnych i animacyjnych, gdyż miasto zapewnia po prostu większy potencjał rekrutacji.

Brak programów i priorytetów zorientowanych lokalnie, dla podmiotów z miejscowości mniejszych, które nie mogą konkurować z większymi. *(Brak priorytetów w Programach Ministra skierowanych do małych miast i wsi. Trudno jest konkurować w programach na realizację zadań edukacyjnych z podmiotami z dużych miast posiadającymi znacząco lepszą infrastrukturę, bardziej znanych i doświadczonych ekspertów itp.; MKiDN wspiera tylko duże wydarzenia artystyczne w dużych miastach; Wygrywają wnioski duże, z dużym montażem finansowym w dużych miastach. Projekty rządowe powinny uzupełniać projekty unijne takie jak PROW; Tak naprawdę kultura wsi ginie w cieniu dużych metropolii i ich wielkich wydarzeń kulturalnych. Odnosimy wrażenie, że aby jakiś projekt miał szansę na dofinansowanie musi mieć zasięg co najmniej ogólnopolski, a szkoda bo prawdziwa "konsumpcja" kultury odbywa się w tych małych ośrodkach kultury, małych gminach.)*

Bierność społeczna, brak potrzeb kulturalnych, brak potrzeb kulturalnych do zaspokojenia w miejscu zamieszkania. W tym przypadku aplikujący zwracają uwagę na to, że z jednej strony wieś ma zróżnicowane potrzeby z uwagi na zróżnicowanie wykształcenia, zróżnicowanie zawodowe czy społeczne, oraz na to, że mieszkańcy wsi nie tworzą dziś zwartych społeczności. Wskazuje się też, że wieś jest przede wszystkim miejscem zamieszkania, a wszelkie potrzeby – praca, rozrywka, edukacja, kultura – zaspokajane są w miastach. Zwraca się uwagę na to, że jedynymi w miarę aktywnymi grupami społecznymi, których aktywność jest zlokalizowana, wiąże się z miejscem zamieszkania – jest młodzież gimnazjalna oraz osoby starsze, w wieku poprodukcyjnym. Ta druga grupa, co gorsza, z uwagi na rozproszenie i bariery przestrzenne pozostaje często w społecznej izolacji. Podkreślany był również niski poziom czytelnictwa.

Brak zrozumienia samorządu dla funkcji kultury. Samorządy gmin zainteresowane są, w ocenie aplikujących, przedsięwzięciami zapewniającymi dywidendę wyborczą, a to, w ich mniemaniu, możliwe jest tylko dzięki przedsięwzięciom pozostawiającym materialny ślad – na przykład poprzez budowę infrastruktury. Równocześnie, w przeciwieństwie do miast, samorządy są często na obszarach wiejskich jedynym aktorem, mogącym animować poważne projekty *(Samorządy gmin są niezainteresowane programami nieinwestycyjnymi i obliczonymi na długofalowe efekty niematerialne).*

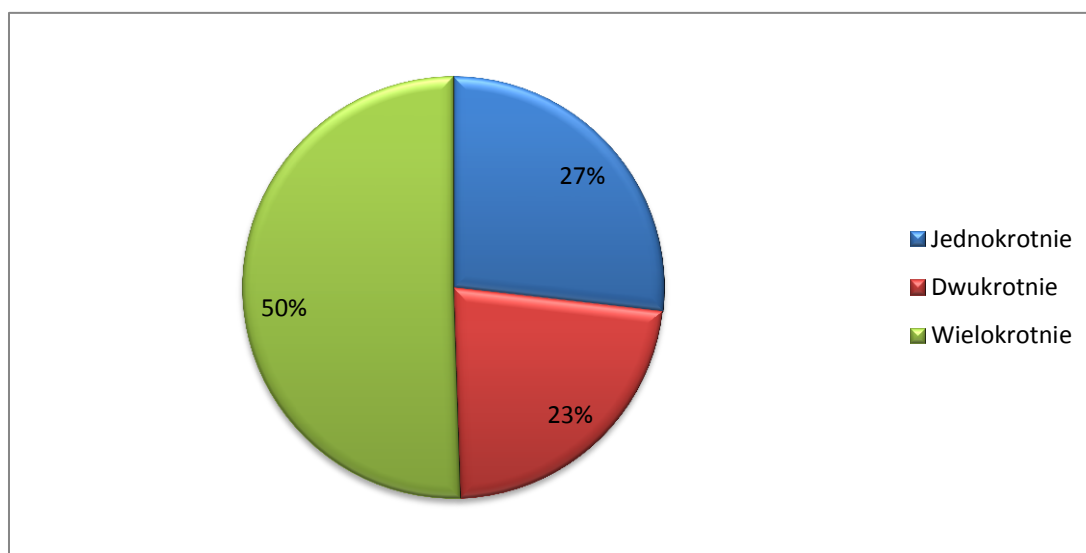
Przestrzeń. Obszary wiejskie – częściowo – to rozproszone osadnictwo, duża odległość do obiektów infrastruktury kulturalnej, rzadkie zaludnienie, kiepski stan komunikacji publicznej.

Kompetencje kadr kultury. W tym miejscu chodzi nie o twórców, ale raczej o tych wszystkich, którzy zapewniają funkcjonowanie instytucji kultury i ich finansowanie, a przede wszystkim – o wysokiej

klasy animatorów. *Specyfika prowadzenia działań kulturalnych na wsi i małych miasteczkach jest zupełnie inna niż w wielkich aglomeracjach lub choćby w miastach powyżej 50 tys. mieszkańców. Tu potrzeba dobrze wyposażonych ośrodków kultury z profesjonalną kadrą (bo właśnie na taką kadrę brakuje środków), aby dać szansę dzieciom i młodzieży na rozwój ich talentów, "wyłowić" takie perły i wspomóc w pierwszej fazie rozwoju. I nie chodzi tylko o rozwój artystyczny, ale też o rozwój ogólny, rozwój umiejętności społecznych, takich jak wzrost poczucia własnej wartości, przełamanie nieśmiałości, nauka podstaw dobrego zachowania i obycia z kulturą.)*

Równolegle, mimo wskazanych barier, Programy Ministra postrzegane są jako atrakcyjne źródło finansowania działań na rzecz rozwoju obszarów wiejskich. Udzielający wywiadów w ramach studiów przypadku wyraźnie wyróżniają je na tle środków dostępnych w ramach funduszy unijnych czy mechanizmu EOG. Dowodem na to może być choćby to, iż większość odpowiadających na ankietę korzystała z Programów Ministra dwukrotnie lub wielokrotnie.

Wykres 2. Ile razy korzystali Państwo z dofinansowania w ramach Programów Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego?

Źródło: opracowanie własne, wyniki ankiety CAWI z aplikującymi

Oferta Programów Ministra Kultury jest – jak wynika z przeprowadzonej wyżej analizy – **tylko w pewnych fragmentach ofertą dla tych, których zdecydowaliśmy się nazwać mieszkańcami obszarów wiejskich**. Jako potencjalnie „wiejskie” postrzegane są Programy takie, jak Dziedzictwo lokalne, Inicjatywy lokalne, Kultura ludowa, Biblioteka Plus, Edukacja kulturalna (w tym edukacja medialna). Można przyjąć, że taka kompozycja oferty Programów wynika z przekonania, że **podstawowym środowiskiem powstawania kultury jest miasto**, które skupia najważniejsze instytucje kultury, środowiska kreatywne i publiczność, **wieś zaś jest przede wszystkim obszarem oddziaływania animacji**. Wymaga dofinansowania w zakresie budowy infrastruktury, natomiast jedynymi obszarami kreacji kultury wydają się, przy takim sformułowaniu oferty, **obszary dziedzictwa kulturowego i kultury ludowej**, rozumianej, notabene, jak zauważa Barbara Fatyga, na sposób paternalistyczno-etnograficzny. Taka percepcja może być po części wynikiem takiegoż paternalistycznego stereotypu,

ale ma również swoje źródło w potencjale organizacyjnym Ministerstwa, na co zwraca uwagę jedna z ekspertek: „Rozwój inicjatyw lokalnych”, bo to się tak nazywało, przestał istnieć, Bogu dzięki (...) Było mi niezwykle trudno oceniać te projekty. To, że było ich dużo, ponad tysiąc, to jest inna rzecz. Cały czas mam w tyle głowy, żeby go reaktywować, ale to muszą być zupełnie inne warunki niż były. Musielibyśmy na czymś się skoncentrować, na jakimś wycinku tych inicjatyw lokalnych, czy to byłaby edukacja, czy to byłyby inicjatywy takie, które by spajały lokalną społeczność wokół jakichś ważnych dla niej elementów. Trzeba by się na coś zdecydować, a mówię tak dlatego, że to spektrum, które pojawiło się w tych „Inicjatywach lokalnych” wówczas, było tak duże, że Ministerstwo Kultury musiałyby wyłożyć na to ogromne środki.

Z analizy innych wypowiedzi również można wywnioskować, że po obu stronach procesu interwencji w kulturze (oceniający-aplikujący) jest świadomość, że kultura na wsi:

- po pierwsze, w sensie osobowego potencjału kreatywnego nie różni się *in plus* ani *in minus* od kultury miasta;
- po drugie jednak – jest słabsza finansowo i organizacyjnie;
- po trzecie wszakże – jest kulturą **rozproszoną** i zarazem **zlokalizowaną**.

To „zlokalizowanie” należy rozumieć inaczej niż lokalność w sensie tworzenia specyficznych, właściwych dla miejsca wartości, raczej jako przypisanie do określonych miejsc i względnie słaby dostęp do obiegu globalnego, od którego oddziela kulturę „na wsi” zarówno bariera mentalnościowa, występująca po obu stronach – mieszkańców obszarów wiejskich i decydentów kultury – jak i bariery organizacyjne i finansowe, utrudniające zarówno dostęp do kultury, jak i dystrybucję jej wytworów, ich popularyzację w szerszych kręgach, jeżeli powstają „lokalnie”. Byłby to zatem rodzaj uwięzienia, czy może „uwięzienia” kultury obszarów wiejskich. Można też rzec, iż kultura „na wsi” w sposób naturalny grawituje w kierunku folklorystyczno-muzealnego getta, gdzie „animuje” się, lub tylko „pielęgnuje” - „dziedzictwo” czy „tradycję” - **gdzie aktywność kulturowa jest nie tyle tworzeniem, co odtwarzaniem**, zaś podstawową kreacją w ramach owych działań, często jedyną, przynajmniej tak to jest prezentowane w różnych lokalnych programach rozwoju kultury – jest kreacja produktu turystycznego. Kultura „na wsi” wytwarza oczywiście własne, żywe wartości, co więcej, zdolna jest do wytwarzania ich na różnych poziomach, zarówno kultury „popularnej”, jak i „wysokiej” (jesteśmy świadomi umowności tych określeń), jednak wartości te pozostają w znacznej mierze – właśnie w wyniku takiego, a nie innego zdefiniowania obszaru kultury „na wsi” **poza obszarem świadomości nie tylko decydenta kultury, zarówno samorządowego, jak i ministerialnego, ale i wydawcy, dziennikarza czy choćby planującego medialne ramówki, przez co, przede wszystkim, pozostaje poza obszarem świadomości „nielokalnego” odbiorcy**. Lokalnego również, bo z uwagi na statystyczne rozproszenie upodobań, szansa by w jednej wiejskiej społeczności spotkali się w szerszej grupie konsumenci i twórcy kultury spoza takich dziedzin jak dico-polo czy melodie biesiadne – jest bliska zeru.

Konstrukcja wsparcia w ramach Programów Ministra pozostawia na marginesie (bo byłoby przesadą stwierdzić, że kompletnie zapoznaje) **również to, że interwencja w obszarze kultury „wiejskiej” i „miejskiej” wymaga odrębnego zdefiniowania samego przedmiotu interwencji**. Czyli –

odrębnego zdefiniowania pojęcia kultury, czy też, prędzej, zwrócenia uwagi na inny jego aspekt. Logika „interwencji w obszarze kultury”, pojęcie „polityki kulturalnej” może sugerować rozumienie kultury jako zbioru praktyk kulturowych – artefaktów i działań – oraz systemu ich dystrybucji. W przypadku, gdy myślimy o kulturze jako obszarze kształtowania się kapitału społecznego, koniecznym staje się inne rozumienie kultury, bliższego raczej podejściu antropologicznemu. Kultura jest w tym przypadku pojęciem **holistycznym i zarazem centralnym, obejmującym i porządkującym wszystkie sfery życia**. Kultura tak rozumiana jest matrycą sensów: pozwala człowiekowi rozumieć i interpretować całość jego doświadczenia, niezależnie od tego, czy dotyczy ono sfery relacji społecznych, sfery wartości, wytwarzania dóbr, czy też kwestii światopoglądowych. **Interwencja w sferze kultury staje się w tych okolicznościach interwencją społeczną**, gdzie celem nie jest taki bądź inny produkt kultury, dzieło oraz warunki ich wytwarzania, lecz **zmiana postaw grup i osób, funkcjonujących w kulturze** tak rozumianej – czyli w duchu antropologicznym.

Co wynika z takiego stanu rzeczy? Wskazaliśmy kilka obszarów, które, zgodnie z przedstawioną na początku tego rozdziału listą pytań – można uznać za częściowo lub całkowicie zapoznane jako obszar interwencji w kulturze i przekładają się na zestaw potrzeb, który w największy skrócie przedstawia się następująco:

- antropologizacja rozumienia kultury,
- rozproszenie/decentralizacja dystrybucji środków,
- promowanie wchodzenia kultury wytwarzanej na wsi w obiegi globalne.

Mając na uwadze te grupy potrzeb, sformułowaliśmy jako wynik badania trzy **ogólne rekomendacje**. Dotyczą one trzech zasadniczych kwestii, z którymi w ramach niniejszego badania próbowaliśmy się uporać: pojęcia kultury i wpływu jego rozumienia na politykę kulturalną, zarządzania interwencją, lokalizacji interwencji. W naszej ocenie rozwój kapitału społecznego obszarów wiejskich i zbliżenie warunków uczestnictwa w kulturze oraz tworzenia kultury na wsi i w mieście wymaga:

- **osobnej ścieżki finansowania programów „wiejskich”**,
- **rozproszenia mechanizmu dystrybucji środków i selekcji projektów;**
- **indywidualne wsparcie talentów w ramach osobnej, „wiejskiej” ścieżki.**

Rekomendacje szczegółowe prezentujemy w tabeli jako rekomendacje dla poziomu programowania i poziomu zarządzania programami przez MKiDN.

WNIOSKI I REKOMENDACJE

Instytucje i organizacje działające na obszarach wiejskich z reguły są w przypadku programów nieukierunkowanych na potrzeby wsi konkurentem słabszym wobec takich samych podmiotów działających na wsi. Nie jest to regułą, ale zwykle są słabsze finansowo; w gminach wiejskich i w małych miastach głównym aktorem jest samorząd. **Wymaga to stworzenia osobnej ścieżki finansowania projektów z zakresu kultury, realizowanych na obszarach wiejskich.**

W przypadku projektów realizowanych w ramach Programu Inicjatywy Lokalne wystąpiły problemy zarówno z adekwatnością kryteriów oceny zgłaszanych projektów, jak i z dużą liczbą aplikujących. Równocześnie program cieszył się wielkim zainteresowaniem. W tym przypadku – jak i w innych, gdy środki finansowe mogą być wykorzystane na obszarach wiejskich – należy **mechanizm dystrybucji środków i oceny projektów maksymalnie przybliżyć do aplikującego, co może oznaczać na przykład powierzenie tego zadania samorządom regionalnym.** Tego rodzaju model z powodzeniem stosowany jest w przypadku Programów Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013 dla Osi 4 Leader.

Struktura Programów Ministra dość jednoznacznie sugeruje, że rola interwencji w sferze kultury na obszarach wiejskich to przede wszystkim wspomaganie odtwarzania tradycji i podtrzymywanie tradycyjnego dziedzictwa, przełamywanie barier w dostępie do dóbr kultury poprzez budowę infrastruktury. Na starcie mieszkańcy wsi mają – za sprawą banalnej statystyki - ten sam potencjał kreatywny, co mieszkańcy miast. Dość szybko potencjał ten jednak traci impet, nie tyle w wyniku zderzenia z bariera braku dostępu do globalnego obiegu kultury (to, przynajmniej technicznie, możliwe jest dzięki rozwojowi nowych mediów i infrastruktury komunikacyjnej), ile raczej w konfrontacji z trudną do zanegowania prawdą, iż kultura kreowana jest w centrach kultury. Sytuacja ta wydaje się być w Programach Ministra – skupionych na oddziaływaniu na infrastrukturę i wspieraniu lokalności - uwzględniana w niewystarczającym stopniu. W pewnym stopniu adekwatną ofertą są tu programy z zakresu edukacji kulturalnej czy medialnej, przy czym nastawione są one raczej na tworzenie wartości kultury na miejscu i na rzecz społeczności lokalnej, a nie na wspieranie indywidualnych karier, czyli, *de facto*, ucieczki utalentowanych jednostek do większych miast. Tego rodzaju wsparcie wydaje się być zgodne zarówno z polaryzacyjno-dyfuzyjną koncepcją rozwoju, przyjętą przecież w SRKS, jak i z elementarnymi zasadami sprawiedliwości. **Rekomendacją jest w tym przypadku jeszcze jedna, osobna ścieżka wsparcia, dedykowana obszarom wiejskim, ale tym razem zorientowana na potrzeby indywidualne: wspieranie talentów, które poza centrami kultury nie**

mają **żadnych perspektyw rozwoju**. Propozycja do rozważenia byłyby dedykowane mieszkańcom obszarów wiejskich **programy stypendialne**.

Tabela rekomendacji szczegółowych

L.p.	Obszar problemowy	Rekomendacja dla MKiDN
Poziom programowania		
1.	Badanie wykazało dużą odmienność potrzeb w zakresie oczekiwań i zdolności do absorpcji środków MKiDN na wspieranie kultury pomiędzy obszarami wiejskimi i małymi miastami a dużymi centrami miejskimi. To zróżnicowanie dotyczy zarówno potencjału kadrowego, jak i możliwości finansowych. W rezultacie prowadzi to do sytuacji nierówności szans pomiędzy potencjalnymi beneficjentami z obszarów wsi i małych miast, a dużych ośrodków miejskich na niekorzyść tych pierwszych.	Rozważenie wprowadzenia zróżnicowanych terytorialnie wg. celów interwencji i grup docelowych programów. Cele np. wsparcie infrastruktury i synergicznych projektów miękkich dla domów kultury mogą być te same, jednakże warto rozważyć zróżnicowanie kryteriów wg. np. wartości minimalnej projektu. Takie podejście wyrównałoby szanse pomiędzy potencjalnymi beneficjentami z obszarów wiejskich/małych miast i dużych ośrodków miejskich. Zastosowanie tej rekomendacji stanowiłoby pewne novum w działaniach MKiDN.
2.	Niski poziom oczekiwań i aktywności w sferze kultury na obszarach wiejskich i małych miast. Podobny problem występuje również na obszarach miejskich (np. niski poziom czytelnictwa książek, uczestnictwa w wydarzeniach kulturalnych). Jednakże na obszarach wiejskich i małych miast problem się pogłębia z powodu barier geograficznych (odległość do centrów kultury).	Rozważenie przez MKiDN specjalnych programów edukacyjnych pobudzających zwiększanie oczekiwań i aktywności w sferze kultury na obszarach wiejskich i małych miastach. Podobnie jak w przypadku poprzedniej rekomendacji mogą to być programy już wdrażane, ale ze specjalnymi celami/kryteriami dla wskazanych powyżej obszarów, np. Promocja czytelnictwa z nakierowaniem na wieś i małe miasta (np. dostosowanie pod kątem liczby uczestników danego wydarzenia, być może zamiast jednego wydarzenia ich cykl w określonym okresie czasu).
3.	W zakresie edukacji i szkolnictwa artystycznego występują bariery utrudniające młodzieży z obszarów wiejskich i małych miast dostęp do tego typu szkół.	Wypracowanie we współpracy z odpowiednimi ministerstwami (np. Ministerstwem Edukacji Narodowej) odpowiednich programów stypendialnych i/lub ścieżek edukacyjnych dla uzdolnionej artystycznie młodzieży z obszarów wiejskich i małych miast.

4.	Istotnym problemem jest niedocenywanie roli wsparcia kultury przez część samorządów. Prowadzi to do „spychania” przez nie finansowania części działań na rzecz kultury na MKiDN.	MKiDN nie w tym zakresie zbyt dużego pola manewru, poza wypracowywaniem kryteriów dostępu utrudniających stosowanie takich praktyk. O ile można w pełni zaakceptować takie działania MKiDN, warto zwrócić uwagę, aby „przy okazji” nie tworzyć dodatkowych barier dla beneficjentów z obszarów wiejskich i małych miast dysponujących mniejszymi budżetami i słabszym kadrowo.
5.	Program Rozwój inicjatyw lokalnych był wdrażany tylko przez jeden rok 2008. Jego realizacja nie była kontynuowana z powodu zbyt dużej liczby wniosków oraz trudności w ich ocenie.	Wznowienie tego programu aktywizującego z określeniem wybranych celów interwencji. Szczególną uwagę warto zwrócić na ułatwienie do niego dostępu dla wnioskodawców z obszarów wiejskich i małych miast, a przynajmniej niewprowadzanie barier utrudniających dostęp (np. zbyt duża wartość projektów minimalnych).
6.	W ramach programów dla domów kultury MKiDN bardzo skutecznie zastosował wsparcie poprzez programy twarde i miękkie współdziałające na zasadzie synergii.	Rozszerzenie tego podejścia na inne programy, np. na wsparcie dla rozwoju infrastruktury bibliotek jako dodatkowego instrumentu dla działań edukacyjnych i aktywizujących na obszarach wiejskich i małych miastach. Szczególną uwagę warto zwrócić na ułatwienie do niego dostępu dla wnioskodawców z obszarów wiejskich i małych miast, a przynajmniej niewprowadzanie barier utrudniających dostęp (np. zbyt duża wartość projektów minimalnych).
7.	W programie Kultura ludowa dominuje wspieranie modelu etnograficzno-paternalistycznego (koncentracja na zachowaniu tradycji i dziedzictwa), przy mniejszym udziale podejścia animacyjnego (kultura ludowa jako instrument aktywizacji kulturowej mieszkańców obszarów wsi i małych miast).	Przyjęcie kompromisowego podejścia łączącego oba modele. Taka propozycja wynika z absolutnej konieczności zachowania tradycji i uszanowania dorobku prac tysięcy osób angażujących swój czas w krzewienie kultury ludowej. Jednocześnie warto również wykorzystać potencjał kultury ludowej do aktywizacji społeczności lokalnych przez animację poprzez animację na tych obszarach Polski, gdzie potencjał lokalnej kultury ludowej jest słabszy (np. z powodów historycznych,

		migracji po 1945 roku). Instrumentem do rozważenia może być system wyboru projektów, np. premiowanie animacji w ocenie projektów).
Poziom zarządzania poprzez MKiDN		
8.	W przypadku działania Rozwój inicjatyw lokalnych wdrażanych w roku 2008 jedną z barier była duża ilość projektów w relacji do liczby pracowników/ekspertów je oceniających.	Przy przyjęciu założenia specjalnych programów MKiDN kierowanych do obszarów wiejskich i małych miast ten problem by się znowu nieuchronnie pojawiał. Stąd rekomenduje się decentralizację systemu wdrażania na poziom województw/regionów (2-4 województw).
9.	W przypadku decentralizacji systemu wdrażania programów MKiDN powinno podjąć szczególne starania w celu utrzymania jednolitego systemu wdrażania na terenie całej Polski.	Warto rozważyć wprowadzenie następujących mechanizmów ujednociających proces wdrażania przy zachowaniu odrębności wojewódzkich/regionalnych: a) możliwość wprowadzania dodatkowych kryteriów regionalnych odzwierciedlających potrzeby przy zachowaniu ogólnych ram na poziomie Polski. Wprowadzanie dodatkowych kryteriów musiałyby być oparte na wiarygodnej diagnozie oraz zatwierdzone przez MKiDN. b) dobór ekspertów przez MKiDN na podstawie rekomendacji regionalnych ze zwróceniem szczególnej uwagi na posiadanie przez nich wiedzy o uwarunkowaniach regionalnych.

ZAŁĄCZNIKI - STUDIA PRZYPADKU

Suwalski Tabor Domu Tańca - Beceły 2011

Projektodawca: Stowarzyszenie "Dom Tańca"

Stowarzyszenie „Dom Tańca” jest organizacją działającą w obszarze kultury ludowej. Celem działań Stowarzyszenia jest poznawanie, dokumentacja i upowszechnienie muzyki, śpiewu i tańca tradycyjnego w ich jak najwierniejszej, niestylizowanej postaci *in crudo*. Stowarzyszenie swoją siedzibę ma w Warszawie, jednak z deklaracji podmiotu i analizy projektów wynika, że większość swoich działań prowadzi na obszarach wiejskich.

„Dom Tańca” współpracuje z Muzeum im. Oskara Kolberga w Przysusze, Katedrą Etnomuzykologii UW oraz Instytutem Sztuki PAN.

Stowarzyszenie realizuje szereg projektów:

- **Zabawy** przy muzyce **najlepszych wiejskich kapel** z udziałem wiejskich tancerzy i śpiewaków (ponad 250 spotkań i około 100 zaproszonych kapel z różnych regionów Polski oraz z Węgier, Francji, Irlandii, Białorusi, Litwy i Ukrainy),
- **Podtrzymywanie tradycji** świętowania dorocznego - kolędowanie z Herodami po wsi, wróżby Andrzejkowe, spotkania śpiewacze w kościele w okresie Wielkiego Postu,
- **Letnie Tabory Domu Tańca** - tygodniowy cykl warsztatów muzycznych, tanecznych, śpiewaczych oraz rzemieślniczych, prelekcje, seminaria naukowe na temat kultury tradycyjnej oraz zabawy taneczne przy żywej wiejskiej muzyce (organizowane co roku od 2002r), **Jarmark Muzycznych Instrumentów Ludowych** – Szydłowiec 2003,
- **Organizowanie koncertów** pieśni wielkopostnych i pogrzebowych: kościół św. Jacka - 1999, 2000 r., - Kościół Zbawiciela - 1996, Kościół św. Krzyża - 1997 i 1999, Kościół Nawiedzenia NMP – 1998 w Warszawie, Kościół po kamedulski Niepokalanego Poczęcia NMP – 2003,
- **Wyjazdy terenowe** (ok. 150 godzin nagrań + dokumentacja fotograficzna),
- **Seminaria naukowe** - wykłady w ramach wakacyjnego Taboru, cykliczne zajęcia na Uniwersytecie Warszawskim w roku akademickim 2003/2004, zimowy kurs dla nauczycieli

średnich szkół muzycznych, przygotowujących się do nauczania przedmiotu "Polski folklor muzyczny" - Zakopane II 2003,

- **Dokumentacja** spotkań ze starymi muzykami (ponad 200 godzin nagrań na CD-R - kopie znajdujących się w Archiwum Sobieskich Instytut Sztuki PAN przy ul. Długiej),
- **Projekty edukacyjne** - "**Janko Muzykant**" – nowa forma pracy z dziećmi poprzez zabawę z tańcami tradycyjnymi i piosenkami wiejskimi (min. w szkole podstawowej im. Rudolfa Steinera),
- **Praca profilaktyczna** z dziećmi z rodzin patologicznych - program "Kształtowanie wrażliwości twórczej dziecka w oparciu o tradycyjne wartości i estetykę" (współpraca z Towarzystwem Zapobiegania Patologiom Społecznym "Kuźnia", Powiślańską Fundacją Społeczną, Stowarzyszeniem ASLAN i in.),
- **Seria płyt** "In Crudo" z polską muzyką ludową w jej oryginalnym brzmieniu. Płyty: "Jest drabina do nieba I - pieśni nabożne na Wielki Post", "Muzyka z Domu Tańca", "Marian Bujak – skrzypek radomski", "Tabor w Chlewiskach 2002"; "Harmoniści radomscy -Tabor w Chlewiskach 2003"; "Aleksander Bobowski – portret muzykanta"(2003), "Powiśle Maciejowickie" (2008), "Tabor w Szczepreszynie 2008" (2008),
- **Wydawnictwa** o tematyce etnograficznej i muzycznej: **Biuletyn Korzenie** (1995 – 1999; wznowienie 2003), **czasopismo Wędrowiec** 2001-2002.

Działania Stowarzyszenia finansowane jest z różnych źródeł m.in.:

- Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego
- Fundacja Kultury
- Fundacja im. S. Batorego
- Fundacja Bankowa im. L. Kronenberga
- Fundacja J&S Pro Bono Poloniae
- Fundusz Unijny Phare - Program Dialog Społeczny
- Polska Fundacja Dzieci i Młodzieży

Charakterystyka projektu:

Nazwa projektu: Suwalski Tabor Domu Tańca - Becejły 2011

(<http://tabor.domtanca.art.pl/tabor2011/info/idea.html>)

Program MKiDN: Dziedzictwo kulturowe - Kultura ludowa

Opis projektu:

Tabor Domu Tańca to tygodniowe warsztaty tradycyjnego tańca, śpiewu i gry na instrumentach, na które zapraszanych jest wielu wiejskich artystów, aby uczyć się od nich dawnych tańców i pieśni. Oprócz warsztatów w ciągu dnia odbywają się zajęcia dla dzieci, pokazy filmów, wystawy i wykłady, a wieczorem - zabawy taneczne przy muzyce na żywo.

„W 2011 roku Tabor Domu Tańca odbędzie się po raz jedenasty (zdjęcia z poprzednich edycji). Do tej pory wędrowaliśmy szlakami Polski centralnej i południowo-wschodniej, tym razem gościć będziemy na Suwalszczyźnie, gdzie do dziś przetrwała tradycja pięknego śpiewu wielogłosowego i żyją jeszcze ostatni wiejscy muzykanci starszego pokolenia. Na północno-wschodnim krańcu Polski od wieków mieszkają obok siebie przedstawiciele różnych religii i narodowości, dlatego na warsztaty zaprosiliśmy także Litwinów i staroobrzędowców.

Serdecznie zapraszamy na Tabor wszystkich chętnych – młodszych i starszych, początkujących i tych, którzy już tańczą, śpiewają lub grają.”

Warsztaty:

- praca z głosem dla kobiet,
- śpiew nietemperowany,
- pieśni jedno i wielogłosowe dla kobiet (śpiewaczki z okolicznych wsi),
- pieśni wielogłosowe dla mężczyzn,
- gra na skrzypcach, bębenku, cymbałach,
- tańce z pogranicza polsko-litewskiego,
- taniec dla zaawansowanych,
- oberek dla początkujących,
- Mały Tabor dla dzieci: zajęcia muzyczne, plastyczne, teatrzyk, fotografia, rzemiosło,

Wydarzenia towarzyszące:

- Wieczne spotkania, prezentacje filmów i wykłady,
- Wystawy (zdjęcia archiwalne i współczesne z Suwalszczyzny, prace dzieci z zajęć plastycznych w ramach Małego Taboru),
- Potańcówki.

Projekt realizowany jest wspólnie z Zespołem „Pogranicze” z Szczypalik, Urzędem Gminy Szczypliska oraz Gminnym Ośrodkiem Kultury w Szczypliskach.

Grupa docelowa:

Grupa docelowa projektu jest szeroka. Udział w Taborze może wziąć każda osoba, która wcześniej dokona zapisu (opłaci swój udział). Zasadniczo można uznać, że projekt skierowany jest w większym stopniu do turystów odwiedzających Suwalszczyznę niż samych mieszkańców tamtejszych obszarów wiejskich.

Projekt jest także miejscem gdzie artyści mogą zaprezentować swoją twórczość. Jednakże, większość artystów nie jest bezpośrednio związanych z Suwalszczyzną, pochodzą z całej Polski. Natomiast łączą ich twórczość w obszarze tradycyjnego tańca, śpiewu i gry na ludowych instrumentach. Do udziału zaproszeni są także miejscowi twórcy – jednak z analizy desk research wynika, że są oni w mniejszości.

Cele projektu:

Ideą Taboru Domu Tańca jest podtrzymywanie i prezentowanie kultury ludowej z szczególnym uwzględnieniem tradycyjnego tańca, śpiewu oraz gry na instrumentach. Prowadzone warsztaty mają funkcję edukacyjną.

Efekty projektu:

Do głównych efektów projektu można zaliczyć:

1. Możliwość prezentacji twórców – pokazanie kultury ludowej,
2. Edukacja uczestników ,
3. Promocja i pokazanie różnorodności kulturowej Suwalszczyzny,

Adekwatność projektu do potrzeb mieszkańców obszarów wiejskich

Projekt skierowany jest w większym stopniu do osób zainteresowanych kulturą ludową niż mieszkańców obszarów wiejskich. Jednakże angażuje on artystów lokalnych, prezentując i promując ich twórczość. W związku z tym, adekwatność należy ocenić w średnim stopniu. Projekt jednak w pewnym stopniu promuje wytwory miejscowej kultury co może powodować zwiększenie zainteresowanie regionem – wzrost liczby turystów w regionie – jednak nie przyczynia się w znaczącym stopniu do budowania lokalnej tożsamości czy wsparcia dostępu do kultury mieszkańców obszarów wiejskich.

Potencjał projektu w zakresie aktywizowania mieszkańców wsi jako twórców i uczestników kultury lokalnej

Działania nie są skierowane do mieszkańców Suwalszczyzny. Angażuje niewielką liczbę twórców lokalnych. W związku z czym, nie jest to projekt rozpoznawalny na Suwalszczyźnie – brak widocznych działań promocyjnych. Co prawda w organizację wydarzenia zaangażowany jest miejscowy Dom Kultury i Gmina co na pewno w jakimś stopniu wpływa na aktywizację mieszkańców, jednak nie jest to działanie na tyle silne jak w przypadku innych podobnych projektów np. „Sabałowe Bajania” realizowane na Podhalu aby by „masowo” włączać społeczność lokalną w działania.

Sam Tabor realizowany jest przez podmiot nie działający na obszarach Suwalszczyzny, co na pewno ma wpływ na realizację działań i angażowanie lokalnych przedstawicieli. Jednakże należy podkreślić, że projekt jest ważny i ciekawy, jednakże nie ma on widocznego bezpośredniego przełożenia na mieszkańców Suwalszczyzny.

Potencjał poprawy dostępu mieszkańców wsi do obiegu kultury narodowej i obiegów globalnych

Zasadniczo należy uznać, że projekt nie przyczynia się do poprawy dostępu mieszkańców wsi do obiegu kultury narodowej i obiegów globalnych. Wynika, to z celów projektu, gdzie akcent raczej kładziony jest na promocje kultury ludowej wśród ogółu mieszkańców polski. Ma być mechanizmem podtrzymującym tradycyjną kulturę ludową, uchronić ją od zapomnienia, a nie mechanizmem aktywnego włączenia mieszkańców obszarów wiejskich w działania kulturalne.

Potencjał budowania kapitału społecznego

Ewaluator nie zaobserwował większej możliwości wpływania projektu na budowanie kapitału społecznego. Angażuje on co prawda podmioty lokalne (dom kultury, urząd gminy) oraz lokalnych twórców, jednak w ramach projektu nie powstają nowe organizacje pozarządowe lub inne nieformalne trwałe struktury współpracy. Nie zidentyfikowano przekazania zarządzania rezultatami projektu środowiskom skonsolidowanym wokół projektu.

Można uznać, że projekt wspiera tożsamość lokalną poprzez wsparcie tradycji i promowanie charakterystycznego wizerunku Suwalszczyzny związanej z kulturą ludową nie ma on jednak funkcji generującej kapitał społeczny oraz wspierający i budujący tożsamość wśród mieszkańców obszarów wiejskich.

Festiwal Folkloru Polskiego 46. "Sabałowe Bajania" Konkurs Gawędziarzy, Instrumentalistów, Śpiewaków, Drużbów i Starostów Weselnych

Projektodawca: Bukowiańskie Centrum Kultury „Dom Ludowy”

Dom Kultury jest prężnie działającym ośrodkiem kulturalnym na obszarach wiejskich Podhala. Jest to instytucja z długimi tradycjami, założona w 1923r. Swoją działalnością chce tworzyć swoisty Dom Ludowy, w którym podtrzymywana jest tradycja i kultura Podhala, pokazywana jest także łączność i przynależność kultury ludowej do kultury narodowej. Zasadniczo należy uznać, że Dom Kultury jest organizacją aktywną w animowaniu działań kulturalnych. Jednoczy różnego typu organizację, pełni rolę lidera w kreowaniu działań wspierających kulturę na obszarach wiejskich. W ocenie ewaluatora można uznać, że BCK jest pewnego rodzaju „strażnikiem” kultury ludowej na Podhalu.

Obecnie dom kultury prowadzi szereg projektów finansowanych z różnych źródeł m.in. MKiDN, PROW, MRPO. Podmiot pozyskuje także środki od prywatnych sponsorów np. PZU m.in. na modernizację obiektu (remont sceny, termomodernizacja).

W BCK działają i współpracują ze sobą przy organizacji różnego typu projektów następujące instytucje:

- Gminna Biblioteka Publiczna im. Michaliny Ćwizewiczowej
- Amatorski Zespół Teatralny im. Józefa Pitoraka
- Tatrzański Oddział Stowarzyszenia Twórców Ludowych
- Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju Bukowiny Tatrzańskiej, Folkloru i Sztuki Ludowej
- Liga Obrony Kraju
- Stowarzyszenie Przewoźników do Morskiego Oka z Gminy Bukowina Tatrzańska
- Bukowiańska Spółka Wodociągowa

Charakterystyka projektu:

Nazwa projektu: "Sabałowe Bajania" - ogólnopolski konkurs gawędziarzy, instrumentalistów, śpiewaków, pytacy i mowy starosty weselnego.

Program MKiDN: Dziedzictwo kulturowe - Kultura ludowa

Opis projektu: Konkurs „Sabałowe Bajania” sięgają swoją tradycją czasów przed II wojną światową. Ideą było tworzenie działań wspierających kulturę polską i ludową na obszarach wiejskich. Obecnie projekt jest konkursem różnego typu przedstawicieli twórców kultury ludowej. Zasadniczo projekt trwa cały rok - tyle czasu zajmuje organizacja oraz eliminację do kulminacyjnej części festiwalowej trwającej 5 dni. Sam festiwal jest dużym przedsięwzięciem. Oprócz samego finału konkursu, odbywa się szereg imprez towarzyszących jak np. degustacja potraw regionalnych.

W realizacji projektu oprócz Domu Ludowego zaangażowany jest szereg wolontariuszy, podmiotów lokalnych (OSP, parafie, lokalne gazety) oraz sponsorów. W większości wsparcie jest niematerialne opierające się na pracy społecznej wolontariuszy.

Unikatowość projektu: Konkurs jest unikatowym wydarzeniem. Na Podhalu popularne jest organizowanie jednodniowych festynów z elementami tradycji góralskiej. Jednak w ocenie rozmówcy są to wydarzenia „powierzchowne” nie angażujące w pełni twórców ludowych ani odbiorców. Co prawda jest pokazywana kultura ludowa, jednak festyn pełni rolę odtwórczą nie przyczynia się do aktywnej twórczości artystów. Wydarzenia te cieszą się też niską renomą wśród twórców. „Sabałowe Bajania” mają aspekt aktywizowania twórców do tworzenia nowych elementów kultury i pod tym względem jest to wydarzenie unikatowe. Angażuje też m.in. przy organizacji społeczność lokalną.

Należałoby podkreślić wysoką rangę i renomę wydarzenia. Duży wpływ mają na to środki MKiDN albo sam patronat Ministra Kultury – w zależności od edycji konkursu. Zaangażowanie Ministerstwa podwyższa rangę wydarzenia, artyści mają poczucie, że biorą udział w prestiżowym wydarzeniu co zachęca ich do aktywnego udziału. Patronat pokazuje także, że kultura ludowa jest ważną częścią kultury narodowej i wspierana jest przez działania państwa.

Grupa docelowa: Konkurs przeznaczony jest dla amatorskich zespołów. Artyści małych wsi i miasteczek mają możliwość prezentacji swojej twórczości. Udział w finałowej części konkursu to nobilitacja dla nich. Pokazanie, że to co robią jest ważne i znajduje grono odbiorców.

Cele projektu: Głównym celem jest praca u podstaw związana z budowaniem tożsamości „ja-góral, ja-Podhalanin, ja-Polak”. Konkurs ma być bodźcem dla ruchów amatorskich do rozpoczęcia działalności w obszarze kultury ludowej Podhala.

Celem projektu jest także, pokazanie turystom miejscowego folkloru, który z roku na rok zanika. Tradycja góralska i folklor powoli „ucieka” jest wypierany przez kulturę masową. Projekt ma być mechanizmem hamującym te procesy. Ma pokazywać z jednej strony to czego już nie ma, a z drugiej aktywizować do podtrzymywania kultury ludowej.

Efekty projektu: Osiągnięte efekty projektu można podzielić na obszary:

1. Uczestnicy projektu – efektem była ich aktywizacja. Spotkania „face-to-face” twórców przyczyniają się do tworzenia nowych inicjatyw. Dodatkowo należy podkreślić umożliwienie artystom prezentacji swojej twórczości, co nie jest raczej możliwe na co dzień.
2. Organizatorzy – „Sabałowe Bajania” to duży projekt angażujący szereg osób i podmiotów. Przygotowania trwają przez cały rok. Działania wymagają współpracy oraz pracy wolontariackiej, co wpływa na budowanie kapitału społecznego.
3. Odbiorcy (widzowie) – promowanie kultury ludowej Podhala, pokazywanie góralskiego folkloru.
4. Społeczność lokalna – przekazywanie tradycji, łączenie młodszego i starszego pokolenia. Pokazanie przynależności do jednej grupy etnograficznej.

Adekwatność projektu do potrzeb mieszkańców obszarów wiejskich

Podhale jest specyficznym regionem Polski, podtrzymywanie tradycji i kultury ludowej jest silniejsze niż w innych obszarach kraju. Rozmówca wskazał jednak pewne zagrożenie, że tej „góralkości u góralów jest co raz mniej”. Tradycja zaczyna umierać i pozostają tylko powierzchowne symbole. Projekt m.in. wychodzi naprzeciw temu problemowi. Konkurs umożliwia także prezentację twórców. Jest „świętem” góralkości jednoczącym mieszkańców Podhala – głównie mieszkańców obszarów

wiejskich. Pod tymi oboma względami, można uznać, że projekt jest adekwatny do potrzeb mieszkańców.

Potencjał projektu w zakresie aktywizowania mieszkańców wsi jako twórców i uczestników kultury lokalnej

W ocenie ewaluatora projekt przyczynia się w wysokim stopniu do aktywizacji mieszkańców wsi jako twórców kultury lokalnej. Renoma projektu wpływa na chęć angażowania i pokazywania swoje twórczości. Ważnym aspektem jest integracja środowiska artystycznego. Ze spotkań twórców i prowadzonych rozmów rodzą się nowe pomysły i idee.

Potencjał poprawy dostępu mieszkańców wsi do obiegu kultury narodowej i obiegów globalnych

Zasadniczo projekt nie zakładał poprawy dostępu mieszkańców wsi do obiegu kultury narodowej. Jednakże, jest on ważny bo pokazuje łączność pomiędzy kulturą ludową a kulturą narodową, ma pokazać, że nieodzowną częścią kultury narodowej jest właśnie kultura ludowa.

Potencjał budowania kapitału społecznego

Projekt realizowany był w partnerstwie kilku podmiotów. Z jednej strony w organizację zaangażowane są podmioty związane z twórcami ludowymi, zespoły regionalne, NGO (Szkoła Ginących Zawodów) itp. Z drugiej w projekt zostają zaangażowani wolontariusze oraz przedstawiciele podmiotów takich jak Ochotnicza Staż Pożarna (zabezpieczenie imprezy), miejscowej prasy (informacja, promocja) czy Urząd Marszałkowski (wsparcie finansowe, patronackie). W ocenie organizatorów to właśnie wspólne działanie, stanowi o sukcesie przedsięwzięcia. Oprócz wartości scenicznej, funkcja wspierająca budowanie kapitału społecznego jest niezwykle dużą wartością dodaną projektu.

EtnoLog – zaloguj się na ludowo! realizowanego przez Fundację Centrum Edukacji Obywatelskiej (CEO)

Projektodawca:

Fundacja Centrum Edukacji Obywatelskiej (CEO) jest niezależną instytucją edukacyjną. Powstała z myślą o poprawie jakości systemu oświaty, upowszechnianiu wiedzy obywatelskiej, promowaniu praktycznych umiejętności i postaw niezbędnych do budowania demokratycznego państwa prawa i społeczeństwa obywatelskiego. CEO ma status organizacji pożytku publicznego (OPP). Otrzymało tytuły Instytucja Pro Publico Bono oraz Najlepsza inwestycja w człowieka w konkursie "Dobre praktyki EFS", a także akredytację Schwab Foundation for Social Entrepreneurship. Swoje działania rozpoczęła w 1994 roku od wprowadzenia do szkół innowacyjnego programu edukacji obywatelskiej KOSS (Kształcenie Obywatelskie w Szkole Samorządowej). Proponują projekty edukacyjne na różnych przedmiotach - z zakresu edukacji kulturalnej, ekonomicznej, globalnej, matematyczno-przyrodniczej, w ramach samorządu uczniowskiego i wolontariatu - oparte na lokalnych działaniach uczniów. Od 2000 roku wspierają wprowadzanie zmian w szkołach poprzez program Szkoła Ucząca się, prowadzone wspólnie z Polsko-Amerykańską Fundacją Wolności. Polecają materiały edukacyjne, warsztaty, coachingowe kursy internetowe, podręczniki. Pomagają dyrektorom szkół i nauczycielom efektywniej pracować, a uczniom skuteczniej się uczyć.

Realizowane projekty:

Projekty zrealizowane przez Fundację ze środków MKiDN:

Nazwa projektu ze środków MKiDN	Okres realizacji	Krótką charakterystyka
Sztuka zaangażowania	2014	W projekcie „Sztuka zaangażowania” zachęcamy młodzież ze szkół plastycznych do wykorzystania sztuki w działaniach prowokujących zmianę społeczną. Uczniowie z 8 szkół plastycznych zaangażują się w życie lokalnej społeczności, postarają się znaleźć zidentyfikować i nazwać problemy w najbliższym środowisku (np. nierówność i nietolerancja, mowy nienawiści ale także nuda czy komercjalizacja), a następnie opracują scenariusz artystycznych kampanii społecznych opartych na multimediami (film, wideo-instalacja). Zastanowią się, w jaki sposób włączyć sztukę audiowizualną w działania prowokujące zmianę społeczną. http://blogiceo.ng.pl/szukazaangazowania/
Włącz krytyczne myślenie	2014	Projekt "Włącz krytyczne myślenie" jest częścią programu „Włącz się. Młodzi i media”. W ramach tego projektu chcemy szczególnie zająć się trzema obszarami tematycznymi: - cyberprzemoc i mowa nienawiści w Internecie - bezpieczeństwo i ochrona prywatności w sieci

		<p>- manipulacja w reklamie i przekazach medialnych</p> <p>Chcemy wyposażyć młodych uczestników projektu w kompetencje, które pozwolą im świadomie i bezpiecznie poruszać się po Internecie, a także wesprzeć nauczycieli w prowadzeniu zajęć na temat bezpieczeństwa sieci i krytycznego odbioru przekazów medialnych.</p> <p>www.ceo.org.pl/media</p>
Kulthurra! Zajęcia artystyczne w szkole	2014	<p>Kulthurra! Zajęcia artystyczne w szkole to program edukacji kulturalnej, w którym uczniowie pod opieką nauczyciela przygotowują projekty artystyczne pod hasłem „Moje miejsce, moja historia”.</p> <p>Oferujemy:</p> <ul style="list-style-type: none">- Dwudniowe warsztaty twórcze dla uczniów prowadzone przez specjalistów w danej dziedzinie- Trzydniowa konferencja dla nauczycieli w Warszawie- Materiały pomocnicze (książki, broszury, DVD)- Możliwość korzystania z materiałów publikowanych na stronie programu- Promocja pracy młodzieży w mediach- Newslettery- Stały kontakt ze specjalistami i organizatorami (m.in. za pośrednictwem bloga programu) oraz wsparcie merytoryczne i organizacyjne. <p>www.ceo.org.pl/kulthurra</p>
Włącz się. Młodzi i media	2013/2014	<p>Celem działań podejmowanych w programie „Włącz się” w obszarze edukacji medialnej jest:</p> <ul style="list-style-type: none">• podnoszenie świadomości szans i zagrożeń, jakie niesą ze sobą media,• kształcenie umiejętności wyszukiwania i weryfikacji informacji,• uczynienie z mediów narzędzia umożliwiającego zdobywanie wiedzy, kształtowanie własnego światopoglądu, wyrażania opinii i rozwijania zainteresowań, a także podejmowanie twórczych i obywatelskich działań przez młodych ludzi,• zachęcenie uczniów do twórczości własnej z wykorzystaniem mediów. <p>www.ceo.org.pl/media</p>
Etnolog-zaloguj się na ludowo!	2009-2012	<p><i>EtnoLog-zaloguj się na ludowo!</i> to program edukacyjny łączący w sobie zainteresowanie kulturą ludową oraz rozwijanie umiejętności związanych z nowymi mediami. Program „Etnolog – zaloguj się na ludowo” skierowany był do uczniów i nauczycieli szkół podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych. W ramach programu uczniowie pracując metodą projektu odkrywali swoją lokalną kulturę, tradycje i zwyczaje, a następnie dokumentowali je przy zastosowaniu nowych</p>

mediów. Efekty swojej pracy pokazywali społeczności szkolnej i lokalnej w formie występów, wystaw, prezentacji multimedialnych, publikacji, słuchowisk, artykułów i projekcji filmów.

<http://www.ceo.org.pl/pl/etnolog>

Charakterystyka projektu:

EtnoLog-zaloguj się na ludowo! to program edukacyjny łączący w sobie zainteresowanie kulturą ludową oraz rozwijanie umiejętności związanych z nowymi mediami.

Program „Etnolog – zaloguj się na ludowo” skierowany był do uczniów i nauczycieli szkół podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych. W ramach programu uczniowie pracując metodą projektu odkrywali swoją lokalną kulturę, tradycje i zwyczaje, a następnie dokumentowali je przy zastosowaniu nowych mediów. Efekty swojej pracy pokazywali społeczności szkolnej i lokalnej w formie występów, wystaw, prezentacji multimedialnych, publikacji, słuchowisk, artykułów i projekcji filmów.

Projekt skierowany był do uczniów i nauczycieli ze szkół podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych z niewielkich miasteczek i wsi. Autorzy projektu chcieli, aby młodzi ludzie mogli przekonać się, w jak bogatym kulturowo środowisku mieszkają i uczą się. Zależało nam, żeby swoimi odkryciami podzielili się z rówieśnikami z innych regionów Polski poprzez wirtualną, etnograficzną mapę Polski dostępną na serwisie EduTuba.

W realizację projektu zaangażowane były instytucje, takie jak: koordynator i inni pracownicy z Centrum Edukacji Obywatelskiej, etnografowie z Fundacji Pracownia Etnograficzna im. W. Dynowskiego prowadzący warsztaty w szkołach i pełniący rolę ekspertów podczas EtnoBingo oraz Państwowe Muzeum Etnograficzne udostępniające sale na EtnoShow.

Adekwatność projektu do potrzeb mieszkańców obszarów wiejskich

Według oceny eksperta Projekt był dostosowany do potrzeb mieszkańców, ponieważ animował czas wolny społeczności lokalnej. Sam Projekt przyczynił się do zwiększenia wiedzy dzieci i młodzieży o lokalnej kulturze. Nawiązywanie Projektu do tradycji lokalnej obszaru umożliwiło zaangażowanie wszystkich grup wiekowych uczestników.

Potencjał projektu w zakresie aktywizowania mieszkańców wsi jako twórców i uczestników kultury lokalnej

Projekt aktywizował mieszkańców wsi poprzez włączenie do jego realizacji szkół i społeczności lokalnej. Aktywizowane w wyniku realizacji projektu zostały również lokalne ośrodki kultury i tradycji. Projekt dotycząc propagowania lokalnej tradycji bezpośrednio aktywizował mieszkańców, jako twórców i uczestników kultury lokalnej.

Potencjał poprawy dostępu mieszkańców wsi do obiegu kultury narodowej i obiegów globalnych.

Projekt nie zawierał bezpośrednio elementów wsparcia dla grup wykluczonych /o utrudnionym

dostępie do kultury. Jednak prawie we wszystkich projektach realizowanych przez uczniów brali udział starsi mieszkańcy jako ci, którzy pamiętają dawne zwyczaje, obyczaje oraz zabawy. Lokalni rękodzielnicy uczyli dzieci i młodzież szydełkowania, bibułkarstwa, śpiewów, gwary, tańców itp.

Projekt zawierał działania skierowane przeciw wykluczeniu cyfrowemu. Uczył młodzież korzystania z cyfrowych środków przekazu. Podczas projektu realizowano działania on-line:

- EtnoBlogi na platformie CEO, na których każdy zespół mógł dzielić się na bieżąco postępami w realizacji projektu. Więcej informacji znajduje się tutaj.
- EtnoBingo, czyli gra internetowa na EtnoBlogach. Uczniowie otrzymywali co trzy tygodnie zadania, których rozwiązania umieszczali na swoich blogach. Ich działania wspierali nasi moderatorzy - z Pracowni Etnograficznej im. W. Dynowskiego - gotowi odpowiedzieć na wszystkie pytania i rozwiązać wszystkie wątpliwości dotyczące również realizacji projektu.
- Etnograficzna Mapa Polski na EduTubie.pl dała możliwość podzielenia się swoimi odkryciami z ludźmi z całej Polski. Nauczyciele zamieszczali tam cząstkowe sprawozdania ze swojej pracy oraz jej efekty końcowe.

Potencjał budowania kapitału społecznego

Projekt przyczynił się do budowania partnerstwa. Szkoły biorące udział w projekcie wchodziły w partnerstwo z lokalnymi ośrodkami kultury i tradycji, brały udział w zajęciach lokalnych muzeów, np. Muzeum Etnograficzne im. F. Kotuli w Rzeszowie, poznawały takie miejsca, jak skanseny, np. w Kolbuszowej.

Dzięki realizacji projektu nie powstały nowe organizacje pozarządowe.

Zarządzanie rezultatem projektu zostało powierzone osobom zaangażowanym w jego realizację, czyli uczniom, którzy wraz z nauczycielami kręcili filmy. Filmy były prezentowane lokalnej społeczności.

Projekt przewidywał wspieranie tożsamości lokalnej poprzez wsparcie dziedzictwa, tradycji, lokalnych autorytetów.

Projekt "Dla ciała i ducha - czyli chleb z masłem i bułka z miodem" realizowanego przez Fundację „Gębiczyn”

Projektodawca:

Fundacja „Gębiczyn” jest polską organizacją pozarządową, działającą non profit od roku 1997 na rzecz dzieci i młodzieży wiejskiej z województwa wielkopolskiego, głównie z regionu ziemi czarnkowsko-trzcieńskiej, w zakresie działań edukacyjno-kulturalnych. Od roku 2010 także na rzecz osób zagrożonych wykluczeniem społecznym z gminy i miasta Czarnków, w zakresie integracji społecznej i zawodowej.

Realizowane projekty:

Projekty zrealizowane przez Fundację ze środków MKiDN:

Nazwa projektu ze środków MKiDN	Okres realizacji	Krótką charakterystyka
„Plener i wystawa ludowej twórczości artystycznej z regionu Podlasia”	2000	Na projekt złożył się plener rzeźbiarsko – malarski artystów ludowych z Podlasia / Powstałe obrazy oraz rzeźby nawiązujące do tematyki wierzeń ludowych i krajobrazu wsi polskiej, wystawione zostały na stałe w siedzibie Fundacji i wykorzystywane jako pomoc w realizacji zajęć dla dzieci i młodzieży.
„Malowanie i śpiewanie na sianeczku na sianie”	2002	W ramach Projektu: nieodpłatne zajęcia umuzykalniające i plastyczne dla dzieci i młodzieży. W ramach umuzykalniania poznawanie i śpiewanie pieśni i piosenek z różnych krajów Unii Europejskiej , a także 30 zapomnianych kołęd i pastorałek. Przygotowanie dwóch koncertów dla rodzin i zaproszonych gości. W części plastycznej projektu dzieci posługiwały się różnymi technikami malarskimi oraz różnym tworzywem plastycznym /kamień, glina, masa solna, drewno, piasek, sól i in./. W cyklu „Świat Aniołów” i „Malowanie na wszystkim” powstały figurki aniołów dziecięcych z masy solnej, które znalazły uznanie w oczach małżonek ambasadorów rezydujących w Polsce i za sprawą akcji Protokołu Dyplomatycznego ambasadorowie zakupili ponad 200 aniołów wykonanych przez dzieci i rodziców, a zdobyte w ten sposób środki pozwoliły na blisko półroczne prowadzenie zajęć stałych dla wszystkich grup wiekowych. Część projektu stanowił ogólnopolski plener malarsko – fotograficzny” WAWRZYN-ART artystów średniego pokolenia z Wrocławia, Białegostoku Malborka i Warszawy . Wystawy poplenerowe zorganizowano w Czarnkowie oraz Warszawie.
„Malowanie i śpiewanie na sianeczku na sianie”	2003	
„Malowanie i śpiewanie na sianeczku na sianie”	2004	
„Naczynie dla Europejczyka –	2005	Celem Projektu było: a/ przygotowanie dzieci i młodzieży do aktywnego udziału w kulturze poprzez

tworzywo glina”		zapoznanie z wiedzą i obyczajami związanymi z gliną i garncarstwem, b/ wykonaniem przez uczniów Liceum Plastycznego im. Kenara w Zakopanem, w ramach pleneru ceramicznego, naczyń /misy, garnki, kubki, talerze/ z odniesieniami do poszczególnych krajów Unii Europejskiej /wzornictwo, symbole/. Wystawa poplenerowa /25 wykonanych i wypalonych naczyń, połączona z happeningiem z udziałem dzieci, młodzieży i zaproszonych gości pokazana została w „Kręgu Europejskim” w Gębiczynie . Projekt jest kontynuowany. Stał się ulubioną przez dzieci i nauczycieli, częścią wielu zajęć w kolejnych latach
„Na glinianych tabliczkach – przesłanie na jutro”	2007	Projekt adresowany do młodzieży gimnazjalnej i licealistów. Celem Projektu była oryginalna forma zainteresowania młodzieży problematyką patriotyczną i stosunkiem do ojczyzny na podstawie, starych przysłów, polskich i łacińskich, kształtowanie postaw emocjonalnie pozytywnych, przełamanie niechęci do zadań wymagających kreatywności i cierpliwości, a także umiejętności plastycznych /liternictwo/. W warsztatach ceramicznych udział wzięła młodzież z 10 szkół z powiatu czarnkowsko – trzecieckiego i gościnnie z Dusznik Wlkp. i Poznania. Projekt otrzymał Nagrodę Główną Prezydenta RP tytuł honorowy Gminy Przyjaznej Dzieciom a najlepsze inskrypcje na wypalonych tabliczkach zostały wystawione w Pałacu Belwederskim w Warszawie. W ramach Projektu wybudowano wiatę w lesie, przeznaczoną do zajęć plastycznych ze stołami i z piecem do wypalania gliny.
„Dla ciała i ducha, czyli chleb z masłem i bułka z miodem”	2008	Projekt promujący kulturę wsi, szczególnie w odniesieniu do chleba jako strawy duchowej, jada i symboliki.
„Gościu siądź pod moim liściem”	2009	Na projekt nawiązujący bezpośrednio do fraszki Jana Kochanowskiego „Na lipę” złożyły się a/zajęcia warsztatowe teatralno–plastyczne i przyrodnicze dla dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym oraz warsztaty na temat polskiej gościnności w okresie renesansu i współcześnie. Uczestnicy młodszy w formie zabawy teatralnej uczyli się na pamięć fraszki wielkiego poety, tańcząc pod prawdziwą lipą , a młodzież uczyła się nakrywania i zdobienia stołów, a także przygotowywała niespodzianki i „przyjemności dla gości” w oparciu o dostępną bazę w plenerze . Zajęcia cieszyły się ogromnym zainteresowaniem uczniów i nauczycieli i powtarzane są do chwili obecnej ,b/ W ramach pleneru rzeźbiarskiego z udziałem, jak zawsze, „zakopiańczyków” powstały rzeźby – siedziska z prostymi odniesieniami do wsi i przyrody , a pod lipą postawiono rzeźby- krzeselka dla najmłodszych .

„Remont i przebudowa budynków gospodarczych na cele statutowe”	2013	W ramach Projektu dokonano przebudowy i remontu dolnej kondygnacji starego budynku stajennego. Dobudowano klatkę schodową prowadzącą na poddasze, przewidziane również do remontu. W starym obrysie budynku powstała sala wielofunkcyjna, sanitariaty i pomieszczenia kuchenne /aktualnie remontowane/. W „Starej Stajni” znalazło siedzibę utworzone w roku 2010 Centrum Praktyk Kulturalnych i Integracji Społecznej. Inicjatywa objęta Patronatem Honorowym Marszałka Województwa Wielkopolskiego została nagrodzona przez Kapitułę Konkursu „Pro Publico Bono”. Większe wydarzenia kulturalne oraz zajęcia z dziećmi realizowane są w nowo odbudowanym budynku, utrzymanym w surowym industrialnym klimacie. Tutaj znaleźli swój dach nad głową uczestnicy warsztatów reintegracji zawodowej i społecznej CIS.
--	------	--

Inne projekty z obszaru kultury realizowane przez Fundację:

Nazwa projektu z obszaru kultury	Okres realizacji	Krótka charakterystyka
„Środowiskowy program profilaktyczno-wychowawczy”	2001	Tygodniowy projekt kolonijny dla siedmiorga dzieci z rodzin dysfunkcyjnych z obszaru Gminy Czarnków, o profilu teatralnym, plastycznym i ekologicznym. Dzieci pod opieką założycieli Fundacji zamieszkały w siedzibie organizacji, spędzając każdy kolejny dzień na innych zajęciach połączonych z zabawą oraz posiłkami i noclegami. W ostatnim dniu 'wakacji ze sztuką” dzieci zaprezentowały rodzicom i opiekunom plon swojego tygodniowego pobytu: spektakl teatralny, wystawę prac plastycznych oraz prac wykonanych z materiałów znalezionych w leśnym siedlisku.
„Wieś w Europie, Europa we wsi”	2004	Projekt promujący wejście Polski do Unii Europejskiej, w ramach, którego przeprowadzono zajęcia dla klas lub grupy uczniów ze wszystkich szkół podstawowych w Gminie i Mieście Czarnków oraz dla gimnazjalistów w Gminie, na temat wiedzy o Unii Europejskiej, poszczególnych krajach, głównie w zakresie obyczajów. Dzieci malowały flagi poszczególnych państw, które do chwili obecnej służą, jako pomoc, w czasie zajęć dla szkolnych kół europejskich. W ramach I Pleneru z udziałem młodzieży z Liceum Plastycznego im. Kenara w Zakopanem oraz rzeźbiarzy amatorów z terenu ziemi pilskiej i czarnkowskiej, pod kierunkiem artysty rzeźb, Andrzeja Mrowcy powstało 26 rzeźb, uosabiających mieszkańców poszczególnych państw członków UE. Prace, choć nierówne pod względem artystycznym,

		ustawione w kole, stworzyły Europejski Krąg na leśnej polanie stając się atrakcją turystyczną i kultowym miejscem spotkań i spacerów gości z całej Polski.
„Dobry dom”	2004	Wiodący całoroczny zespół działań edukacyjno-kulturalnych realizowanych w siedzibie Fundacji, promujący dobre praktyki w rodzinie, zasady zdrowego żywienia, higieny i estetyki w domu i poza nim. Zajęcia popołudniowe dla klas szkolnych a stałe popołudniowe dla chętnych dzieci wraz z rodzicami / w tym osvajanie z językiem niemieckim i angielskim, kursy pamięci i czytania ze zrozumieniem, piękno w matematyce i fizyce, umuzykalnianie, zajęcia komputerowe, plastyczne i teatralne. Zajęcia obejmowały od 1200 do 2000 dzieci rocznie. W zajęciach stałych od 40 – 80 uczestników, podzielonych na grupy wiekowe.
„WINOGRONO - GRAPE”	2005	Projekt skierowany do 8 grup uczestników zajęć stałych realizowanych w Gębiczyńskim Gnieździe, w założeniu miał ułatwić naukę języka angielskiego poprzez uatrakcyjnienie zajęć. Dzieci zapoznawały się ze słownictwem dotyczącym warzyw i owoców, wychodząc do ogrodu, zrywając je i wykopując. Lekcje odbywały się poprzez teatralizację, z użyciem warzyw, jako rekwizytów, jako narzędzi do malowania lub tworzywa do rzeźbienia. Organizatorzy i lektorzy przygotowali wiele albumów i ilustracji związanych z symboliką owoców i warzyw w sztuce. Metody wypracowane w Projekcie wykorzystano we wszystkich zajęciach językowych w kolejnych latach.
„DOM - GNIAZDO”	2006	j.w. w „Dobry dom” r. 2004
„Wywiedzione z ziemi”	2006	Cykl
„Piękne dzieci – anioły wiejskie”	2007	Celem projektu była aktywizacja dzieci i młodzieży uczestniczącej w zajęciach pozaszkolnych poprzez włączenie ich w pracę uczestników kolejnego pleneru rzeźbiarskiego z Zakopanego. Dzieci zapoznały się z ideą Projektu, która zakładała wykonanie postaci aniołów wiejskich /anioł mleczny, anioł zbożowy, anioł słoneczny, anioł jabłkowy, anioł chlebowy/ oraz ekspozycji fotogramów dzieci w różnym wieku. Rzeźby wykonali uczniowie Liceum Plastycznego z Zakopanego, fotografie wykonali i wybrali uczniowie klas podstawowych i gimnazjów. Wystawę poplenerową stanowiły anioły posadowione pod starym dębem na trawie oraz zafoliowane fotogramy dzieci na pniu wielkiego dębu, opasanym żółtą wstążką /odniesienie

		do przeboju Beatlesów/. W czasie całego projektu w ramach, którego odbywały się zajęcia z wieloma grupami dzieci odczuwało się niesamowita energię i radość tworzenia. Ekspozycja rzeźb stanowi od lat ulubione miejsce do prowadzenia zajęć z dziećmi młodszymi. Na stronie internetowej Fundacji znalazła się piękna prezentacja plastyczna z drewnianymi aniołami i poezją Jana Twardowskiego.
„Wywiedzione z ziemi”	2007	Cykl
„Z dzieckiem w świat wartości		Projekt powstał w ramach nowego cyklu: „W poszukiwaniu dobrych zasad”, tak by kolejne zadania w następnych latach również przystawały do owego tytułu. Zakłada on wprowadzenie dzieci w świat wartości niezbędnych w życiu każdego człowieka. W tym przypadku rozpoczęto od „szacunku”, jako podstawy wszystkich wartości. Na projekt złożyły się zajęcia o charakterze kulturalnym i prospołecznym przygotowane jako wędrówka przez łąki i las w poszukiwaniu dobrych zasad . Po drodze dzieci odnajdywały „wiedzę” w postaci zafoliowanych wskazówek i zadań do wykonania /scenki, teksty do głośnego przeczytania, wierszyki, ilustracje z książek/. Zajęcia przebiegały w niezwyklej atmosferze, a bezpośredni kontakt z naturą powodował zainteresowanie i brak znużenia. Częścią projektu stał się oddzielny projekt „Tańcząc z rzeźbami”, który dobitnie uczył szacunku do odmiennego zdania i dobrej współpracy różniących się osobowości, a także II edycja Festiwalu „Wędrujące Ale Kino” gdzie większość produkcji filmowych podejmowała problem szacunku wobec człowieka, zwierząt czy przyrody. Projekt okazał się niezwykle spójny, a zajęcia wysoko ocenione przez nauczycieli i wychowawców.
„Wędrujące ALE KINO”	2010-2014	Projekt, którego celem jest edukacja artystyczna i wychowanie młodego widza, jest walizkową wersją Międzynarodowego Festiwalu Filmów Młodego Widza, jednego z najstarszych festiwali w Polsce. Organizatorem Lokalnym jest Fundacja „Gębiczyn”, która we współpracy z przedszkolami, i szkołami miasta i gminy zaprasza młodych kinomanów od lat 3 do 18 wraz z wychowawcami do kina. Od roku 2010 do chwili obecnej ponad 4500 dzieci i młodzieży obejrzało znakomite, artystyczne produkcje, z wychowawczym przesłaniem, a 75 uczniów wzięło udział w warsztatach animacji filmowej, której rezultatem są filmiki animowane o przesłaniu ekologicznym. Dzieci biorą każdorazowo udział w plebiscycie na najlepszy film festiwalu a także uczestniczą w dziecięcym jury, które

		ocenia produkcje konkursowe. Nauczyciele otrzymują Poradnik Metodyczny z propozycjami lekcji w oparciu o obejrzone filmy. Festiwal stał się znaczącym wydarzeniem na mapie kulturalnej w Czarnkowie. Od roku 2015 realizację corocznego Festiwalu w wersji walizkowej przejmują dotychczasowi organizatorzy lokalni, którzy muszą znaleźć odpowiednie środki finansowe na ten cel.
„Tańcząc z rzeźbami”	2011	Celem Projektu było poszerzenie oferty artystycznej oraz miejsca z nową ekspozycją rzeźb w przestrzeni, utworzonego wcześniej, Parku Cztery Pory Roku w Gębiczynie /Centrum Praktyk Kulturalnych i Integracji Społecznej / Projekt skierowany był nie tylko do dzieci i młodzieży korzystającej z zajęć pozaszkolnych, ale również do osób dorosłych, korzystających z imprez integracyjnych. W ramach Projektu przeprowadzono warsztaty edukacyjno-artystyczne dla dzieci i młodzieży poświęcone tematyce projektu i projektowaniu rzeźb w drewnie, w nawiązaniu do 4 pór roku. W wybrane zajęcia włączono uczestników Centrum Integracji Społecznej, którzy również pracowali nad pomysłami rzeźb i przygotowywali miejsce pod stałą ekspozycję. Autorzy wybranych projektów spotkali się z uczestnikami kolejnego pleneru rzeźbiarskiego, licealistami ze „szkoły Kenara” z Zakopanego. W wyniku współpracy powstała nowa ekspozycja stała, nowoczesnych w formie, rzeźb odnoszących się swobodnie do pór roku, które stanowią kolejną, atrakcyjną, dzięki ruchomym elementom, pomoc w realizacji zajęć. Ekspozycja jest wykorzystywana do sesji zdjęciowych dla profesjonalistów i amatorów.
„Wędrujące ALE KINO”	2011	/opisane wcześniej/
„Kultura dla wsi – wieś dla kultury”	2012	Projekt zakładał kontynuację dotychczasowych działań kulturalnych na rzecz społeczności wiejskiej, oryginalnych metod wychowania przez sztukę realizowanych na terenie CPKiIS i w przylegającym Parku Cztery Pory Roku. Celem projektu było a/ przełamanie uprzedzeń w odniesieniu do sztuki współczesnej pobudzającej wyobraźnię, zarówno we wnętrzach jak i w plenerze, b/ bezpośredni kontakt ze sztuką, również w fazie jej tworzenia, c /wspomaganie procesu reintegracji społecznej uczestników CIS, poprzez aktywną pomoc dzieciom w czasie zajęć i uczestnikom kolejnego pleneru rzeźbiarskiego w czasie tworzenia nowej instalacji plastycznej. W Projekcie uczestniczyli uczniowie Liceum Plastycznego z Zakopanego, we współpracy z artystami - kowalami z powiatu czarnkowsko-trzcianeckiego.

		Niekonwencjonalne działania w ramach Projektu przyczyniły się do pozytywnego fermentu i dyskusji na temat działań plastycznych w plenerze oraz do powstania oryginalnej ekspozycji stałej w przestrzeni parku leśnego, pod tytułem „Drugie życie drewna, gliny i żelaza” uzupełnionej o wierszyki o rzeźbach, przeznaczone, jako pomoc wykorzystywana przez instruktorów i uczestników w czasie zajęć z elementami teatru i czytania „ze zrozumieniem”. Projekt miał charakter pokazowy i doświadczenia mają służyć temu, żeby beneficjenci mogli realizować własne zadania w oparciu o powstałą bazę.
„Prokulturowe i proekologiczne działania Fundacji „Gębiczyn”	2012	Projekt zgłoszony na konkurs ogłoszony przez Urząd Marszałkowski, opisujący wszystkie, udokumentowane działania Fundacji w okresie poprzedzającym konkurs. Nagrodzony Nagrodą Główną Marszałka Wielkopolski w roku 2012 Nagroda przeznaczona w całości na zakup materiałów budowlanych wykorzystanych przy remoncie siedziby Centrum Praktyk Kulturalnych i Integracji Społecznej.
„Doposażenie Parku Cztery Pory Roku”	2012	W ramach Projektu zaprojektowano i wykonano wielofunkcyjne stoły i ławy do wykorzystywania we wnętrzu i plenerze, utwardzono kostką brukową istniejące już tipi oraz część placu zabaw plastycznych, wykonano, krytą piaskownicę do zajęć dla dzieci pod hasłem: z piaskownicy w wielki świat”, wykonano ogrodzenie wokół części ogrodowej Parku, z siatki leśnej. Wkładem własnym był koszt pracy uczestników CIS, którzy wykonywali większość czynności związanych z montażem i wykonawstwem. Zagospodarowywanie dużej powierzchni dotychczasowych nieużytków, owocuje tworzeniem nowej malowniczej przestrzeni publicznej dla mieszkańców całego regionu oraz tworzy bazę do zajęć edukacyjno-kulturalnych oraz integracyjnych i wypoczynkowych. Wszystkie elementy wykonane w ramach projektu są niezbędne do funkcjonowania Centrum i stale wykorzystywane z korzyścią dla beneficjentów Projektu oraz innych odbiorców oferty.
„Wędrujące ALE KINO”	2012	/opisane wcześniej/
„Z piaskownicy w wielki świat”	2013	Celem projektu było a/ kształtowanie wrażliwości społecznej oraz integracji dzieci z osobami zagrożonymi wykluczeniem poprzez wspólne działania kulturalne, b/ uzmysłowienie dzieciom i dorosłym potrzeby uczenia się przez całe życie, c/ kształtowanie wrażliwości estetycznej i zachowań proekologicznych. W projekcie znalazły się: a/ zajęcia edukacyjno - kulturalne dla dzieci młodszych,

		<p>przedszkolaków i uczniów klas I-III z cyklu „w poszukiwaniu dobrych zasad”, które powstały z inspiracji książką Grzegorza Kasdepke, w której pada pytanie, do czego służy piaskownica i dlaczego trzeba z niej kiedyś wyjść. Dzieci rozpoczynają zajęcia w prawdziwej piaskownicy po czym wędrują w różnych kierunkach w gdzie odkrywają nową wiedzę z dziedzin sztuki, kultury, /ekspozycje rzeźb/, integracji społecznej i świata przyrody, gdzie wchodzi w interakcję ze zwierzętami /koniki polskie i kurki zielononóżki, ścieżka edukacyjna z oryginalnymi rycinami/ oraz przyrodą /las, staw, łąka/. W każdym miejscu dzieci wykonywały określone zadanie.</p> <p>b/ wspólne działania plastyczne dzieci starszych z uczestnikami CIS - fotografowanie i drukowanie fotografii rzeźb i instalacji plastycznych oraz drzew, krzewów kwiatów - tworzenie wystawy w lesie, wśród drzew.</p>
„Wędrujące ALE KINO”	2013	/opisane wcześniej/
„Przemówić do rozumu” – warsztaty i konkurs oratorski	2013	<p>Celem projektu było a/ przygotowanie uczniów klas starszych szkół podstawowych i gimnazjalistów do przygotowania i wygłoszenia własnego przemówienia, w celu przeciwdziałania patologiom, alkoholizmowi, narkotykom, życia w zgodzie z dobrymi zasadami, poszanowania drugiego człowieka i kreowania rzeczywistości.</p> <p>b/ uzupełnienie wiedzy szkolnej poprzez przekazanie w formie aktywizujących zajęć warsztatowych reguł skutecznej komunikacji społecznej.</p> <p>c/ przekazanie wiedzy na temat oratorstwa, jako sztuki interesującego przemawiania oraz umiejętności samodzielnego szukania argumentów.</p> <p>d/ umożliwienie sprawdzenia umiejętności krasomówczych w czasie konkursu oratorskiego. Przeprowadzono dwa 5 godzinne warsztaty oratorskie pt., „Pokaż język” - dla 35 uczniów szkół podstawowych oraz 15 gimnazjalistów z Gminy Czarnków. W konkursie oratorskim zorganizowanym przez Fundację na terenie Zespołu Szkół w Gębicach wystąpili niemal wszyscy uczestnicy warsztatów. Najlepsi otrzymali wartościowe nagrody książkowe.</p>
„Wędrujące ALE KINO”	2014	/opisane wcześniej/
„Rybka czy wędka” – jak, gdzie i komu pomagać? – warsztaty i konkurs oratorski	2014	<p>Projekt z cyklu „Przemówić do rozumu” został poprzedzony dwoma warsztatami, dotyczącymi sztuki pomagania, profesjonalizacji w udzielaniu pomocy oraz ćwiczeniom pamięci i koncentracji, czytania własnego tekstu oraz „sztuczek” panowania nad sobą oraz</p>

panowania nad słuchaczem, 40 uczniów, wzięło udział w zmaganiach konkursowych, wykorzystując wiedzę i umiejętności zdobyte w czasie warsztatów.

Projekt spotkał się z zainteresowaniem nauczycieli i uczniów, którzy jednak mają ogromne problemy z publicznym mówieniem, i samodzielnym napisaniem tekstu przemówienia, powielając utarte schematy przekazując wiedzę z internetu. Udział w warsztatach oratorskich zapobiega podstawowym błędom i pomaga w opanowaniu tremy.

Konkurs oratorski wchodzi na stałe do kalendarza wydarzeń kulturalnych Gminy i Powiatu Czarnkowsko – Trzecieckiego. Stał się doskonałym narzędziem pracy z młodzieżą, w ramach rozwiązywania problemów społecznych w Gminie i Mieście Czarnków.

Partnerstwo w działaniu

Zdecydowaną większość projektów Fundacja realizuje w partnerstwie z innymi organizacjami. Szczególnym partnerem jest Czarnkowsko-Trzeciecka Lokalna Grupa Działania. Przy współudziale tego stowarzyszenia zrealizowano trzy projekty (w ramach programu „Małe projekty”), których rezultaty znacznie wzbogaciły bazę edukacyjno-kulturalną Fundacji. Stałe ekspozycje rzeźb, ścieżki edukacyjne, mała infrastruktura i inne, mniej mierzalne elementy służą społeczności lokalnej bez żadnych ograniczeń. Fundacja realizuje aktualnie działania w partnerstwie z innym stowarzyszeniem, Lokalną Grupą Rybacką Warta-Noteć, projekt „Co w stawie piszczą”. W ramach tego projektu powstała „eko-ława” z płaskorzeźbami zwierząt i roślin wodnych, zaś wiosną powstanie oczekiwana przez mieszkańców okolicznych wsi siłownia plenerowa.

Charakterystyka projektu:

Projekt pt. "Dla ciała i ducha - czyli chleb z masłem i bułka z miodem" realizowany był w ramach Programu Rozwoju inicjatyw lokalnych w 2008 r. Projekt stanowił kontynuację cyklu „Wywiedzione z ziemi”, popularyzującego i wykorzystującego materiały pochodzenia naturalnego jako tworzywo artystyczne. Celem było otwarcie środowiska wiejskiego na działania zaniechane i wiedzę zapomnianą. W tym projekcie realizacja celu głównego nastąpiła poprzez popularyzację „kultury chleba” pojmowanego jako strawa duchowa jak i powszednie jadlo, a także jako budzenie wrażliwości dzieci i młodzieży na piękno w codzienności.

Projekt skierowany był do dzieci, młodzieży oraz osób dorosłych, mieszkańców Gminy Czarnków. Łącznie wydarzeniami objęto ponad 1800 uczestników. Ostatecznym odbiorcą byli:

- dzieci z klas 0-VI szkół podstawowych oraz młodzież gimnazjalna uczestnicząca w zajęciach warsztatowych / 50 zajęć dla ponad 1200 uczniów/;

- młodzież licealna z Liceum Plastycznego im. Kenara z Zakopanego, pod kier. art. rzeźb. Andrzeja Mrowcy, uczestnicy pleneru rzeźbiarskiego, autorzy i wykonawcy 7 rzeźb nawiązujących do symboliki chleba /7 uczniów/;
- dzieci i dorośli mieszkańcy gminy, zwiedzający wystawę poplenerową w czasie Dożynek Parafialnych w Gębiczynie /300 osób/;
- dzieci i rodzice uczestniczący w wydarzeniu - uroczystym zakończeniu Projektu w Gębiczynie /85 dzieci i 40 rodziców/.

Adekwatność projektu do potrzeb mieszkańców obszarów wiejskich

Według oceny eksperta Projekt był dostosowany do potrzeb mieszkańców, ponieważ animował czas wolny społeczności lokalnej. Sam Projekt, jak i działalność Fundacji jest odpowiedzią na brak infrastruktury kultury na obszarze gminy. Ponadto skala zainteresowania uczestnictwem w zajęciach i wydarzeniach powiązanych z Projektem świadczy o jego dostosowaniu do potrzeb mieszkańców obszarów wiejskich. Nawiązywanie Projektu do tradycji lokalnej obszaru umożliwia zaangażowanie wszystkich grup wiekowych uczestników.

Potencjał projektu w zakresie aktywizowania mieszkańców wsi jako twórców i uczestników kultury lokalnej

Projekt realizowany jest głównie przez podmioty będące emanacją lokalnej społeczności. Są to przedstawiciele takich instytucji, jak: Koła Gospodyń Wiejskich oraz instruktorzy Miejskiego Centrum Kultury. Możliwość uczestnictwa w projekcie była bardzo szeroka, łącznie odbiorcami projektu było 1800 osób. Ponadto rezultaty projektu są powszechnie dostępnymi elementami infrastruktury, do której każdy ma dostęp. Projekt silnie angażował przedstawicieli społeczności, podbudzając organizacje do działania oraz tworząc nowe struktury NGO w środowisku lokalnym.

Potencjał poprawy dostępu mieszkańców wsi do obiegu kultury narodowej i obiegów globalnych

Projekt zawierał elementy wsparcia dla grup wykluczonych /o utrudnionym dostępie do kultury/. W realizację Projektu zaangażowani byli pracownicy i wolontariusze Fundacji, członkinie Koła Gospodyń Wiejskich, instruktorzy Miejskiego Centrum Kultury, artysta rzeźbiarz z Zakopanego, instruktor zajęć plastycznych, instruktor teatralny, lektor języka angielskiego i niemieckiego. Chór męski „Harmonia”, nauczyciele i rodzice dzieci uczestniczących w poszczególnych wydarzeniach. Wszystkie realizowane dotąd przez Fundację projekty były i są adresowane do osób o utrudnionym dostępie do kultury, a od roku 2010 również do osób dorosłych, zagrożonych wykluczeniem społecznym, uczestników Centrum Integracji Społecznej.

Projekt zdecydowanie służył wsparciu infrastruktury kultury, wzbogacając przestrzeń publiczną o nową stałą ekspozycję rzeźb w drewnie pt. „Dla ducha i ciała, czyli chleb z masłem i bułka z miodem”, korespondującą z poprzednią ekspozycją pt. „Piękne dzieci, wiejskie anioły”. Po każdym kolejnym projekcie pozostają nowe ekspozycje stałe lub kolejne miejsca do prowadzenia zajęć z dziećmi i osobami dorosłymi.

Projekt nie zawiera działań skierowanych przeciw wykluczeniu cyfrowemu.

Potencjał budowania kapitału społecznego

Projekt realizowany był w partnerstwie z wszystkimi szkołami z Gminy Czarnków, Liceum Plastycznym im. Kenara w Zakopanem, gębiczyńskim Kołem Gospodyń Wiejskich i sołectwem wsi Gębiczyn oraz Miejskim Centrum Kultury. Partnerzy byli zaproszeni do udziału w opracowanym i wymyślonym przez Fundację projekcie i odpowiedzialni za wybrane elementy Projektu takie jak:

- akceptacja programu zajęć i wydarzeń kulturalnych, wybór poszczególnych zajęć i uczestników /Szkoły/;
- zgoda na zorganizowanie pleneru rzeźbiarskiego, akceptacja jego terminu i wybór kierownika pleneru i uczestników /dyrekcja Liceum Plastycznego/;
- organizacja dożynek, w tym pomoc w strojeniu stołów, wykonanie wieńców, pomoc fizyczna przy ekspozycji rzeźb /Koło Gospodyń/;
- prowadzenie wybranych zajęć i warsztatów dla dzieci i młodzieży /instruktorzy MCK/.

Fundacja „Gębiczyn”, jako pierwsza organizacja pozarządowa w Gminie Czarnków, od roku 2009, w partnerstwie z samorządem Gminy, ma duży udział w budowaniu partnerstw lokalnych, które powołały do życia wiele lokalnych organizacji obywatelskich. Pośrednio każdy z realizowanych Projektów, również opisywany, przyczynił się do powstania nowej organizacji m.in. poprzez nieodpłatną pomoc w opracowaniu statutów, szkolenia potencjalnych członków organizacji, pomoc w pisaniu pierwszych wniosków dotacyjnych. Fundacja „Gębiczyn” przyczyniła się bezpośrednio do powstania we wsi Gębiczyn Koła Gospodyń Wiejskich, które działa samodzielnie oraz stowarzyszenia „Nasza Leśna Wieś”, które, niestety, po usamodzielnieniu praktycznie nie wykazuje żadnych inicjatyw. Organizacje, które powstały w wielu miejscowościach w Gminie, korzystają z zaproszeń Fundacji, która poprzez działania wspólne, promuje dobre praktyki kulturalne i społeczne.

Zarządzanie rezultatami projektów przewidziane jest w strategii działania od roku 2015, zgodnie z koncepcją wykorzystywania powstałej przez lata bazy kulturalnej, przez nauczycieli i uczniów, korzystających dotąd z oferty Fundacji, a mogących samodzielnie realizować zajęcia edukacyjno-kulturalne, organizować wydarzenia kulturalno-towarzyskie, czy imprezy integracyjne.

Wszystkie dotychczasowe projekty, także opisywany, odwołują się do pojęcia „mała ojczyzna” oraz budują kulturę lokalną. Poszukiwanie ludzi, którzy mogą przekazać młodzieży swoje doświadczenia np. w zakresie pieczenia chleba w piecu tradycyjnym, zdobycia materiałów archiwalnych dotyczących kultury olęderskiej /korzenie Gębiczyzna/, wykonywanie ozdób z chleba oraz wystawa grafiki komputerowej przedstawiającej wszystkie zabudowania we wsi Gębiczyn pt. „Gdyby te domy mogły mówić” z udziałem mieszkańców wsi, oraz dziecięcym spektaklem teatralnym na temat tradycji związanych z chlebem i domem, przyczyniły się do wsparcia tradycji oraz spotkań dzieci z ciekawymi ludźmi. W rozległej gminie o dużych odległościach między miejscowościami, brakach komunikacyjnych, braku otwartości na inność i integrację poza własną chatą, „społeczne tworzenie tożsamości” jest procesem ciągłym i niełatwym.

Projekt pt.: Kulthurra! Zajęcia artystyczne w szkole realizowanego przez Fundację Centrum Edukacji Obywatelskiej (CEO)

Projektodawca:

Fundacja Centrum Edukacji Obywatelskiej (CEO) jest niezależną instytucją edukacyjną. Powstała z myślą o poprawie jakości systemu oświaty, upowszechnianiu wiedzy obywatelskiej, promowaniu praktycznych umiejętności i postaw niezbędnych do budowania demokratycznego państwa prawa i społeczeństwa obywatelskiego. CEO ma status organizacji pożytku publicznego (OPP). Otrzymało tytuły Instytucja Pro Publico Bono oraz Najlepsza inwestycja w człowieka w konkursie "Dobre praktyki EFS", a także akredytację Schwab Foundation for Social Entrepreneurship. Swoje działania rozpoczęła w 1994 roku od wprowadzenia do szkół innowacyjnego programu edukacji obywatelskiej KOSS (Kształcenie Obywatelskie w Szkole Samorządowej). Proponują projekty edukacyjne na różnych przedmiotach - z zakresu edukacji kulturalnej, ekonomicznej, globalnej, matematyczno-przyrodniczej, w ramach samorządu uczniowskiego i wolontariatu - oparte na lokalnych działaniach uczniów. Od 2000 roku wspierają wprowadzanie zmian w szkołach poprzez program Szkoła Ucząca się, prowadzone wspólnie z Polsko-Amerykańską Fundacją Wolności. Polecają materiały edukacyjne, warsztaty, coachingowe kursy internetowe, podręczniki. Pomagają dyrektorom szkół i nauczycielom efektywniej pracować, a uczniom skuteczniej się uczyć.

Realizowane projekty:

Projekty zrealizowane przez Fundację ze środków MKiDN:

Nazwa projektu ze środków MKiDN	Okres realizacji	Krótką charakterystyka
Sztuka zaangażowania	2014	W projekcie „Sztuka zaangażowania” zachęcamy młodzież ze szkół plastycznych do wykorzystania sztuki w działaniach prowokujących zmianę społeczną. Uczniowie z 8 szkół plastycznych zaangażują się w życie lokalnej społeczności, postarają się znaleźć zidentyfikować i nazwać problemy w najbliższym środowisku (np. nierówność i nietolerancja, mowy nienawiści ale także nuda czy komercjalizacja), a następnie opracują scenariusz artystycznych kampanii społecznych opartych na multimediami (film, wideo-instalacja). Zastanowią się, w jaki sposób włączyć sztukę audiowizualną w działania prowokujące zmianę społeczną. http://blogiceo.ng.pl/szukaangazowania/
Włącz krytyczne myślenie	2014	Projekt "Włącz krytyczne myślenie" jest częścią programu „Włącz się. Młodzi i media”. W ramach tego projektu chcemy szczególnie zająć się trzema obszarami tematycznymi: - cyberprzemoc i mowa nienawiści w Internecie - bezpieczeństwo i ochrona prywatności w sieci

		<p>- manipulacja w reklamie i przekazach medialnych</p> <p>Chcemy wyposażyć młodych uczestników projektu w kompetencje, które pozwolą im świadomie i bezpiecznie poruszać się po Internecie, a także wesprzeć nauczycieli w prowadzeniu zajęć na temat bezpieczeństwa sieci i krytycznego odbioru przekazów medialnych.</p> <p>www.ceo.org.pl/media</p>
Kulthurra! Zajęcia artystyczne w szkole	2014	<p>Kulthurra! Zajęcia artystyczne w szkole to program edukacji kulturalnej, w którym uczniowie pod opieką nauczyciela przygotowują projekty artystyczne pod hasłem „Moje miejsce, moja historia”.</p> <p>Oferujemy:</p> <ul style="list-style-type: none">- Dwudniowe warsztaty twórcze dla uczniów prowadzone przez specjalistów w danej dziedzinie- Trzydniowa konferencja dla nauczycieli w Warszawie- Materiały pomocnicze (książki, broszury, DVD)- Możliwość korzystania z materiałów publikowanych na stronie programu- Promocja pracy młodzieży w mediach- Newslettery- Stały kontakt ze specjalistami i organizatorami (m.in. za pośrednictwem bloga programu) oraz wsparcie merytoryczne i organizacyjne. <p>www.ceo.org.pl/kulthurra</p>
Włącz się. Młodzi i media	2013/2014	<p>Celem działań podejmowanych w programie „Włącz się” w obszarze edukacji medialnej jest:</p> <ul style="list-style-type: none">• podnoszenie świadomości szans i zagrożeń, jakie niesą ze sobą media,• kształcenie umiejętności wyszukiwania i weryfikacji informacji,• uczynienie z mediów narzędzia umożliwiającego zdobywanie wiedzy, kształtowanie własnego światopoglądu, wyrażania opinii i rozwijania zainteresowań, a także podejmowanie twórczych i obywatelskich działań przez młodych ludzi,• zachęcenie uczniów do twórczości własnej z wykorzystaniem mediów. <p>www.ceo.org.pl/media</p>
Etnolog-zaloguj się na ludowo!	2009-2012	<p><i>EtnoLog-zaloguj się na ludowo!</i> to program edukacyjny łączący w sobie zainteresowanie kulturą ludową oraz rozwijanie umiejętności związanych z nowymi mediami. Program „Etnolog – zaloguj się na ludowo” skierowany był do uczniów i nauczycieli szkół podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych. W ramach programu uczniowie pracując metodą projektu odkrywali swoją lokalną kulturę, tradycje i zwyczaje, a następnie dokumentowali je przy zastosowaniu nowych</p>

mediów. Efekty swojej pracy pokazywali społeczności szkolnej i lokalnej w formie występów, wystaw, prezentacji multimedialnych, publikacji, słuchowisk, artykułów i projekcji filmów.

<http://www.ceo.org.pl/pl/etnolog>

Charakterystyka projektu:

Kulthurra! Zajęcia artystyczne w szkole to program edukacyjny, który miał na celu wzbogacenie oferty twórczych zajęć w szkole, podniesienie ich jakości i wartości artystycznej. Uczniowie i nauczyciele otrzymali wsparcie od profesjonalnych artystów z wybranych dziedzin (fotografia, film, teatr, animacja, sztuka opowiadania) w postaci warsztatów organizowanych w szkołach i materiałów pomocniczych.

Bezpośrednimi adresatami programu były zespoły dzieci i młodzieży wraz z opiekunami (nauczyciele, bibliotekarze) – 10 ok. 15 osobowych zespołów ze szkół (podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych). W sumie w projekcie udział wzięło około 150 uczniów oraz 10 nauczycieli bądź bibliotekarzy prowadzących zajęcia artystyczne przy wsparciu współprowadzących zajęcia.

Pośrednimi odbiorcami programu mają być: inni uczniowie i nauczyciele, rodzice, przedstawiciele lokalnych organizacji, przedstawiciele władz lokalnych, mieszkańcy, dziennikarze (ok. 500 osób) oraz użytkownicy stron internetowych organizatora i partnerów, a także bloga programu (średnia liczba unikalnych użytkowników miesięcznie wynosi około 4 tys. osób).

W realizację projektu zaangażowani byli przedstawiciele Centrum Edukacji Obywatelskiej (wiceprezes, koordynatorka programów edukacji kulturalnej, animatorka kultury). Ponadto, przy realizacji programu "Kulthurra!" koordynator korzystał ze wsparcia ekspertów z instytucji i organizacji partnerskich: Zachęty Narodowej Galerii Sztuki dział edukacji, Muzeum Sztuki Nowoczesnej dział edukacji, Stowarzyszenia Pedagogów Teatru, Fundacji 8 Życzeń, Grupy Studnia O. Warsztaty prowadzą twórcy i animatorzy kultury (filmowcy, fotograficy, pedagodzy teatru, opowiadacze), którzy posiadają własny dorobek artystyczny, a jednocześnie mają doświadczenie w prowadzeniu warsztatów z dziećmi, młodzieżą i dorosłymi. Dodatkowo, realizację projektu wspiera grono doświadczonych trenerów i edukatorów, a także działów wsparcia w CEO (księgowość, finanse, kadry, administracja, webmaster, redaktor). W realizację projektu zaangażowany był również wolontariusz.

Adekwatność projektu do potrzeb mieszkańców obszarów wiejskich

Według oceny eksperta Projekt w znacznym stopniu odpowiada na potrzeby mieszkańców wsi związane z poszerzaniem wiedzy o nowoczesnych formach sztuki, technikach jej prezentowania, a co ważne na etapie rozwoju szkolnego – projekt sprzyja rozwijaniu własnych zainteresowań, poszerzaniu horyzontów poznawczych i wyrabiania swojej opinii przez dzieci.

Istotną zaletą projektu jest nastawienie na kształcenie, rozwój warsztatu oraz kompetencji nauczycieli, także z obszarów wiejskich podczas organizowanych w Warszawie konferencji i warsztatów.

Potencjał projektu w zakresie aktywizowania mieszkańców wsi jako twórców i uczestników kultury lokalnej

Projekt aktywizował mieszkańców wsi, dawał możliwość uczestniczenia w przedsięwzięciach będących produktami projektu przez społeczność lokalną (m.in. w spektaklach współtworzonych przez uczniów czy śledzenie wpisów na blogu projektu). Jednakże w sposób aktywny, projekt stwarzał warunki dla tworzenia kultury jedynie grupie młodzieży szkolnej biorącej udział w projekcie oraz nauczycielom (a więc konkretnej grupie, jedynie w części złożonej z mieszkańców wsi) poprzez jej uczestnictwo w formach proponowanych przez projektodawców.

Potencjał poprawy dostępu mieszkańców wsi do obiegu kultury narodowej i obiegów globalnych

Projekt nie wpływał bezpośrednio na poprawę dostępu mieszkańców wsi do obiegu kultury narodowej i obiegów globalnych, nie koncentrował się na przewyżnianiu kluczowych barier dla grup osób mogących mieć trudności w dostępie do kultury, m.in. nie oferował wsparcia dla osób niepełnosprawnych ani dla osób powyżej 50 roku życia (potencjalnie będących grupą narażoną na wykluczenie społeczne lub o utrudnionym dostępie do kultury). Ponadto, nie był nastawiony na działania skierowane przeciw wykluczeniu cyfrowemu, nie zakładał także wspierania infrastruktury kultury.

Potencjał budowania kapitału społecznego

Projekt przyczynił się do budowania partnerstwa. Szkoły biorące udział w projekcie wchodziły w partnerstwo z lokalnymi ośrodkami kultury i tradycji, brały udział w zajęciach lokalnych muzeów, np. Muzeum Regionalnego im. ks. Zygmunta Bubaka, poznawały takie miejsca, jak np. Ośrodek Tradycji Garncarstwa w Chałupkach.

Zarządzanie rezultatem projektu zostało powierzone osobom zaangażowanym w jego realizację. Uczniowie kręcili filmy wraz z nauczycielami, tworzyli wspólnie spektakle, itp., które następnie mogli zaprezentować lokalnej społeczności.

Projekt przewidywał wspieranie tożsamości lokalnej poprzez dążenie do wzrostu zaangażowania społecznego, a także wsparcie dziedzictwa, tradycji oraz lokalnych autorytetów.

Dzięki realizacji projektu nie powstały nowe organizacje pozarządowe.

Projekt Stara Szkoła w Narolu - dobry przykład wprowadzenia nowych funkcji umożliwiających pozyskanie środków na realizację prac remontowo-konserwatorskich

Miejsce:

Województwo podkarpackie, Lokalna Grupa Działania Serce Roztocza. Obszar LGD „Serce Roztocza” współtworzą trzy gminy, dwie miejsko-wiejskie: Cieszanów, Narol oraz gmina wiejska Horyniec Zdrój. LGD obejmujące obszar 3 gmin dąży do integrowania samorządów partnerskich, w rozwoju regionu oraz pomaga pośredniczyć w pozyskiwaniu środków finansowych z funduszy Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013. Obszar położony jest na znacznej części Środkowego Roztocza i administracyjnie stanowi część województwa podkarpackiego. Obszar działania LGD położony jest w jego północno-wschodniej części, na terenie powiatu lubaczowskiego, przy granicy z województwem lubelskim (od północnego wschodu) i z Ukrainą (od wschodu).

Ogółem powierzchnia działania LGD Serce Roztocza wynosi 625 km², zaś ludność 21 tys. mieszkańców (stan według GUS na dzień 31 grudnia 2006). Główne cele Lokalnej Strategii Rozwoju wdrażanej w perspektywie finansowej 2007-2013 to zadania związane z rozwojem turystyki (cel ogólny 1. Rozwój turystyki w oparciu o wykorzystanie zasobów naturalnych i kulturowych, w tym potencjału obszarów należących do sieci Natura 2000) oraz rozwój przedsiębiorczości na terenach wiejskich (cel ogólny 2. Dywersyfikacja działalności gospodarczej oraz poprawa jakości życia na obszarze Roztocza Środkowego).

Region lubaczowski mieści się w obrębie dwóch dużych krain geograficznych: Kotliny Sandomierskiej i Roztocza. Roztocze Południowe, objęte jest ochroną jako Południoworoztoczański Park Krajobrazowy powołany w 1989 r. o powierzchni 20.376 ha, z tego 16.237 ha położone jest na terenie gmin województwa podkarpackiego: Horyniec i Narol, a 4.019 ha na terenie woj. lubelskiego. Na terenie działania LGD Serce Roztocza znajduje się część Parku Krajobrazowego Puszczy Solskiej.

Początki procesów osadniczych na tym terenie wiąże się z okresem średniowiecza. Głównym ośrodkiem w średniowieczu był Lubaczów, który stanowił ośrodek zarządu terytorialnego tzw. wołości. Było to ściśle związane z wczesnośredniowiecznym systemem osadniczym opartym na ośrodkach grodowych położonych wzdłuż głównych traktów komunikacyjnych. W 1389 r. w rok po inkorporacji Rusi Czerwonej do Korony Lubaczów z podległym sobie obszarem został wyłączony z ziemi przemyskiej i wszedł w skład nadania bełskiego, które król Władysław Jagiełło przeznaczył dla księcia mazowieckiego Ziemowita IV. W końcu XIV w. powstało udzielne Księstwo Bełskie i dopiero po wygaśnięciu męskiej linii Piastów płockich nastąpiło włączenie Księstwa do Korony i zapoczątkowało to funkcjonowanie województwa bełskiego. Narolszczyzna w 1914 r stała się jednym z miejsc rozpoczęcia I wojny światowej. Toczyły się tu ciężkie walki armii austro-węgierskiej z armią rosyjską. We wrześniu 1914 r. Narol i Lipsko zostały niemal doszczętnie spalone przez wycofujących się Austriaków. Duże zniszczenia dokonały się też w czasie II wojny światowej, 20 września 1939 r. Niemcy spalili Narol. W rynku ocalał ratusz, kościół i kilka domów. W wyniku ustaleń paktu Ribbentrop-Mołotow, Narol znalazł się po stronie niemieckiej (granica przebiegała na południowy wschód od miasta. Po stronie niemieckiej znalazły się także Lipie, Lipsko, Jędrzejówka, Płazów, a po stronie sowieckiej Chlewiska, Łukawica, Łowcza. Na historię obszaru znaczący wpływ miała działalność oddziałów Ukraińskiej Powstańczej Armii (UPA) po II wojnie światowej w 1945 i 1946 r. W

lutym 1943 r. UPA rozpoczęła akcję eksterminacji polskiej ludności na terenie okupowanego województwa wołyńskiego. Działalność UPA spowodowała wielkie zniszczenia na obszarze działania LGD Serce Roztocza – wiele wsi i przysiółków przestało istnieć. **W 1946 r. rozpoczęto operację „WISŁA” mającą na celu wysiedlenie ludności pochodzenia ukraińskiego na tereny ZSRR oraz ziem zachodnich i północnych.**

Dziedzictwo kulturowe, zarówno materialne jak i niematerialne, ma istotne znaczenie dla kształtowania tożsamości kulturowej społeczności. W zasobie obiektów zabytkowych obszaru działania naczelne miejsce zajmują budowle sakralne – kościoły rzymskokatolickie i cerkwie grekokatolickie. Są to zarówno cerkwie murowane jak i drewniane. Znaczna część tego zasobu zabytkowego jest nieużytkowana i brak funduszy lub brak pomysłów na nową funkcję tych obiektów sprawia, że ich stan techniczny stopniowo pogarsza się. Obszar wyróżnia się dwoma dużymi (jak na warunki woj. podkarpackiego) zespołami pałacowymi – jest to zespół pałacowy w Narolu (zachowane do dziś założenie pałacowe wybudowane zostało z inicjatywy Feliksa Antoniego Łosia w latach 1776-1781) oraz w Rudzie Różanieckiej (pałac zbudowany został w 1740 r. dla austriackiego barona Wattmana, obecnie Dom Pomocy Społecznej). Roztocze Południowe, na którego terenie znajdują się gminy Narol i Horyniec Zdrój to tereny kresów dawnej Rzeczypospolitej, które nieodparcie kojarzą się ze świątyniami obrządku wschodniego – do dziś, pomimo nieodwracalnych zniszczeń, licznie zachowanych na tych terenach. W 1945 r. w ziemi lubaczowskiej (dzisiejszy powiat lubaczowski) istniały 54 cerkwie grekokatolickie, obecnie ich liczba zmalała do 36. Na taki stan rzeczyłożyły się dramatyczne wydarzenia konfliktu polsko-ukraińskiego i związane z tym przesiedlenia ludności, powojenny zanik struktur Kościoła grekokatolickiego, a także celowe działania władz Polski ludowej. Wśród cerkwi znajdujących się na obszarze działania LGD należy wymienić cerkiew pw. Św. Paraskewy w Radrużu, która w 2013 r. została wpisana na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO w ramach wpisu Drewnianych cerkwi w polskim i ukraińskim regionie Karpat (wpis transgraniczny seryjny obejmujący 16 świątyń z terenu Polski i Ukrainy). **Liczne kościoły rzymskokatolickie i cerkwie grekokatolickie są świadectwem wielokulturowości tego obszaru i wielowyznaniowych tradycji jego mieszkańców.**

Jedną z ciekawszych atrakcji powiatu lubaczowskiego jest **system fortyfikacji zwany „Linia Mołotowa”**. Większość schronów znajdujących się w powiecie znajduje się na obszarze gmin Narol i Horyniec Zdrój. Początki fortyfikacji ZSRR na granicy z Niemcami sięgają 1939 roku. Obiekty te stanowią cenne krajobrazy kulturowe, których wartości wyrażają się zarówno w walorach przyrodniczych, przestrzennych, jak i zabytkowych.

Obiekty stanowiące o tożsamości krajobrazu, charakterystyczne dla danego regionu, stanowiące znak rozpoznawczy i wizytówkę regionu to **Kamieniarstwo bruśnieńskie**. Zachowane – aczkolwiek niejednokrotnie dziś opuszczone i niszczone na terenie gmin obszaru działania LGD Serce Roztocza cmentarze wielu wyznań i wielu narodów (Polaków, Ukraińców, Niemców i Żydów) stanowią niepowtarzalny i wyjątkowy element dziedzictwa kresowego. Nekropolie Roztocza rozsiane wśród lasów, wtopione w przyrodę należą w opinii wielu do jednych z najpiękniejszych w Polsce. Dodatkowo kamienne nagrobki tych cmentarzy są dziełami reprezentującymi tzw. „kamieniarkę bruśnieńską” uznawaną przez znawców i turystów za swoisty fenomen kulturowy tych ziem. Cmentarze z kamieniarką bruśnieńską są wyjątkowym zjawiskiem kulturowym, zachowane w

krajobrazie Roztocza są ważnym elementem krajobrazu kulturowego. Stanowią też niezwykle cenny potencjał – odpowiednio wypromowane i odpowiednio utrzymane – mogą stać się dużą atrakcją i ważnym czynnikiem rozwoju turystyki. Nadal czynne są kamieniołomy w Bruśnie Starym, Woli Wielkiej i Hucie Różanieckiej. Promocja tego dziedzictwa mogłaby być połączona np. z projektowanym Geoparkiem „Kamienny Las na Roztoczu”.

Na terenie działania LGD Serce Roztocza działają liczne instytucje kultury. Są to głównie ośrodki gminne. Ważną rolę kulturotwórczą na obszarze odgrywają Ośrodek Kultury Gminy i Miasta w Cieszanowie, **Miejsko-Wiejska Biblioteka Publiczna w Narolu posiadająca status instytucji kultury, która sprawuje nadzór merytoryczny nad trzema placówkami filialnymi: w Łukawicy, Płazowie i Rudzie Różanieckiej** oraz Fundacja Pro Academia Narollense w Narolu i Towarzystwo Muzyczne w Cieszanowie, a także Gminny Ośrodek Kultury i Gminna Biblioteka Publiczna w Horyńcu-Zdroju. Ważną rolę w kultywowaniu tradycji i zachowaniu dziedzictwa pełnią Koła Gospodyń Wiejskich. W okresie letnim we wszystkich trzech gminach odbywa się mnóstwo imprez, jak Święto Pieroga i Święto Pieczonego Ziemniaka w Horyńcu-Zdroju, Festiwal Kolęd i Pastoralek w Dachnowie, Przegląd Kapel Ludowych i Zespołów Śpiewaczych „Wiosna na Ludową Nutę, Przegląd Kapel Ludowych „Jesień Folklorem Malowana” i „Roztoczańskie Lato” Cieszanowa. W Polsce znane i cenione są Biesiady Teatralne odbywające się w Horyńcu-Zdroju.

Projekty dofinansowane z MKiDN

Na przełomie XVIII i XIX wieku Feliks Antoni Łoś założył w Narolu Szkołę Trywialną, która w ówczesnych czasach pod zaborem austriackim zapewniała elementarny poziom nauczania. Po latach, na miejscu starej szkoły powstaje nowy budynek szkolny, który został ukończony w 1907 roku. Zbudowany z cegły, kryty dachówką, posiadał cztery izby lekcyjne, pomieszczenie na kancelarię i mieszkanie dla kierownika szkoły. Ukoronowaniem budowy było wmurowanie i odsłonięcie tablicy pamiątkowej na głównym holu szkoły, która przetrwała do naszych czasów. Napis na tablicy głosi: „Za panowania Cesarza Franciszka Józefa, staraniem długoletniego Burmistrza, księcia Juliana Puzyny, stanął ten gmach w roku 1907... wdzięczna gmina ten marmur funduje...”. W budynku mieściła się szkoła podstawowa do lat 90 XX wieku. Kiedy w Narolu powstała nowa szkoła z salą gimnastyczną w starej szkole miało powstać muzeum. Niestety, plany nie zostały zrealizowane, a budynek przez kilka lat niszczał nieużytkowany. Jedynie część budynku była wykorzystywana na mieszkanie dla rodziny organisty. W ramach realizacji projektu rewitalizacji rynku narolskiego, budynek został poddany pracom konserwatorskim – wymiana pokrycia dachowego i elewacja. W roku 2012 Parafia rzymskokatolicka w Narolu przekazała Gminie Narol prawo własności budynku starej szkoły wraz z działką oraz garażem na cele publiczne. W budynku będzie nowa siedziba Biblioteki Publicznej oraz będzie się mieścić Miejsko-Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej. **Biblioteka w Narolu pozyskała środki finansowe od Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w kwocie 637 352,00 zł na realizację zadania pn. „Adaptacja części budynku starej szkoły w Narolu na potrzeby utworzenia nowej siedziby Miejsko-Gminnej Biblioteki Publicznej w Narolu”.** Łączna wartość projektu wyniosła przeszło 800 tys. zł, ze środków „ministerialnych” sfinansowano 75% wartości inwestycji.

Gmina Narol pozyskała również dodatkowe środki finansowe w wysokości 151 315,00 zł z funduszu Unii Europejskiej w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 na realizację projektu pn. „Remont zabytkowego budynku starej szkoły w Narolu na cele publiczne”.

Adekwatność projektów „ministerialnych” i działań z nimi powiązanych do potrzeb mieszkańców obszaru

Gmina Narol charakteryzuje się względnie dużą skalą problemów społecznych, wysokim wskaźnikiem bezrobocia oraz niskim wskaźnikiem przedsiębiorczości. Szansę rozwojową władze gminy Narol upatrują w turystyce, dlatego celem lokalnej polityki kulturalnej jest w dużej mierze promocja gminy. Analiza budżetu gminy pokazuje, że najważniejszymi wydatkami inwestycyjnymi w ostatnich latach były inwestycje w infrastrukturę kultury, polegające jednak w przeważającej mierze na zachowaniu dziedzictwa kulturowego gminy i rewitalizacji przestrzeni miejskiej. Projekt został zrealizowany w ramach Programu Wieloletniego Kultura+, priorytet „Infrastruktura bibliotek” w naborze 2014 roku. Priorytet „Biblioteka+ Infrastruktura bibliotek” realizuje pierwszy cel szczegółowy Programu Wieloletniego Kultura+ jakim jest **wzmocnienie potencjału i roli gminnych bibliotek publicznych oraz bibliotek publicznych wchodzących w skład innych instytucji kultury**, dla których organizatorem założycielskim jest gmina. Priorytet ma na celu przekształcenie bibliotek gminnych w nowoczesne centra dostępu do wiedzy, kultury oraz ośrodki życia społecznego. Cele projektu „ministerialnego” wpisują się w cele rozwoju gminy. Cele projektu odnosiły się do potrzeb mieszkańców gminy i tereny działania LGD Serce Roztocza.

W dużych społecznościach cele i zadania rozkładają się na różne instytucje kultury. Niektóre są nakierowane na aktywność sportową, inne stricte kulturalną, inne promocyjną, informacje turystyczną itp. Jednak w społecznościach wiejskich najczęściej różne funkcje wypełnia jedna, dwie instytucje. Wprawdzie określane są one mianem instytucji kultury, w praktyce jednak ich działania obejmują o wiele większy zasięg. A możliwości przecież są o wiele mniejsze niż w przypadku ich większych odpowiedników w miastach. Inwestycja w instytucję kultury na wsi daje z wielokrotny efekt. Instytucje kultury na terenach wiejskich pełnią bowiem wiele dodatkowych funkcji (kultura, dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze, sport i rekreacja, edukacja, informacja i promocja), które w dużym ośrodku miejskim realizowane są przez inne instytucje gminne. W mniejszych społecznościach następuje kumulacja tych zadań. **Znaczenie pojedynczej instytucji kultury działającej w społeczności wiejskiej jest zatem większe od instytucji tego rodzaju działającej w większych skupiskach miejskich.**

Odbiorcą projektu „ministerialnego” są mieszkańcy terenów wiejskich, gminy Narol. W 2005 roku biblioteka gminna w Narolu miała blisko 1,4 tys. czytelników. Projekt pozwolił również na powiększenie księgozbioru i liczby czytelników. W wyniku inwestycji powiększył się obszar użytkowy biblioteki. Realizacja projektu wynika z diagnozy potrzeb środowiska. Umiejętnie powiązano dodatkowe środki na kulturę z PROW 2007-2013 w ramach działania Odnowa i rozwój wsi. Zgodnie z oczekiwaniami mieszkańców w nowej bibliotece powstanie dodatkowo Klub Seniora dla starszych czytelników oraz kącik dla najmłodszych.

Potencjał aktywizowania mieszkańców wsi jako twórców i uczestników kultury lokalnej

Podczas badań terenowych w gminie Narol respondenci wskazywali, że w ich ocenie nowa biblioteka może stać się jednym z ważniejszych organów budowy aktywnego społeczeństwa, świadomego swojej wartości oraz możliwości – prawdziwego społeczeństwa obywatelskiego w obrębie małej społeczności wiejskiej jaką jest gmina.

Projekt dotycząc propagowania lokalnej tradycji bezpośrednio aktywizował mieszkańców, jako twórców i uczestników kultury lokalnej. Projekt został pozytywnie przyjęty przez społeczność lokalną, która od dłuższego czasu oczekiwała zapewnienia możliwości rozwoju biblioteki, która nie mogła rozwijać się bez decyzji zapewnienia wystarczającej infrastruktury.

Potencjał poprawy dostępu mieszkańców wsi do obiegu kultury narodowej i obiegu globalnych

Biblioteka wiejska ma do spełnienia wobec czytelników wiele zadań społecznych, należą do nich także przypominanie o ich tożsamości i kulturalnym dorobku środowiska, ukazywanie im wartości oraz tradycji lokalnych, budowanie więzi międzyludzkich i zachęcanie ich do rozwoju intelektualnego. Zadania te realizowane są w dużej mierze przez gromadzenie i udostępnianie regionalistów. W księgozbiorze gminnym znajdują się niekiedy pamiątki wiejskiej kultury materialnej, bazy źródłowe na temat miejscowych zwyczajów, tradycji i historii. Organizacja życia kulturowego uzależniona jest także w dużym stopniu od adresata, jego wieku i oczekiwań. Inna oferta skierowana jest do najmłodszych czytelników, inna do młodzieży, a jeszcze inna do seniorów. Biblioteka publiczna planowana jest w taki sposób aby przygotować oddzielne miejsce dla młodszych czytelników i przestrzeń dla osób starszych.

Potencjał budowania kapitału społecznego

Projekt przyczynił się do budowania partnerstwa pomiędzy gminą na parafią. Należy zaznaczyć, że realizacja projektu była uzależniona od przekazania gruntu wraz ze starymi budynkami przez parafię na rzecz gminy. Posiadając tytuł prawny do nieruchomości gmina mogła wystąpić o wsparcie w ramach projektu „ministerialnego”. Projekt nie był realizowany w partnerstwie. Nie powstały nowe organizacje pozarządowe, lecz projekt stworzył infrastrukturę do ich rozwoju w gminie. Cel promowania kultury łączy biblioteki z domami kultury, świetlicami, klubami. Są one umiejscowione na ogół blisko siebie lub w tym samym budynku. **W gminie Narol komplementarnie wykorzystano środki PROW 2007-2013 skierowane na terenach wiejskich organizując świetlicę wiejską oraz środki projektu „ministerialnego” Programu Wieloletniego Kultura+, priorytet „Infrastruktura bibliotek”.** Przewiduje się wykorzystanie infrastruktury biblioteki publicznej na potrzeby szkoleń i spotkań aktywizujących prowadzonych przez stowarzyszenie LGD Serce Roztocza.

Projekt pt.: XIX Ogólnopolskie Warsztaty i Targi Kowalskie w Wojciechowie

Projektodawca: Gminny Ośrodek Kultury w Wojciechowie.

Do podstawowych zadań Gminnego Ośrodka Kultury należy w szczególności:

- edukacja kulturalna i wychowanie przez sztukę;
- rozbudzanie i zaspokajanie potrzeb oraz zainteresowań kulturalnych;
- tworzenie warunków dla rozwoju amatorskiego ruchu artystycznego;
- krzewienie folkloru i rękodzieła ludowego;
- gromadzenie i dokumentowanie działań związanych z działalnością zespołów folklorystycznych;
- wzbogacanie Muzeum Kowalstwa oraz Wojciechowskiego Muzeum Regionalnego i udostępnianie ich zwiedzającym;
- organizacja imprez kowalskich;
- ochrona i promocja kultury lokalnej.

Realizowane projekty:

Projekty zrealizowane przez GOK Wojciechów ze środków MKiDN:

Nazwa projektu ze środków MKiDN	Okres realizacji	Krótką charakterystyka
Zakup wyposażenia na potrzeby prowadzonej działalności kulturalnej przez Gminny Ośrodek Kultury w Wojciechowie”	2014	Projekt był realizowany w ramach programu "Rozwój infrastruktury kultury", Priorytet: "Infrastruktura domów kultury". Dzięki wsparciu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego zakupiono wyposażenie do pracowni warsztatowej w GOKu, w celu zapewnienia optymalnych warunków dla działalności kulturalnej w Gminie Wojciechów. Kwota dofinansowania: 19 574,46 zł
Ogólnopolskie Warsztaty i Targi Kowalskie w Wojciechowie		Wieloletnie współfinansowanie przez MKiDN imprezy organizowanej przez Gminny Ośrodek Kultury w Wojciechowie.

Inne projekty z obszaru kultury realizowane przez GOK Wojciechów:

Nazwa projektu z obszaru kultury	Okres realizacji	Krótką charakterystyka
----------------------------------	------------------	------------------------

Remont, modernizacja i wyposażenie budynku świetlicy wiejskiej w miejscowości Palikije Pierwsze wraz z zagospodarowaniem terenu przylegającego	Gminny Ośrodek Kultury był Instytucją Wspierającą Ochotniczą Straż Pożarną w Palikijach podczas realizacji projektu "Remont, modernizacja i wyposażenie budynku świetlicy wiejskiej w miejscowości Palikije Pierwsze wraz z zagospodarowaniem terenu przylegającego". Projekt współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich z Osi 4 LEADER w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007 - 2013.
Utworzenie tematycznego Szlaku Zabytkowych Kościołów na Obszarze Wojciechów – Nałęczów – Wąwolnica – Kurów – Markuszów	Gminny Ośrodek Kultury był Instytucją Wspierającą realizację wniosku Parafii Rzymsko – Katolickiej pw. św. Teodora pn. „Utworzenie tematycznego Szlaku Zabytkowych Kościołów na Obszarze Wojciechów – Nałęczów – Wąwolnica – Kurów – Markuszów”. Projekt realizowany był w ramach Programu „EURoszansa” dla Lubelszczyzny – budowanie konsensusu społecznego na rzecz zrównoważonego rozwoju subregionu w krajobrazie kulturowym trójkąta turystycznego: Nałęczów – Puławy – Kazimierz Dolny” współfinansowanego przez Szwajcarię w ramach szwajcarskiego programu współpracy z nowymi krajami członkowskimi Unii Europejskiej. Wartość dofinansowania: 14 073,09 CHF
Modernizacja XVI – wiecznej Wieży Ariańskiej w celu wydłużenia sezonu kulturalnego i turystycznego	21.02.2006 – 25.09.2006 Zakup i montaż nowych drzwi do Muzeum Kowalstwa, Muzeum Regionalnego i Gminnej Biblioteki Publicznej, drzwi wejściowych na klatkę schodową w obiekcie zabytkowej Wieży Ariańskiej.
Promocja tradycji dożynkowych, jako staropolskiego dziedzictwa kulturowego Lokalnej Grupy Działania "Zielony Pierścień".	08.03.2010 – 29.11.2010 Celem operacji była poprawa jakości życia mieszkańców, zaspokojenie potrzeb kulturalnych oraz rozwój i promocja obszaru objętego działaniem LGD "Zielony Pierścień".
Renowacja XVI-wiecznej Wieży Ariańskiej w celu ochrony dziedzictwa kulturowego Ziemi Wojciechowskiej	2010 Celem projektu było wykonanie wymiany i uzupełnienia pokrycia dachowego na budynku Wieży Ariańskiej w Wojciechowie. Projekt realizowany w ramach działania 413 „Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju” w ramach działania „Odnowa i rozwój wsi” objętego PROW na lata 2007-2013. Koszt całkowity operacji: 123 990,38 zł

Kwota dofinansowania: 80 751,00 zł		
Prezentacja twórczości ludowej ginących zawodów Lokalnej Grupy Działania „Zielony Pierścień” podczas Ogólnopolskich Spotkań Kowali w Wojciechowie	09.02.2010 – 29.11.2010	Celem operacji było zachowanie i przekaz tradycji polskiego ludowego kowalstwa artystycznego, zaspokojenie potrzeb kulturalnych mieszkańców oraz rozwój i promocja obszaru objętego działaniem LGD „Zielony Pierścień”.
Promocja Szlaku Żelaza i Kowalskich Tradycji	05.11.2010 – 28.10.2011	Celem operacji było rozwijanie turystyki i rekreacji na obszarze objętym Lokalną Strategią Rozwoju Lokalnej Grupy Działania Zielony Pierścień poprzez utworzenie strony internetowej, modernizację punktu informacji turystycznej oraz wydanie folderów i materiałów promujących Szlak Żelaza i Kowalskich Tradycji na obszarze LSR
Kwota całkowita: 25 105,70 zł		
Kwota dofinansowania: 14 332,05 zł		
Wyeksponowanie Wieży Ariańskiej – oferta kulturowa Wojciechowa	Maj 2013 – listopad 2013	Projekt był realizowany w ramach Szwajcarsko - Polskiego Programu Współpracy. W trakcie wdrażania projektu zostały zrealizowane następujące działania: 1. Rozbudowa oświetlenia – iluminacja elewacji Wieży Ariańskiej. 2. Przygotowanie i wydanie albumu „Wieża Ariańska”. 3. Wykonanie modułu panoram sferycznych – wirtualna wędrówka – iluminacja Wieży Ariańskiej

Partnerstwo w działaniu

Partnerstwo w przypadku GOK Wojciechów stosowane jest na dwóch poziomach:

- Omawianego projektu: jest to projekt wieloletni realizowany w stałej współpracy pomiędzy GOK Wojciechów i Stowarzyszeniem Kowali Polskich. Ponadto do współpracy przy realizacji

poszczególnych edycji zapraszani są partnerzy lokalni (stowarzyszenie agroturystyczne, Koła Gospodyń Wiejskich etc.) oraz regionalni (Urząd Marszałkowski Województwa Lubelskiego).

- Działanie GOK Wojciechów na zasadzie sieci jest dobrze zilustrowane poprzez przykłady realizowanych projektów. Widać więc aktywną współpracę GOK z Lokalną Grupą Działania LEADER Zielony Pierścień. Ponadto GOK wykorzystuje swoje umiejętności i wiedzę w zakresie pisania i rozliczania projektów z różnych źródeł poprzez działanie jako instytucja wspierająca innych lokalnych aktorów ze swojego obszaru działania.

Charakterystyka projektu

Warsztaty kowalskie organizowane przez GOK Wojciechów od roku 1995 są nowoczesną formą kształcenia kowali, mającą na celu zainteresowanie młodych ludzi tym ginącym zawodem oraz nauczenie ich podstawowych umiejętności z zakresu zdobienia i obróbki metalu, jak również podstawowych umiejętności z dziedziny kowalstwa użytkowego. Program przewiduje również poznanie historii i cech regionalnych kowalstwa w Polsce.

Warsztaty kierowane są zarówno do ludzi dojrzałych, prowadzących własne kuźnie o charakterze tradycyjnym lub warsztaty ślusarskie, pracujących w zakładach, które w najbliższym czasie mogą ulec likwidacji, jak i do młodych adeptów tego zawodu, pragnących związać swoją przyszłość z kowalstwem. Jest to duża szansa dla tych, których ojciec lub dziadek byli kowalami, lecz obecnie brak możliwości kształcenia w rzemiośle uniemożliwia kultywowanie rodzinnej tradycji. Krótki czas trwania nauki pozwala na uczestniczenie w nich uczniom szkół, a także osobom na co dzień zatrudnionym w zakładach pracy.

Od roku 2001 r. w związku z narastającą potrzebą promocji kowalstwa i tworzenia rynku zbytu na kowalskie wyroby artystyczne i użytkowe po raz pierwszy zorganizowano Ogólnopolskie Targi Sztuki Kowalskiej. W kolejnych edycjach tej imprezy biorą udział kowale z całej Polski, którzy na przygotowanych przez organizatora stoiskach prezentowali swoje wyroby. Impreza ta do dziś przyciąga rzesze klientów zainteresowanych kupnem kowalskich wyrobów artystycznych i użytkowych. Targom towarzyszy konkurs kucia artystycznego oraz konkurs o Nagrodę Kowali Polskich. Odbywa się również pokaz kucia koni.

Adekwatność projektu do potrzeb mieszkańców obszarów wiejskich

Projekt jest adekwatny do potrzeb społeczności lokalnych poprzez wskazywanie wzorców wykorzystania istniejących zasobów społeczno-kulturowych jako podstawy do kontynuacji i rozwoju tradycji lokalnych w warunkach modernizacji polskich obszarów wiejskich. Przy czym należy podkreślić umiejętnie „przekucie” lokalnego potencjału kulturowego w wymiar ekonomiczny w przynajmniej dwóch wymiarach:

- Terytorialnym: projekt realizowany był w szerszym kontekście rozwoju obszaru Nałęczów-Wojciechów-Puławy jako regionu o dużym potencjale turystycznym. I w tym kontekście nastąpił relatywnie duży rozwój sieci gospodarstw agroturystycznych i innych usług okołoturystycznych.
- Branżowym – stworzenia bodźca do podtrzymania silnych, lokalnych tradycji kowalstwa poprzez wykorzystania narastającej od kilkunastu lat mody na wykorzystywanie produktów

kowalskich, często mających cechy indywidualnych produktów artystycznych, przy budowie/ozdabianiu budynków/domów indywidualnych (np. bramy, kominki etc.).

Projekt stanowi zatem udany mariaż między potrzebami mieszkańców w zakresie kultywowania istniejących tradycji kulturalnych i stworzeniem potencjału ekonomicznego do ich wykorzystania.

Potencjał projektu w zakresie aktywizowania mieszkańców wsi jako twórców i uczestników kultury lokalnej

Pomysł projektu oparty jest na nawiązywaniu do tradycji kowalstwa silnego w rejonie Wojciechowa. Warto zwrócić uwagę, że Ogólnopolskie Spotkania Kowali odbywają się w Wojciechowie już od 1984 roku, a zostały objęte patronatem GOK dopiero od roku 1992. Cały pomysł projektu jest zatem mocno osadzony w lokalnej społeczności.

Imprezy organizowane wokół kowalstwa stanowią bodziec do pobudzania dodatkowych działań przez społeczność lokalną np. rozwój agroturystyki jako element rozwoju ekonomicznego opartego na lokalnych zasobach społecznych i kulturalnych.

Potencjał poprawy dostępu mieszkańców wsi do obiegu kultury narodowej i obiegu globalnych

Projekt reprezentuje udany przykład stworzenia dwutorowego dwustronnego kanału wpływu i komunikacji między tradycjami lokalnymi a kulturą narodową. Istota tej relacji polega na swego rodzaju wymianie wzorów/stylów/mód.

Kowalstwo było postrzegane jako tradycyjny, zawód ginący. I w sensie obsługi pewnych rynków (np. podkuwanie koni) proces ten trwał już od kilkudziesięciu lat w związku z przemianami w rolnictwie (np. mechanizacja). Z drugiej strony od kilkunastu lat daje się na rynku zauważyć modę na wykorzystywanie produktów kowalstwa artystycznego przy budowie budynków publicznych i prywatnych domów. Działalność GOK Wojciechów i Stowarzyszenie Kowali Polskich pozwoliła na stworzenie kanału wzajemnego oddziaływania tradycji i oczekiwań rynku/klientów.

Potencjał budowania kapitału społecznego

Na wstępie należy podkreślić, że w Wojciechowie jeszcze przed rozpoczęciem okresu transformacji w Polsce w roku 1989 istniał już znaczący kapitał społeczny w postaci aktywnej społeczności kowali. Świadczy o tym chociażby organizacja w Wojciechowie Ogólnopolskich Spotkań Kowali już od roku 1984. Należy jednak podkreślić, że w przeciwieństwie do wielu takich „potencjalnych” tradycji, które zanikły w Polsce po 1989 roku, w przypadku Wojciechowa nastąpił ich rozwój. Można wskazać następujące kręgi w coraz większym stopniu włączane w szeroko pojęte działania „okołokowalskie”:

- Włączenie się GOK Wojciechów w patronowanie spotkań kowali jako jednego z elementów budowanych lokalnej atrakcyjności turystycznej opartej na zasobach własnych (np. wieża Ariańska, Muzeum Kowalstwa),
- Powstanie sieci gospodarstw agroturystycznych i ich stowarzyszenia,
- Włączenie się GOKu w działanie Lokalnej Grupy Działania LEADER,

Rozpoznanie potencjału obszaru Wojciechów – Nałęczów- Puławy ze względu na rozwój turystyki przez władze wojewódzkie w Lublinie.

Studium projektowe dla projektu pt.: Twórcze społeczności – krok po kroku (Twórcze społeczności. Z doświadczeń animacji kultury i community arts).

Projektodawca: Stowarzyszenie „Katedra Kultury”.

Stowarzyszenie Katedra Kultury powstało w roku 1997. Założyły je osoby skupione wokół Instytutu Kultury Polskiej Uniwersytetu Warszawskiego (ówczesnej Katedry Kultury Polskiej – stąd nazwa) – pracowników, studentów i przyjaciół.

Stowarzyszenie realizuje projekty animacyjne i artystyczne dla społeczności lokalnych, łącząc działania z refleksją antropologiczną i badaniami etnograficznymi. Celem przeprowadzenia kreatywnych konsultacji jest angażowanie całych społeczności w proces projektowania zmian. Stowarzyszenie w swoich działaniach odwołuje się do doświadczeń zdobytych we współpracy z przedstawicielami brytyjskiego ruchu community arts.

Realizowane projekty:

Projekty zrealizowane przez Fundację ze środków MKiDN:

Nazwa projektu ze środków MKiDN	Okres realizacji	Krótką charakterystyka
Twórcze społeczności – krok po kroku (Twórcze społeczności. Z doświadczeń animacji kultury i community arts).		Projekt omawiany w tym studium przypadku.

Inne projekty z obszaru kultury realizowane przez Fundację:

Nazwa projektu z obszaru kultury	Okres realizacji	Krótką charakterystyka
Program edukacji i re-edukacji przez praktykę w dziedzinie animacji kultury – ANIMATOR	Do maja 2008 roku.	Projekt miał na celu ułatwienie wymiany umiejętności, doświadczeń i wiedzy między studentami animacji kultury, jej absolwentami oraz praktykami. Jego celem była budowa pomostu pomiędzy edukacją uniwersytecką a samodzielną pracą oraz pomiędzy teorią a praktyką. Z jednej strony zatem wyrósł z naukowego i dydaktycznego profilu IKP, z drugiej – z praktycznej orientacji tak Instytutu, jak jego partnerów.
Sieć animatorów kultury – inkubator	Od ponad 10 lat.	Stowarzyszenie „Katedra Kultury” od ponad 10 lat organizuje kształcenie animatorów kultury i

inicjatyw	współprowadzi specjalizację „Animacja kultury” w Instytucie Kultury Polskiej Uniwersytetu Warszawskiego. Absolwenci tej specjalizacji tworzą rozpoznawalne środowisko osób pracujących w warszawskich i pozawarszawskich instytucjach kultury, tworzą własne organizacje pozarządowe i grupy nieformalne, ale przede wszystkim reprezentują spójny program ideowy animacji kultury, wynikający z programu i profilu kształcenia.
-----------	--

Partnerstwo w działaniu

Projekt, jak i samo Stowarzyszenie z definicji opiera swoje funkcjonowanie na partnerstwie. To wynika z głównych metod pracy poprzez community arts, czyli współdziałania artystów z lokalnymi społecznościami. A zatem samo Stowarzyszenie tworzy ramy w których przedstawiciele różnych podmiotów dzielą się swoim doświadczeniem w zakresie animacji. Na przykład w grudniu 2014 zajęcia prowadziła przedstawicielka Domu Tańca.

Charakterystyka projektu:

Stowarzyszenie Katedra Kultury we współpracy z Instytutem Kultury Polskiej Uniwersytetu Warszawskiego realizuje cykl edukacyjny dla praktyków i animatorów kultury – „Twórcze społeczności. Z doświadczeń animacji kultury i community arts”. Celem cyklu jest dostarczenie narzędzi i metod oraz przygotowanie do pracy w obszarze animacji kultury poprzez realizację warsztatów, staży i projektów w środowiskach lokalnych.

Adekwatność projektu do potrzeb mieszkańców obszarów wiejskich

Projekt nie jest skierowany specyficznie do obszarów wiejskich, ale animacja działań w dziedzinie kultury jest istotnym instrumentem postrzeganym jako kluczowy dla promowania aktywizacji społeczności lokalnych na obszarach wiejskich. A wśród uczestników projektu są osoby pochodzące lub też prowadzące działalność na obszarach wiejskich bądź małych miastach.

Potencjał projektu w zakresie aktywizowania mieszkańców wsi jako twórców i uczestników kultury lokalnej

Wśród uczestników projektu, potencjalnych animatorów są osoby pochodzące z obszarów wiejskich. Projekt nie monitoruje ich działań w terenie, jednakże te osoby jako zainteresowane animacją po to chcą zdobyć nowe kwalifikacje, aby właśnie zająć się tego typu działaniami u siebie.

Potencjał poprawy dostępu mieszkańców wsi do obiegu kultury narodowej i obiegów globalnych

Realizacja wskazanego powyżej potencjału jest jednym z celów projektu, którego celem jest właśnie pobudzanie lokalnych potencjałów poprzez działania w zakresie kultury, z wykorzystaniem założeń community arts. A istotą tej metody jest współpraca artystów ze społecznościami lokalnymi, które bardzo często miały albo słaby, albo wręcz żadnego kontaktu ze sztuką.

Potencjał budowania kapitału społecznego

Projekt poprzez przeszkolenie praktyków i animatorów kultury pochodzących lub też tylko działających na obszarach wiejskich i małych miastach tworzy kadry do budowania kapitału społecznego.